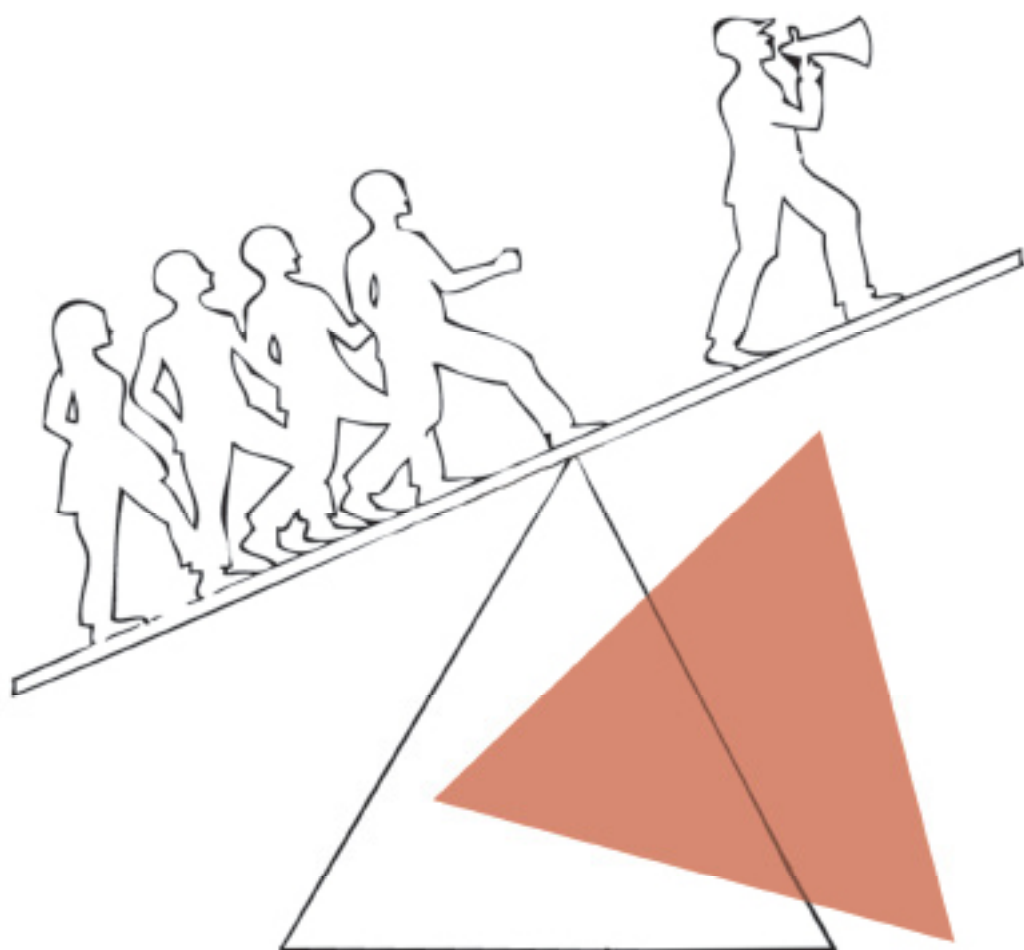

IDEJE IDEOLOGIJE IDEALI:

**Aktivizem in nosilci alternativnih
družbenih gibanj v Sloveniji**

**Raziskovalni projekt skupine študentov
Etnologije in kulturne antropologije in Psihologije
Filozofske fakultete v Ljubljani**

Ideje, ideologije, ideali: aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji

Raziskovalni projekt skupine študentov Etnologije in kulturne antropologije in Psihologije Filozofske fakultete v Ljubljani

Ideje, ideologije, ideali: aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji

Raziskovalni projekt skupine študentov Etnologije in kulturne antropologije in Psihologije Filozofske fakultete v Ljubljani

Uredili in zbrali: Kristina Rakinić, Simona Zupanc, Marko Senčar Mrdaković in Tim Rihard Perne.

Drugi avtorji: Nejc Ašič, Anže Baš, Nina Gartner, Petra Goljevšček, Robin Tigran Keršmanc, Tina Mlinarič, Vika Novak, Vita Ornik, Samanta Glorya Pahole, Tim Rihard Perne, Kristina Radomirović, Kristina Rakinić, Marko Senčar Mrdaković, Blaž Skočaj Skok, Nina Stanojevič, Julija Zupan in Simona Zupanc.

Jezikovni pregled: Pia Oražem

Oblikovanje: Kristina Radomirović

Ilustracija na naslovnici: Julija Zupan

Založba: KUD ESKO

Naklada: 100 izvodov

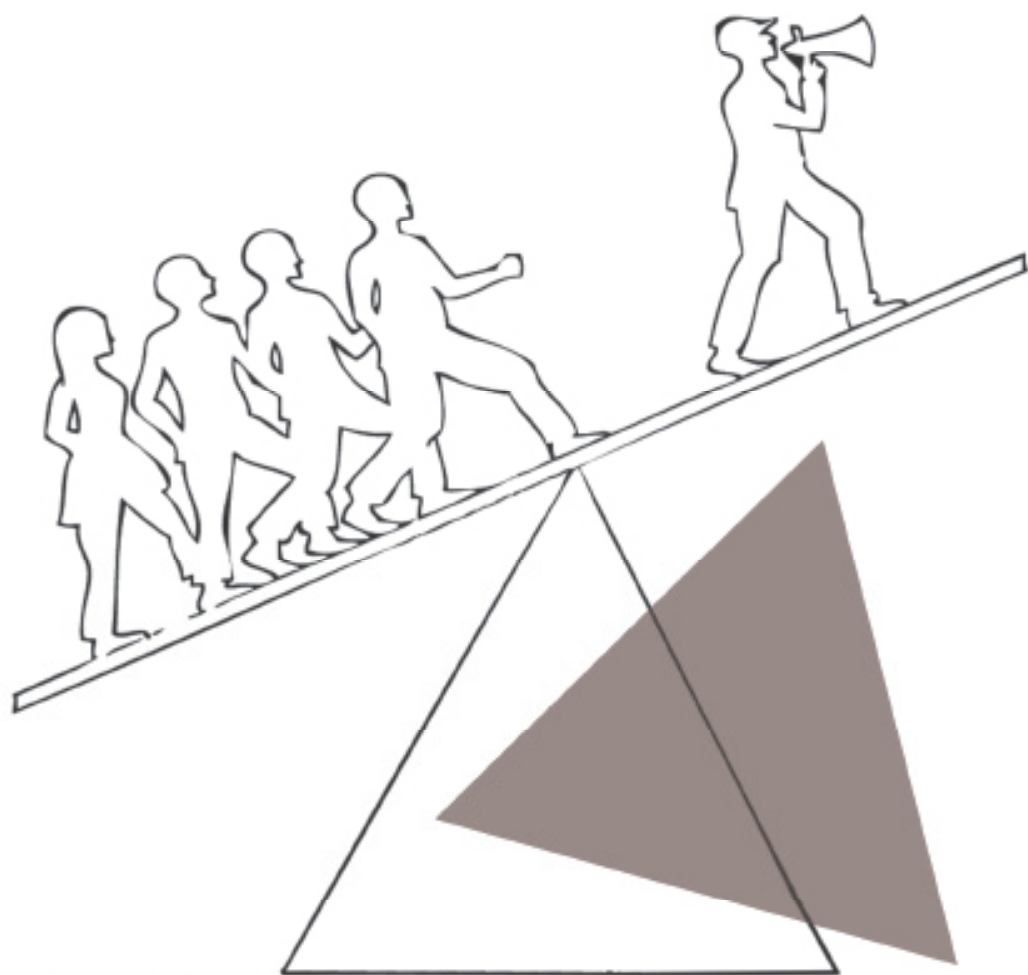
Prva izdaja, prvi natis

Piran, 2019

Tisk: BSB graf d.o.o.

IDEJE IDEOLOGIJE IDEALI:

**Aktivizem in nosilci alternativnih
družbenih gibanj v Sloveniji**

**Raziskovalni projekt skupine študentov
Etnologije in kulturne antropologije in Psihologije
Filozofske fakultete v Ljubljani**

Kazalo

UVODNIK	1
SOCIOALNOPSIHOLOŠKI ORIS DANAŠNJIH	
AKTIVISTOV V SLOVENIJI	9
KDO SO DANES NEKDANJI AKTIVISTI	
ZA ŠTUDENTSKE PRAVICE?	26
AKTIVIZEM ZA PRAVICE LGBTQ+ OSEB.....	34
AKTIVIZEM ZA ENAKOPRAVNOST SPOLOV.....	40
AKTIVIZEM ZA PRAVICE PREKARCEV	50
AKTIVIZEM SKOZI GLEDALIŠČE ZATIRANIH	58
AKTIVIZEM ZA PODPORO BEGUNCEM.....	68
AKTIVIZEM ZA RAZISKOVANJE IN RAZVIJANJE	
ALTERNATIVNIH TEORIJ IN PRAKS	75
AKTIVIZEM ZA PRAVICE ŽIVALI	84
OKOLJSKI AKTIVIZEM	91

UVODNIK

IDEJE, IDEOLOGIJE, IDEALI: AKTIVIZEM IN NOSILCI ALTERNATIVNIH DRUŽBENIH GIBANJ V SLOVENIJI

Marko Senčar Mrdaković, Simona Zupanc in Kristina Rakinić

Aktivizem pomeni aktivno delovanje v družbi. Aktivisti se s svojim znanjem soočajo z družbenimi težavami in preko različnih strategij težijo k družbenim akcijam. Angažiranje aktivističnih skupin pa se skozi čas tudi spreminja skladno z družbenimi spremembami. Aktivizem tudi v 21. stoletju predstavlja pomemben element družbe, čeprav se morda v vsakdanjem življenju ne zavedamo pomena, ki ga nosijo aktivisti s svojim delovanjem. Družba sledi redu, ki v danem trenutku velja za upravičenega. Alternativna ideja pa si želi presekati kontinuiteto »upravičenega« in opozoriti na prezrte tokove, ki so zunaj tega reda. Kot nakazuje naslov *Ideje, Ideologije, Ideali: aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji*, aktivizem tesno povezujemo z besedo alternativa, ki je po definiciji skupina ljudi, ki zagovarja drugačna ali nasprotna načela in stališča od ustaljenih, običajnih ali uradnih. Pripadnike gibanja povezujejo podobne ideje, ki ponujajo alternativni red družbenega delovanja. Tako skupaj tvorijo ideologijo, prek katere si prizadevajo uresničevati težko zastavljene cilje. Stremenje k idealu pa ohranja aktivizem živ, angažiran in ne dovoli, da družba v svojem udobju postane pasivna. Različna aktivistična družbena gibanja in udeležanja lahko razumemo kot prakse, ki nam pogosto zelo nazorno pokažejo v kakšni družbeni realnosti živimo danes, saj do nje zavzemajo kritično držo in jo postavljajo pod vprašaj.

Po tipologiji družbenih gibanj, ki jo je razvil kulturni antropolog David F. Aberle, ločujemo štiri različne kategorije družbenih gibanj: transformativna (cilj je prestrukturirati celotno družbo), formativna (namen je spremeniti le omejen del obstoječega reda), odrešilna (ljudi želijo odvrniti od koruptivnega načina življenja) in alternativna (želijo spremeniti le določeno navado posameznega člana). Prvi dve se nanašata bolj na spremembe družbe, drugi dve pa na spremembe vedenja posameznika (Aberle, 1966). Kot bo predstavljeno v nadaljevanju, se nekatera aktivistična gibanja nagibajo predvsem k reševanju sistemskih

problemov, medtem ko si druga s svojim delovanjem bolj prizadevajo vplivati na posameznike.

RAZISKOVALNI PROJEKT ŠTUDENTOV ETNOLOGIJE IN KULTURNE ANTROPOLOGIJE IN PSIHOLOGIJE

Ideja o izvedbi medoddelčnega raziskovalnega projekta je nastala na pobudo skupine študentov iz Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo in Oddelka za psihologijo. V določeni meri predstavlja kontinuiteto aktivnega študentskega udejstvovanja iz leta 2017, ko so študentje etnologije in kulturne antropologije izvedli študentski simpozij z naslovom Antropologija oživljena. Predvsem pa ga lahko obravnavamo kot odprtje novega poglavja v povezovanju in sodelovanju študentov različnih družbenih ved na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Osnovni namen projekta je poskušati povezati dve različni vedi in z njunima metodologijama ter znanjem ponuditi celovitejši pogled na obravnavano tematiko.

Psihologija kot veda o duševnosti in antropologija kot veda o človeštvu

Tako psihologija kot tudi antropologija v ospredje svojega zanimanja postavljata človeka. Pri tem je psihologija poznana po svoji objektivni, merljivi, naravoslovni naravnosti, ki išče univerzalne zakone; antropologija pa po subjektivnosti, kvalitativnosti, družboslovni naravnosti, kjer je v ospredju primerjalna naravnost edinstvenih pojavov (Musil, 2004). Z drugimi besedami, prva pogosto obravnava posameznika kot ločenega od družbe in ga predstavlja univerzalno, medtem ko druga posameznika obravnava prek holističnega pristopa v specifičnem prostoru in času. Raziskovalci pogosto opažajo, da je prisotna asimetrična izmenjava, saj po eni strani antropologi velikokrat izražajo potrebo po uporabi določenih konceptov iz psihologije, le malo psihologov pa se zanima za antropološka dela (glej npr. Schwartz idr., 1992). Zanimivo je, da sta bila tako Wundt, oče psihologije, kot Malinowski, oče antropologije, aktivna na obeh področjih. Wundt je uveljavil psihologijo ljudstev (Völkerpsychologie), Malinowski pa je zagovarjal, da je mogoče deloma pojasniti kulturna dejstva s psihološkimi izrazi, pri čemer je izpostavil psihologijo čustev in spoznavanja (Sperber, 1985).

V polju psihologije se za antropološke pristope in spoznanja najbolj zanima socialna psihologija. Slednja namreč pri kontekstualizaciji človeka ne gleda na posameznika in družbo kot na dve ločeni polji, ampak nujno upošteva prepletenost med sociokulturnim kontekstom in posameznikom. Kot veja psihologije si ni znala izboriti popolne institucionalne avtonomije, zato jo je psihologija marginalizirala (Wallerstein, 2000). Posledično ima smer psihologije pogosto nepremostljive zidove, ki onemogočajo načela interdisciplinarnosti oz. sodelovanja z drugimi družbenimi vedami. Prepoznamo torej lahko določeno stopnjo »zaprtosti« vede, ki je pri antropologiji manj prepoznavna, saj v svojem temelju mora biti interdisciplinarna. Antropologija namreč upošteva tako biološke, sociološke, kulturne in zgodovinske vidike, medtem ko pogosto zanemarija psihološke. V sodobnih težnjah v kulturni in socialni antropologiji pogosto opazujemo prevzemanja konceptov iz drugih disciplin v želji, da bi upoštevali več ravni izkušnje človeka. Prav to je bil namen pričujočega raziskovalnega projekta; v raziskavo smo bili vključeni študentje iz različnih disciplin in prek uporabe različnih metodologij smo med samim raziskovanjem dopolnjevali naša spoznanja. Vsaka izmed obeh družbenih ved razpolaga s svojo specifično metodologijo. Tako so študentje etnologije in kulturne antropologije uporabili metodo opazovanja z udeležbo (v določeni meri tudi študentje psihologije) in izvedli več intervjujev ali pogovorov s podporniki aktivističnih gibanj oz. društev, medtem ko so študentom psihologije temeljno metodo predstavljali vprašalniki, prek katerih so poskusili posredno dostopiti do preučevanih sociopsiholoških fenomenov.

Študentje psihologije so v skupnem prispevku predstavili ugotovitve, ki so jih dobili na podlagi kvalitativne analize vseh zbranih podatkov. Njihov vzorec so tako predstavljali vsi aktivni člani obravnavanih aktivističnih skupin. V prispevku obravnavajo tudi primerjavo aktivistov z vzorcem neaktivistov. Predpostavili so tudi model aktivistične usmerjenosti, kjer so ugotovili, da so stališča do družbenega in političnega sistema kot neupravičenega pomemben napovednik za aktivistično usmerjenost. Bralcu ga priporočamo kot uvodno branje, saj mu bodo tako določeni pojmi, ki se pojavljajo v posameznih prispevkih, lažje razumljivi. Študentje antropologije so s pomočjo podatkov, zbranih med pogovori in opazovanjem delovanja gibanja oz. društva, prišli do bolj holističnega razumevanja aktivistov in njihovih skupin. Rezultati in razlage raziskave so tako podprte s podatki, ki so bili pridobljeni tako s psihološkim kot z antropološkim načinom spoznavanja. Podatki so se izmenično dopolnjevali in bili drug drugemu vir za končen zapis sinteze.

Med procesom raziskovanja se je izkazalo, da študentom psihologije primanjkuje izkušenj delovanja na terenu, saj se v času študija le redko osebno srečujejo s preučevano skupino ljudi oz. posamezniki. Temu nasprotno študentje antropo-

logije redno opravljajo terensko delo tekom študija, zato pri tem delu raziskave niso imeli večjih težav. Zaradi same metode raziskovanja se je izkazalo, da lahko psihologi ponudijo bolj natančne oz. objektivne podatke, ki jih pridobijo s kvantitativnimi metodami raziskovanja, za kar pa je antropolog kot raziskovalec pri krajšan, saj se pri svojem raziskovanju teh ne poslužuje. Za psihologijo še vedno velja stereotip o strogi uporabi znanstvene metodologije v svojih raziskavah bolj kot za katerokoli drugo disciplino v kategoriji družbenih ved (Mishra in Dasen, 2007). Pri oblikovanju psihološke analize še vedno prevladuje skrb za spremenljivke, njihovo manipulacijo in nadzor, opazovanje vedenja in natančno statistično obdelavo podatkov. Antropolog si teh skrbi ne deli, zato velikokrat psihologi menijo, da je antropološki pristop manj zanesljiv. Metodološke pomanjkljivosti antropologije so zato pogosto predmet kritiziranja (Mishra in Dasen). Projekt si tako postavlja še en cilj, da pokažemo vzajemno koristnost medsebojnega sodelovanja. Prepričani smo, da se lahko tako psihologi kot antropologi veliko naučijo eni od drugih. Psihologi se lahko naučijo analiziranja širšega družbenega konteksta, v katerem se pojavlja človekovo vedenje. Antropologi pa se lahko v svojih študijah in analizah človekovega vedenja naučijo uporabe metodološke strogosti, s čimer lahko povečajo mero objektivnosti, zanesljivosti in veljavnosti svojih zaključkov.

Pri tem se nam zastavlja vprašanje, kako v univerzitetnem študijskem programu na Filozofski fakulteti, kjer so discipline ločene in z nezaupanjem pogledujejo k sorodnim vedam, slediti večji interdisciplinarnosti oz. širjenju in razvijanju znanj. Po mnenju Močnika (2009) bi morala univerza za vsako študijsko leto razpisati nekaj študijskih programov, ki bi bili hkrati raziskovalni projekti, torej bi bil študij hkrati raziskovanje in učenje: »Na višjih stopnjah študija pa izhodišče ne bi bila ustanova, temveč študijske skupine: programe-projekte bi skupaj sestavili učitelji, učiteljice in študenti, študentke.«

Opis raziskovalnega procesa in raziskovalnih vprašanj

Odločili smo se za predmet proučevanja, ki odpira vprašanja o sodobnih družbenih problemih in na njih tudi opozarja. V Sloveniji aktivizem in različne aktivistične skupine še niso bile predmet antropološke in psihološke analize. Eno izmed glavnih raziskovalnih vprašanj se je glasilo: »Kdo so danes aktivisti v Sloveniji in kaj jih označuje?« Poleg tega nas je zanimal tudi širši družbeni kontekst in strategije različnih družbenih gibanj. Naša raziskovalna vprašanja so zato usmerjena na dva med seboj povezana pojma, na aktivista kot posameznika in na organizacijo ali gibanje.

Načrtovanje raziskovalnega projekta in izvedba same raziskave je potekala od začetka oktobra 2018 do marca 2019. V raziskavo je bilo vključenih devet aktivističnih skupin in skupno 66 posameznikov, ki so bili v času raziskovanja njihovi aktivni člani. V raziskovalnem projektu je sodelovalo 17 študentov, devet s smeri etnologije in kulturne antropologije in osem s smeri psihologije. Na začetku so se oblikovali pari antropolog-psiholog. Vsak izmed parov si je izbral in proučeval eno izmed aktivistično usmerjenih društev ali gibanj. Pri logiki izbora aktivistične skupine je treba opozoriti na nekaj problematičnih zadev, saj ta ni temeljila na celostnem pregledu aktivizma v Sloveniji. V prvi vrsti smo se nagibali k izboru tistih skupin, ki so najbolj aktivne, ki organizirajo redne dogodke, saj smo lahko na ta način izvedli raziskave bolj kvalitativno. Poleg tega pa smo izbrali samo tiste skupine, ki so bile ustanovljene v Sloveniji in niso podružnice drugih skupin iz tujine. Nihče v raziskovalni dvojici ni bil v času raziskovanja član skupine, ki jo je proučeval. Poleg tega smo se ravnali po načelu, da v vzorec raziskave vključimo aktivistična gibanja, ki se ukvarjajo z različnimi družbenopolitičnimi problemi. Tako je v zborniku obravnavan aktivizem na področju umetnosti, okolja, veganstva in zaščite živali, neenakosti spolov, pravic žensk, podpore beguncem, zaščite prekarcev in alternative.

Prvi korak raziskovalnega procesa je bil navezava stika z izbranim društvom preko elektronske pošte ali poznanstva in čakanje na njihovo potrditev za sodelovanje. Velja omeniti, da so določene aktivistične skupine zavrnilo sodelovanje iz različnih razlogov, predvsem zaradi pomanjkanja aktivnih članov, ki so bili potrebni za vzorec psihološkega dela, pomanjkanja časa za sodelovanje ali zaradi ostalih morebitnih zadržkov. V okviru metode opazovanja z udeležbo smo si zastavili cilj, da bi bili prisotni na vsaj enem izmed javnih dogodkov skupine in tudi na sestanku, namenjenemu njihovim aktivnim članom. Naš namen je bil spoznati, kako se skupina predstavlja v javnosti in kakšne vrste dogodkov organizira, ter opazovati njeno notranjo dinamiko. Intervjuji in pogovori so bili izvedeni predvsem z najaktivnejšimi člani v posamezni skupini, kateri so tudi izpolnili baterijo vprašalnikov. V povprečju je bilo v posameznih skupinah apliciranih osem vprašalnikov.

Imena aktivističnih skupin v naslovih ne uporabljamo, saj si želimo s tem vsaj v določeni meri zmanjšati učinek propagande, ki pa je v političnem diskurzu sicer neizogibna. V zborniku gotovo prevladuje izbor levo usmerjenih aktivističnih skupin. Politični akciji raziskovalnega projekta pripisujemo manjši pomen, zato smo v zbornik želeli vključiti tudi sodobno desno usmerjeno gibanje. Žal pa so nam njihovi postavljeni pogoji predstavljali preveliko oviro, da bi lahko kvalitativno raziskali njihov aktivizem. Njihova načela so nam predstavljala težave pri metodološkem pristopu, saj so odklonili reševanje vprašalnikov in osebna sre-

čanja z nami. Niso se želeli izpostavljati kot posamezniki, ampak se izven gibanja predstavljajo le kot skupina. Podobno se kot posamezniki niso želeli predstaviti kot skupina aktivistov, ki so obravnavani v prispevku *Aktivizem za raziskovanje in razvijanje alternativnih teorij in praks*. To odpira zanimivo vprašanje: »Zakaj se nekateri aktivisti ne želijo izpostaviti kot posamezniki, ampak le kot skupina oz. gibanje?«

Raziskovalni projekt kot primer samoorganiziranosti in sodelovanja študentov

Raziskovalni projekt je bil v celoti samoorganiziran. Vse od postavljanja raziskovalnih vprašanj, vodenja raziskovalnih skupin, izbora merskih pripomočkov in oblikovanja polstrukturiranih intervjujev, analize rezultatov, do recenzije prispevkov in lektoriranja. Naša odločitev nam je po eni strani prinesla več avtonomnosti in odgovornosti pri sprejemanju odločitev, ki jih tekom procesa dela ni bilo malo in niso bile enostavne, po drugi strani pa se zavedamo, da bi bil naš projekt pod mentorstvom lahko kvalitetnejši tako z vidika raziskovanja kot tudi z vidika zapisanih prispevkov. Naš cilj je bil predvsem pokazati prednosti povezovanja ved in slediti ideji, da lahko s pomočjo interdisciplinarnega pristopa ponudimo bogatejše ugotovitve. Tukaj naj še omenimo, da smo dobili zgolj določeno vrsto informacij. Za celotno sliko aktivizma na Slovenskem bi bilo potrebno daljše spremljanje njegovih skupin in njihovih članov. Naš projekt vidimo predvsem kot odgovor na očitke o študentski pasivnosti in ravnodušnosti. Pričujoč zbornik je dokaz, da smo se študenti sposobni samoorganizirati in izpeljati tako obsežen in zahteven projekt. Pomembno je tudi to, da smo v času raziskovalnega procesa uživali in da smo se med seboj povezali študentje, ki imamo podobne interese. Zato si upamo trditi, da se naše poti po raziskovalnem projektu ne bodo ločile, temveč bomo tudi v prihodnosti gradili na prijateljstvu, povezovanju in razvijanju naših znanj skozi skupinsko delo.

Pregled posameznih prispevkov

Kot je bilo omenjeno, si aktivističnih gibanj nismo izbirali po vnaprej določenem načrtu, temveč se je le-to prepustilo vsakemu raziskovalnemu paru. Ravnali smo se po načelu, da izberemo tista, ki so aktivna. Vsako raziskano gibanje ponuja svoje posebnosti, zato v posameznih prispevkih izstopajo določene ugo-

tovitve in se tako razlikujejo od drugih. Pri nekaterih ugotovitvah se v ospredje postavlja posameznik in njegov pogled na gibanje, medtem ko je pri drugih v ospredju analiza gibanja kot celote.

Avtorici Tina Mlinarič in Kristina Rakinić sta v prispevku *Kdo so danes nekdanji aktivisti za študentske pravice?* obravnavali društvo, ki je v prejšnjih letih delovalo predvsem na področju študentskih pravic, danes pa se osredotoča predvsem na feminizem in okoljevarstvo. Orisali sta proces preoblikovanja društva, ki je v zadnjih letih šlo skozi dinamične spremembe. Ob tem menita, da ta dinamičnost pogosto velja za študentska gibanja, ki velikokrat hitro vzniknejo, a prav tako razpadejo.

Julija Zupan in Nejc Ašič sta v prispevku *Aktivizem za enakopravnost spolov* obravnavala skupino, ki je aktivna na področju neenakopravnosti spolov in pri naslavljanju LGBT problematike in drugih oblik družbene podrejenosti. Aktivistično vedenje obravnavane skupine vključuje tako prisotnost v javnem diskurzu (odzive na diskriminatorne prakse in komunikacijo z mediji, prizadevanje za sistemske rešitve, ipd.) kot tudi izobraževalne vsebine.

V prispevku *Aktivizem za pravice LGBTQ+ oseb* avtorici Nina Stanojević in Petra Goljevšček obravnavata leta 2003 ustanovljeno društvo, katerega namen je ozaveščanje o spolnih usmerjenostih, identitetah in specifičnih izrazih, ki so povezani s to problematiko. Na podlagi svoje raziskave pozivata k premisleku o preseganju družbenih stereotipov in binarnih opozicij moški-ženska.

V prispevku *Aktivizem za pravice prekarcev* Kristina Rakinić in Marko Senčar Mrdaković obravnavata delovanje društva, ki se ukvarja predvsem s problematiko prekarnosti. Kot opažata avtorja, delovanju gibanja predstavlja večji problem neidentifikacija delavcev s pojmom prekarnost. Tako jih je težko združiti v organizirano skupino, ki bi se bila pripravljena boriti za svoje pravice.

Avtorici Samanta Glorya Pahole in Vika Novak v prispevku, ki se glasi *Aktivizem skozi oči gledališča zatiranih* obravnavata gledališko skupino, katere poslanstvo je združevanje družbeno odgovornih posameznikov in posameznic, ki ustvarjajo na področju uprizoritvene, glasbene in vizualne umetnosti. Avtorici v prispevku izpostavita glaven motiv članov društva, ki je dati glas zatiranim in na ta način opozoriti na problematike v družbi.

V prispevku *Aktivizem za podporo beguncem* Blaž Skočaj Skok in Kristina Radomirović, obravnavata delovanje skupine, ki je nastala v drugi polovici leta 2015 v obdobju migracij po balkanskem koridorju. V prispevku ugotavljata, da pri skupini ne gre samo za humanitarno delo, ampak tudi za aktivizem usmerjen na sistemsko spremembo stereotipnega mnenja, borbo proti politični manipula-

ciji in izkoriščevalski logiki poznega kapitalizma.

Avtorja Anže Baš in Simona Zupanc sta svoj prispevek nasloвила *Aktivizem za raziskovanje in razvijanje alternativnih teorij in praks*. V njem obravnavata gibanje, ki temelji na anarhističnih idejah in praksah in preizprašuje mehanizme vsiljevanja neenakosti in ponudi alternative v obliki samonadzorjuočega družbenega reda. Zadnji del besedila avtorja namenita refleksiji uporabe neprimerne metodološkega pristopa za proučevanje tovrstnega aktivističnega udejstvovanja.

Prispevek z naslovom *Aktivizem za pravice živali*, ki sta ga napisala Vita Ornik in Tim Rihard Perne, je edini, kjer sta bili obravnavani dve izbrani društvi. Po obravnavani problematiki sta si sorodni in delujeta predvsem prek ozaveščanja, izobraževanja in vzgoje na področju zaščite živali. Porast tovrstnega aktivizma v zadnjih letih, torej vse večje pozive k dostojnejšim pogojem bivanja za živali, povezujeta s kritiko antropocentričnega vidika in zanemarjanja osnovnih živalskih potreb.

V prispevku *Okoljski aktivizem* Nina Gartner in Robin Tigran Keršmanc obravnavata izbrano društvo, katerega primarni namen ni več oblika aktivizma, ki je usmerjeno neposredno na okolje, temveč sprememba v miselnosti ljudi, in se zato osredotoča na izobraževanje posameznikov. Nekatero ugotovitve iz vprašalnikov odstopajo od ugotovitev iz preostalih proučevanih gibanj. Predvidevata, da je razlog v dejstvu, da okoljski aktivizem naslavja problem, ki presega sfero družbenega.

VIRI

Aberle, D.F. (1966). *The Peyote religion among the Navaho*. New York, NY: Wenner-Green Foundation for Anthropological Research.

Mishra, R. in Dasen, P. R., (2007). The methodological interface of psychology and anthropology. V: J. Wassmann in K. Stockhaus (ur.), *The Experience of New Worlds* (str. 21–35) New York, NY: Berghahn Books.

Močnik, R. (2009). *Spisi iz humanistike*. Ljubljana: Založba *cf.

Musil, B. (2004). Interdisciplinarni in medkulturni pristopi v (socialni) psihologiji. *Anthropos*, 36 (1/4), 67–182.

Schwartz, T., White, G. M. in Lutz, C. A., (1992). *New directions in psychological anthropology*. New York, NY: Cambridge University Press.

Sperber, D. (1985). Anthropology and psychology: Towards an epidemiology of representations. *Man*, 20(1), 73–89.

Wallerstein, I. in dr. (2000). *Kako odpreti družbene vede*. Ljubljana: Založba *cf.

SOCIOALNOPSIHOLOŠKI ORIS DANAŠNJIH AKTIVISTOV V SLOVENIJI

Rakinić, K¹., Ašič, N., Gartner, N., Ornik, V.,
Skok Skočaj, B., Stanojević, N., Novak, V. in Baš, A.

Bralcem, ki niso podrobneje seznanjeni s statističnimi analizami predlagamo v branju poglavje uvoda in razprave, kjer so predstavljena naša predvidevanja in ugotovitve.

Namen naše raziskave je bil s pomočjo demografskih spremenljivk (spol, starost, stopnja izobrazbe, smer študijske smeri in status) opisati aktiviste in s pomočjo socialnopsiholoških spremenljivk (stališča, vrednote, skupinska samopodoba, zadovoljstvo s temeljnimi psihičnimi potrebami, aktivistična usmerjenost) bolj natančno določiti značilnosti današnjih aktivistov v Sloveniji.

Opredelitev aktivizma

V raziskavi obravnavamo tiste vrste aktivizem, ki ga Hessel (1972; v: Thomas, 1986) opredeli kot socialni aktivizem, kar pomeni, da si posamezniki delijo skupni cilj preko skupnega članstva v določeni skupini. Socialni aktivizem Hessel opredeli kot vzgibe določene skupine, da spremeni družbo oz. družbene strukture za skupno dobro. Vsi obravnavani aktivisti v našem vzorcu so člani določene aktivistične skupine². V našo raziskavo so vključeni člani skupin, ki bi jih lahko uvrstili v liberalno socialni aktivizem, zato tudi naših ugotovitev ne moremo posplošiti na vse slovenske aktiviste. Pod pojmom aktivizem se pojavljata dve obliki vedenja: konvencionalni aktivizem in aktivizem, povezan z visokim tveganjem (Corning in Myers, 2002). Konvencionalni aktivizem vključuje vedenja povezana z nizkim tveganjem in nizkimi stroški, to so npr. zbiranje podpisov, sodelovanje v političnih institucijah, organizacija javnih debat itn. Nekonvencionalni aktivizem je aktivizem povezan z visokim osebnim tveganjem

¹ V prispevku so izpuščeni določeni podatki o statističnih analizah, zato naj bralec, če bi potreboval več informacij, predvsem o merskih značilnostih lestvic, kontaktira avtorje prispevka na naslov studentje.ap@gmail.com.

² Besedna zveza aktivistična skupina vključuje različne izraze, kot so npr. gibanje, društvo, zavod, itn., ki jih omenjene aktivistične skupine uporabljajo v svojem imenu.

in visokimi stroški, ta vključuje vedenja kot so npr. fizična soočanja s policijo in kazniva dejanja.

Skupinska pripadnost in skupinska samozavest

Skupino opredelimo kot skupek posameznikov, ki sami sebe zaznavajo kot člane iste socialne skupine, te pa svojim članom omogočajo samoidentifikacijo v socialnem kontekstu (Tajfel in Turner, 1979). Socialno identiteto lahko opredelimo kot tisti vidik posameznikove podobe o sebi, ki izvira iz socialnih kategorij oz. skupin, za katere posameznik meni, da jim pripada. Tako kot posameznik teži k ohranjanju lastne pozitivne samopodobe, si prizadeva tudi za ohranitev in krepitev pozitivne skupinske samopodobe. Skupinska samopodoba se nanaša na posameznikova pozitivna in negativna stališča o lastni pripadnosti določeni skupini (Luhtanen in Crocker, 1992). Bolj kot posameznik pozitivno vrednoti svojo skupino in bolj kot je ta pomemben del njegove identitete, v večji meri bo pripravljen zasledovati skupinske cilje. Socialna identiteta zato deluje kot motivator za delovanje v smeri doseganja skupinskih ciljev (Lewis, 2011).

Prepričanost v pravičnost sveta in upravičevanje sistema

Po teoriji o pravičnosti sveta ljudje morajo in želijo verjeti v pravičen svet, če želijo živeti z idejama zaupanja in upanja v prihodnost. Nagnjeni so k verjetju v pravičen svet, kjer vsakdo dobi, kar si zasluži (Lerner, 1965; v: Dalbert, 2009). Ločimo prepričanje v osebno pravični svet (pravičnost, kot jo posameznik zaznava v odnosu do samega sebe) in prepričanja o splošni pravičnosti na svetu oz. prepričanja o pravičnem svetu za druge. Ljudje večjo pomembnost pripisujejo osebnim kot splošni pravičnosti (Dalbert). Bègue in Muller (2006; v: Dalbert) izpostavljata, da je prepričanje v osebno pravičnost boljši napovednik npr. subjektivnega blagostanja, prepričanje v splošno pravičnost na svetu pa je boljši napovednik stališč in vedenja.

Po Kladnermansovem psihopolitičnemu modelu (1997; v: Scafuto in La Barbera, 2016) je, poleg skupinske identitete in skupinske učinkovitosti, pomemben dejavnik tudi občutje nepravilnosti, ki napoveduje posameznikovo pripravljenost za protestiranje, kar je ena izmed oblik aktivističnega vedenja. Tudi F. Scafuto in La Barbera sta v svoji študiji prišla do enakih ugotovitev.

Tako kot teorija pravičnosti sveta tudi teorija upravičevanja sistema poudarja posameznikovo nagnjenje k zaznavanju trenutnih družbenih sistemov kot legitimnih, stabilnih in upravičenih (Jost, Banaji in Nosek, 2004). Nagnjenost k upravičevanju sistema lahko razumemo tudi kot racionalizacijo statusa *quo*, torej željo ljudi po ohranjanju ravnovesja v družbi. Na družbeni ravni se upravičevanje sistema lahko odraža v ohranjanju stabilnosti nepravičnega socialnega in političnega sistema oz. kot onemogočanje spreminjanja družbenih sistemov (Roccatto, Rosato, Mosso in Russo, 2014; Vogel in Jackson, 2016). Becker in Wright (2011) sta ugotovila, da so bile ženske težnje k utemeljevanju sistema negativno povezane s sodelovanjem v socialnem aktivizmu za spreminjanje sistemov seksizma. Tudi druga raziskava (Jost, Chaikalis-Petritsis, Abrams, Sidanius, van der Toorn in Bratt, 2012) je pokazala, da so bili udeleženci, ki so visoko upravičevali družbo, manj pripravljeni sodelovati v protestu.

Vrednote kot napovedniki družbenega vedenja

Socialni aktivizem predstavlja usmerjanje in delovanje skupine za doseganje skupnega dobrega oz. predrugačenje družbe (Thomas, 1986). Terminalne vrednote se navezujejo na predstavo o zaželenih stanjih, ki jih posamezniki lahko dosežejo. Tako smo se zaradi skupne točke glede težnje k željenem stanju odločili, da bomo v naši raziskavi uporabili Rokeachovo lestvico terminalnih vrednot. Rokeach je oblikoval zakon dveh vrednot političnega aktivizma, ki pravi, da politični aktivisti kot najpomembnejši vrednoti označujejo terminalni vrednoti svobode in enakosti. Različni raziskovalci (npr. Feather, 1975; v: Thomas, 1986; Rokeach, 1973) so ugotovili, da je prav enakost tista vrednota, ki najbolje razločuje med aktivisti in neaktivisti. Rokeach je sicer izpostavil, da ni jasne vzročnosti med vrednotami in socialnim aktivizmom. Možno je, da bo posameznik postal aktivist, ker zasleduje omenjene vrednote, ali pa bo njegovo aktivistično udejstvovanje vplivalo na to, da mu bodo omenjene vrednote postale pomembnejše v življenju.

Temeljne psihične potrebe in aktivizem

O političnem udejstvovanju kot človeku imanentni dejavnosti je pisal že Aristotel. Politična dejavnost predstavlja enega izmed primarnih psiholoških motivov. Meier in Stutzer (2008) sta ugotovila, da imajo aktivisti v povprečju izraže-

no zelo visoko stopnjo notranje motivacije, slednja pa je nujna pri zagotavljanju splošnega zadovoljstva in psihičnega blagostanja. V prostovoljnih dejavnostih, ki jih aktivisti izvajajo, izražajo lastne težnje po spreminjanju družbe in okolja, poleg tega pa največkrat delujejo v skupinah, kar lahko vpliva na večji občutek pripadnosti. Klar in Kasser (2009) v svoji študiji zaključujeta, da aktivisti izražajo večjo verjetnost zadovoljstva s temeljnimi psihičnimi potrebami. Kaže se trend pozitivne povezanosti med (političnim) aktivizmom in splošnim blagostanjem.

Pripravljenost za aktivistično vedenje

Aktivisti pogosto omenjajo, da so to postali zaradi krivic, ki so se jim zgodile v njihovem življenju oz. krivic, ki so jih opazili v svetu (Holeman, 2007). V svoji študiji o sodelovanju v protestih je Klandermans (1997; v: Scafuto in Barbera, 2016) oblikoval psihopolitični model, v katerega je vključil tri dejavnike, ki vplivajo na pripravljenost za sodelovanje v protestu: občutek nepravičnosti, skupinska identiteta in skupinska učinkovitost. Prepričanje v učinkovitost skupine pomeni, da posamezniki verjamejo, da lahko s skupinskim delovanjem dosežejo svoje cilje. Pri pripravljenosti za aktivistično vedenje je pomembna tudi posameznikova zaznava mesta nadzora. Posamezniki z notranjim mestom nadzora verjamejo, da imajo nadzor nad lastnim življenjem, v nasprotju z posamezniki, ki mislijo, da je njihovo življenje določeno s strani okolja oz. drugih dejavnikov. Raziskava (Corning in Myers, 2002) je pokazala, da se aktivistično vedenje pozitivno povezuje predvsem z družbenopolitičnim mestom nadzora, torej s posameznikovo zaznavo kompetentnosti, da lahko vpliva na družbeni sistem.

Cilji raziskave, hipoteze in predpostavljeni model aktivistične usmerjenosti

Cilj naše raziskave je bil prepoznati povezave med določenimi spremenljivkami, ki bi pomagale opisati značilnosti današnjih aktivistov v Sloveniji. Naš cilj je bil tudi oblikovanje modela aktivistične usmerjenosti in prepoznati tiste spremenljivke, ki bi pri tem lahko imele največji vpliv. Želeli smo preveriti tudi, ali se vzorec aktivistov v stališčih in vrednotah razlikuje od vzorca neaktivistov. Predpostavili smo sledeče hipoteze:

H_1 : Višja stopnja aktivistične usmerjenosti se bo pozitivno povezovala s skupinsko samopodobo.

Aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji

H_2 : Pri aktivistih se bodo pokazale razlike v izraženosti osebne in splošne pravičnosti.

H_3 : Splošna zadovoljenost temeljnih psihičnih potreb se bo pozitivno povezovala s stopnjo aktivistične usmerjenosti.

H_4 : Aktivisti bodo med najpomembnejše vrednote uvrstili ali vrednoto enakosti in/ali vrednoto svobode.

H_5 : Neaktivisti med najpomembnejše vrednote ne bodo uvrstili vrednote enakosti in/ali vrednote svobode.

H_6 : Aktivisti bodo izražali pomembno nižja prepričanja v pravičnost sveta kot neaktivisti.

H_7 : Aktivisti bodo pomembno manj upravičevali družbeni sistem kot neaktivisti.

Predpostavili smo tudi model aktivistične usmerjenosti. Občutje družbenih krivic oz. nagnjenost k zaznavanju sistema kot neupravičenega je bilo največkrat omenjeno kot razlog za aktivizem (Holeman, 2007; Corning in Myers, 2002). Ocenili smo ga kot najpomembnejšo spremenljivko, ki bi lahko pojasnjevala razliko v stopnji pripravljenosti za aktivistično vedenje. Naslednji napovednik je bila skupinska samopodoba oz. posamezniko pozitivno občutje o pripadnosti svoji skupini. Predvidevali smo, da bodo posamezniki, ki se čutijo bolj pripadni aktivističnemu skupini, tudi bolj pripravljeni za aktivistično vedenje, prav tako pa to sledi Klandermansovim (1997; v: Scafuto in Barbera, 2016) ugotovitvam o pomembnosti skupinske identitete za sodelovanje v protestih. Kot tretji napovednik smo določili kompetentnost. Tako smo upoštevali ugotovitve o pomembnosti mesta nadzora; posameznik, ki se čuti sposobnega za vplivanje na družbene institucije, bo to bolj verjetno storil (Corning in Myers, 2002). Kot zadnji napovednik smo vključili še prepričanja o pravičnosti sveta, saj je aktivistično vedenje pogosto lahko posledica osebnih izkušenj krivic ali zaznave nepravičnosti v družbi (Holeman, 2007). Predvidevali smo, da bo višji občutek nepravičnosti pojasnil višjo stopnjo verjetnosti za aktivistično delovanje.

METODA

Udeleženci

Aktivisti

V raziskavi je sodelovalo 66 aktivistov ($M = 29,7$ let, $SD = 8,30$, min = 19; max = 65 let). Od tega je bilo 40 žensk s povprečno starostjo 29 let ($SD = 7,24$), 24 moških s povprečno starostjo 30 let ($SD = 10,16$) in dve osebi, ki se ne opredeljujejo z nobenim od omenjenih spolov ($M = 24,5$ let, $SD = 2,12$). V raziskavi je sodelovalo 48 % zaposlenih (od tega jih je bilo šest zaposlenih v društvu), 32 % študentov in 20 % brezposelnih posameznikov. Med njimi je bila ena udeleženka z dokončano osnovno šolo, 33 % jih je doseglo 5. stopnjo izobrazbe, 33 % 6. raven izobrazbe, 29 % 7. raven izobrazbe in 3 % 8. raven izobrazbe. Prevladujoča smer izobrazbe pri udeležencih, ki imajo visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo ali magisterij stroke, je družboslovna (64 %).

Neaktivisti

Vzorec je sestavljalo 66 neaktivistov ($M = 30,4$ let, $SD = 9,12$, min = 21 let, max = 59). Od tega je bilo 41 žensk ($M = 32,15$ let, $SD = 10,74$) in 25 moških ($M = 27,6$ let, $SD = 4,42$). Med neaktivisti je bilo 38 % študentov, 42 % zaposlenih in 20 % brezposelnih posameznikov. En udeleženec je imel dokončano osnovno šolo, dva 4. stopnjo izobrazbe, 33 % 5. stopnjo izobrazbe, 41 % 6. raven izobrazbe, 17 % posameznikov 7. raven izobrazbe, 5 % pa 8. raven izobrazbe. Prevladujoča smer izobrazbe pri udeležencih z visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo je družboslovna (56 %). Med vzorcema aktivistov in neaktivistov ni bilo statistično pomembnih razlik v starosti, spolu in statusu.

Pripomočki

Lestvica skupinske samopodobe

Lestvico skupinske samopodobe (A Collective Self-Esteem Scale; Luhtanen in Crocker, 1992) smo prvič prevedli in priredili za slovensko kulturno okolje. Sestavljena je iz 16 postavk, njen namen pa je odkrivanje individualnih razlik v doživljanju skupinske samopodobe, ki jih meri na štirih podlestvicah: članstvo (npr. Sem vreden član svoje skupine.), zasebna samopodoba (npr. Na splošno sem

zadovoljen, da pripadam skupini.), javna samopodoba (npr. Na splošno ljudje odobravajo mojo skupino.) in identiteta (npr. V splošnem je pripadnost skupini pomemben del moje samopodobe.). Udeleženci so v naši raziskavi na postavke odgovarjali na 7-stopenjski lestvici Likertovega tipa (1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam), izraz skupina pa se je nanašal na aktivistično skupino, v okviru katere delujejo. Višji skupni dosežek (seštevek vseh odgovorov na lestvici) kaže na bolj pozitivno zaznavanje podobe skupine in višjo pripadnost. Cronbachov koeficient zanesljivosti za celotno lestvico je znašal 0,84.

Lestvica prepričanja o pravičnosti sveta

V raziskavi smo uporabili prevedeno in prirejeno Lestvico prepričanja o pravičnosti sveta (Belief in a Just World Scale; Dalbert, 1999) avtoric K. Rakinić, V. Ornik in N. Gartner (2018). Lestvica meri prepričanje posameznikov o pravičnosti sveta na splošno (npr. Menim, da je v splošnem svet pravičen.) in o pravičnosti sveta do njih samih (npr. Na splošno so dogodki v mojem življenju pravični). Udeleženci odgovarjajo na 7-stopenjski lestvici Likertovega tipa (1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam). Lestvico vrednotimo tako, da seštejemo vse odgovore, pri čemer višji končni seštevek pri obeh faktorjih pomeni, da oseba izraža višje prepričanje v pravičnost. Koeficient zanesljivosti lestvice na našem vzorcu aktivistov je znašal $\alpha = 0,87$.

Lestvica upravičevanja sistema

V raziskavi smo uporabili tudi Lestvico upravičevanja sistema (System Justification Scale; Kay in Jost, 2003). Pri nas je bila lestvica prvič prevedena in prirejena za slovensko kulturno okolje z metodo dvojnega prevoda (Rakinić, Ornik in Gartner, 2018). Sestavljena je iz osmih postavk (npr. Večina političnih določil (npr. zakoni, podzakonski akti, uredbe) služi skupnemu dobremu.). Udeleženci odgovarjajo na 7-stopenjski lestvici Likertovega tipa (1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam). Lestvico vrednotimo tako, da seštejemo odgovore na vseh postavkah, pri čemer višji končni dosežek pomeni, da oseba bolj upravičuje trenutni družbeni in politični sistem. V naši raziskavi se je pokazala zadovoljiva zanesljivost, $\alpha = 0,75$.

Rokeacheva lestvica terminalnih vrednot

Rokeachevo lestvico vrednot (Rokeach Value Survey; Rokeach, 1973), ki vsebuje 18 navedb končnih stanj obstoja ljudi (t. i. terminalne vrednote) in 18 načinov delovanja ljudi (t. i. instrumentalne vrednote), so za slovensko kulturno okolje priredili Musil, Rus in Musek (2009) z vzratnim prevodom. V naši raziskavi smo uporabili nekoliko prirejeno in novejšo obliko prevoda terminalnih vrednot avtorice S. Bogilovič (2011). Način odgovarjanja smo zaradi časovne

ekonomičnosti vprašalnika nekoliko prilagodili. Udeleženci so izmed 18 navedenih terminalnih vrednot morali izbrati pet vrednot, ki so jim v življenju najpomembnejše. Vrednoti, ki jim je v življenju izmed petih izbranih najbolj pomembna, so morali pripisati vrednost 1, vrednoti, ki jim je izmed petih izbranih bila najmanj pomembna, pa so morali pripisati vrednost 5.

Lestvica aktivistične usmerjenosti

Lestvico aktivistične usmerjenosti (Activism Orientation Scale; Corning in Myers, 2002) smo prvič prevedli in priredili za slovensko kulturno okolje. Lestvica meri posameznikovo pripravljenost aktivističnega udejstvovanja in sestoji iz dveh podlestvic, podlestvice konvencionalnega aktivizma (npr. Obešil plakat ali nalepil nalepko s političnim sporočilom na javnem mestu?) in podlestvice aktivizma povezanega z visokim tveganjem (npr. Bil del politične aktivnosti, pri kateri bi se bal za svojo osebno varnost?). Pri priredbi smo izpustili pet postavk, ki se nam za slovenski prostor niso zdele relevantne in se nanašajo na konvencionalni aktivizem (npr. »Campaign by phone for a political candidate?«). Udeleženci v naši raziskavi so na postavke odgovarjali pri 7-stopenjski lestvici Likertovega tipa (1 – sploh ni verjetno; 7 – popolnoma verjetno). Lestvico vrednotimo tako, da seštejemo odgovore na postavke, pri čemer lahko uporabimo skupno lestvico ali posamezno podlestvico. Končni skupni rezultat predstavlja stopnjo verjetnosti za aktivistično vedenje. Izračunana zanesljivost lestvice na našem vzorcu se je prav tako izkazala za ustrezno, $\alpha = 0,94$.

Lestvica zadovoljitve temeljnih potreb

Lestvico zadovoljitve temeljnih potreb (General Need Satisfaction scale; Gagné, 2003) je za uporabo v slovenskem kulturnem okolju priredil in prevedel Labohar (2007). Lestvica meri stopnjo splošne zadovoljenosti treh temeljnih potreb v življenju. Po teoriji samodoločenosti (Deci in Ryan, 1985) temeljne psihične potrebe predstavljajo kompetentnost, avtonomnost in pripadnost. Kompetentnost označuje občutek, da smo učinkoviti v svojih akcijah in imamo učinek na okolje; avtonomnost pomeni željo po vedenju, ki ga sami izbiramo in je v skladu z občutjem jaza; povezanost pa predstavlja željo po občutju povezanosti z drugimi ljudmi, po medsebojni ljubezni in skrbi. Lestvica ima 21 postavk, sedem za vsakega izmed treh omenjenih temeljnih potreb. Udeleženci odgovarjajo pri 7-stopenjski lestvici Likertovega tipa (1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam). Višja končna vrednost pomeni višjo stopnjo zadovoljenosti potreb(e). Koeficient zanesljivosti za celotno lestvico je na našem vzorcu znašal 0,83.

Postopek

Baterijo vprašalnikov smo sestavili v mesecu novembru. Izpolnili so jo posamezni aktivni člani aktivističnih skupin. Udeleženci so vprašalnike izpolnili v obliki papir-svinčnik. Šest vprašalnikov je bilo udeležencem poslano preko spleta, predvsem tistim, s katerimi ni bilo mogoče stopiti v osebni stik v času raziskovanja. Anonimnost udeležencev je bila zagotovljena.

Za primerjavo stališč in vrednot med vzorcem aktivistov in neaktivistov smo pripravili baterijo vprašalnikov v spletni obliki. Poslali smo jo tistim, ki so po demografskih značilnostih ustrezali našemu vzorcu aktivistov. V spletni vprašalnik smo vključili demografske podatke, Lestvico prepričanja v pravičnost sveta, Lestvico upravičevanja sistema in Rokeachevo lestvico terminalnih vrednot. Navodila pri lestvicah so bila enaka za oba vzorca. Tudi tu je bila zagotovljena anonimnost udeležencev.

Rezultati

Opisne statistike in testi normalnosti za skupne dosežke na lestvicah vključenih v statistično analizo so prikazane v tabeli 1. V tabeli 2 so prikazane povezave med spremenljivkami.

Tabela 1. Opisne statistike in koeficienti normalnost

	<i>M</i>	<i>min - max</i>	<i>SD</i>	<i>SE</i>	<i>SW</i>	<i>p</i>
Starost	29,73	19 – 65	8,30	1,02	,867	,000
Čas članstva v mesecih	32,29	1 - 156	30,58	3,76	,847	,000
Skupinska samopodoba	87,23	16 – 112	11,29	1,39	,980	,369
Prepričanje v pravičnost	43,55	13 – 91	11,10	1,37	,978	,295
Osebna pravičnost	28,27	7 – 49	7,28	0,90	,951	,005
Splošna pravičnost	15,27	6 – 42	5,85	0,72	,944	,011
Upravičevanje sistema	23,68	8 – 56	6,47	0,80	,968	,081
Aktivistična usmerjenost	154,32	30 – 210	34,58	4,26	,868	,000
Kompetentnost	29,42	7 – 49	4,78	0,59	,976	,230
Splošno zadovoljstvo	105,82	21 - 147	12,90	1,59	,983	,488
NA - prep. v pravičnost	52,09	13 – 91	12,59	1,55	,984	,550
NA - uprav. Sistema	27,76	8 – 56	6,14	0,76	,978	,304

Opombe. NA – neaktivisti, *M* – povprečje, *SD* – standardna deviacija, *SE* – standardna napaka merjenja, *SW* – Shapirov-Wilkov test. *p* – statistična pomembnost. Izraženi so povprečni skupni dosežki na posameznih lestvicah, pri lestvicah vrednost min pomeni najnižji možen skupni dosežek, vrednost max pa najvišji možen skupen dosežek, pri starosti in času članstva pa se vrednosti min in max nanašata na dejanski vzorec aktivistov.

Tabela 2. Korelacije med spremenljivkami vključenimi v raziskavo

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Starost									
2. Čas članstva v mesecih	,281*								
3. Skupinska samopodoba	-,238	,151							
4. Prepričanje v pravičnost	,045	-,150	,070						
5. Osebna pravičnosti	-,015	-,168	,016	,805**					
6. Splošna pravičnost	,081	-,094	,095	,879**	,424**				
7. Upravičevanje sistema	,105	,136	-,060	,486**	,412**	,411**			
8. Aktiv. usmerjenost	-,173	-,009	,188	-,289*	-,200	-,280*	-,465**		
7. Kompetentnost	,102	,175	,295*	,043	,069	,010	,337**	,076	
10. Splošno zadovoljstvo	-,091	,073	,500**	,051	,085	,009	,221	,256*	,772**

Opombe. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Rezultati, ki se nanašajo na vzorec aktivistov

Skupni dosežek na Lestvici aktivistične usmerjenosti se ni pozitivno povezoval s skupnim dosežkom na Lestvici skupinske samopodobe, $r = ,188$, $p = ,132$. Aktivisti so na Lestvici prepričanja v pravičnost sveta izražali pomembno višja stališča na faktorju osebne pravičnosti ($M = 28,27$, $SD = 7,28$) kot na faktorju splošne pravičnosti ($M = 15,27$, $SD = 5,85$), $t(65) = 14,78$, $p < ,001$. Višja splošna zadovoljenost temeljnih psihičnih potreb se je pomembno pozitivno povezovala z višjo stopnjo aktivistične usmerjenosti, $r = ,252$, $p = ,042$. Iz tabele 4 (glej Priloge) je razvidno, da so aktivisti v zanje pet najpomembnejših vrednot največkrat uvrstili vrednoto svobode in enakosti, obe je izbralo 62 % aktivistov. Vrednota svobode je bila izmed vseh vrednot največkrat izbrana kot najpomembnejša, saj ji je prvo mesto pomembnosti pripisalo kar 17 % aktivistov.

Rezultati, ki se nanašajo na primerjavo vzorca aktivistov z vzorcem neaktivistov

Zanimalo nas je, ali se bodo pojavile razlike v vrednotah in stališčih med vzorcem aktivistov in neaktivistov. Iz tabele 4 (glej Priloge) je razvidno, da so neaktivisti med petimi zanje najpomembnejšimi vrednotami največkrat izbra-

li vrednoto pravo prijateljstvo, izbralo jo je 58 % neaktivistov. Temu je sledila vrednota zrele ljubezni, izbralo jo je 47 % neaktivistov.

Primerjali smo skupni dosežek na Lestvici prepričanja v pravičnost sveta (min = 13, max = 91), kjer večja vrednost pomeni večjo nagnjenost k prepričanju, da je svet pravičen. Aktivisti so izražali pomembno nižja prepričanja o pravičnosti ($M_A = 43,55$, $SD_A = 11,10$) kot neaktivisti ($M_{NA} = 52,09$, $SD_{NA} = 12,59$), $t(65) = -4,49$, $p < ,001$, $d = 0,72$. Primerjali smo še skupni dosežek na Lestvici upravičevanja sistema (min = 7, max = 56). Višji skupni dosežek pomeni večjo nagnjenost k upravičevanju sistema. Aktivisti so izražali pomembno nižja stališča ($M_A = 23,68$, $SD_A = 6,47$) do upravičevanja družbenega sistema kot neaktivisti ($M_{NA} = 27,76$, $SD_{NA} = 6,14$), $t(65) = -3,48$, $p = ,001$, $d = 0,65$.

Model aktivističnega vedenja

Zanimalo nas je, kolikšen delež variance aktivistične usmerjenosti lahko pojasnimo z upravičevanjem sistema, skupinsko samopodobo, kompetentnostjo in prepričanjem v pravičnost sveta. Uporabili smo hierarhičen linearni model. Kljub temu, da skupni dosežek na kriterijski spremenljivki ni bil porazdeljen normalno ($p < 0,01$), porazdelitev je bila levo asimetrična in koničasta ($As = -1,49$, $Spl = 2,43$), smo se odločili za linearno regresijo. Najprej smo vključili skupni dosežek na Lestvici upravičevanja sistema, ki se je izkazal kot statistično pomemben napovednik ($p < 0,01$). Model se je pokazal za statistično značilno boljšega od ničelnega, z njim smo pojasnili dobrih 20 % variance. Naslednji napovednik, ki smo ga vključili v model, je bil skupni rezultat na Lestvici skupinske samopodobe. Ta napovednik ni bil statistično pomemben ($p = 0,15$) in skupaj z njim smo pojasnili malenkost več variance (22 %). Drugi model ni pojasnil statistično pomembno več variance kot prvi. Kot tretji napovednik smo dodali kompetentnost, ki se prav tako ni izkazala za statistično pomemben napovednik ($p = 0,06$), vendar smo s tem napovednikom pojasnili več variance (25 %). Glede na pojasnjeno varianco lahko predvidevamo, da je kompetentnost boljši napovednik kot skupinska samopodoba. Ta model prav tako ni bil statistično pomembno boljši od prvega ali drugega. Kot zadnji napovednik smo dodali skupni dosežek na Lestvici prepričanja v pravičnost sveta, saj raziskave poudarjajo pomembnost osebnih krivic in občutka nepravilnosti sveta za aktivistično vedenje. Ta napovednik ni bil statistično pomemben ($p = 0,64$). S končnim modelom s štirimi napovedniki pojasnimo 24 % variance. V primerjavi s prvim modelom, ki je vseboval samo napovednik upravičevanja sistema, končni model ne pojasni pomembno več variance.

Tabela 3. Rezultati hierarhične multiple regresije za napovedovanje aktivistične usmerjenosti na podlagi upravičevanja sistema, skupinske samopodobe, kompetentnosti in prepričanja v pravičnost sveta

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	β	B	β	B	β	B	β
Skal 1: Konstanta	231,14		169,14		149,54		153,31	
Upravič. sistema	-2,48	-0,46***	-2,43	-0,46***	-2,85	-0,54***	-2,67	-0,50***
Skal 2: Skup. samopodoba			0,49	0,16	0,27	0,09	0,30	0,10
Skal 3: Kompetentnost					1,64	0,23	1,55	0,22
Skal 4: Prep. v pravičnost							-0,19	-0,06
ΔR^2	0,22***		0,02		0,03		-0,01	
$R^2_{popr.}$	0,20***		0,22		0,25		0,24	
F za spremembo v R^2	17,63		10,03		8,17		6,11	

Opombe. *** $p < 0,001$

RAZPRAVA

V našo raziskavo smo vključili tiste aktiviste, ki so v času našega raziskovanja aktivno delovali v aktivističnih skupinah. Po pregledu demografskih spremenljivk vidimo, da je v našem prostoru nekoliko več aktivistk kot aktivistov. V povprečju so stari 30 let. Med njimi prevladujejo zaposleni, sledijo pa jim študenti. Prevladujoča študijska smer aktivistov v slovenskem prostoru je družboslovna.

Prve hipoteze, kjer smo predvidevali, da se bo aktivistična usmerjenost pozitivno povezovala s skupinsko samopodobo, nismo potrdili. Razlog za to je lahko v tem, da posameznikova pripravljenost za aktivistično delovanje ni povezana s pripadnostjo določeni aktivistični skupini, temveč z drugimi bolj intrapsihičnimi spremenljivkami. Predpostavili smo tudi, da bo prišlo do pomembnih razlik pri prepričanju o osebni in splošni pravičnosti, pri tem smeri razlike nismo določili, saj bi na podlagi literature lahko pričakovali tako višjo kot tudi nižjo osebno pravičnost. Izkazalo se je, da so aktivisti izražali pomembno višje prepričanje v osebno pravičnost kot v splošno, kar je skladno s teorijo C. Dalbert (1999), ki pravi, da so ljudje bolj motivirani k ohranjanju pozitivnega prepričanja v osebno pravičnost, saj jim to pomaga pri ohranjanju višjega blagostanja. Kot rečeno bi lahko pričakovali nižjo osebno prepričanje v pravičnost, saj raziskovalci velikokrat navajajo izkušnje osebnih krivic in nepravilnosti kot razlog za vključitev v aktivistično delovanje (Holeman, 2007), kar pa očitno za slovenske aktiviste ni značilno. Potrdili smo tretjo hipotezo, kjer smo predvidevali, da se bo splošna zadovoljenost potreb pozitivno povezovala s stopnjo aktivistične usmerjenosti,

kar lahko povežemo s tem, da je delovanje in ukvarjanje s političnimi in družbenimi problematikami inherentno človeku kot socialnemu bitju. Tako je politični aktivizem lahko motivacija sam po sebi, ki doprinese k zadovoljenosti temeljnih psihičnih potreb (Klar in Kasser, 2009). Predvidevali smo, da bodo aktivisti med pet zanje napomembnejših vrednot največkrat uvrstili vrednoto enakosti in/ali svobode. Izkazalo se je, da sta bili ravno ti vrednoti pri aktivistih največkrat izbrani kot pomembni. Naši rezultati se skladajo z ugotovitvami Rokeacha (1973) in njegovim modelom dveh vrednot političnega aktivizma.

Primerjava vrednot in stališč aktivistov z vzorcem neaktivistov

Potrdili smo našo peto hipotezo, kjer smo predvidevali, da neaktivisti na prvo mesto po pomembnosti ne bodo postavili vrednote enakosti in/ali svobode. Neaktivisti so največkrat kot pomembno vrednoto označili pravo prijateljstvo. Rokeach (1973) je izpostavil, da je vrednota enakosti tista, ki najbolje razločuje med aktivisti in neaktivisti, v naši raziskavi pa se je izkazalo, da jo je kot pomembno izbralo 42 % neaktivistov in 62 % aktivistov. Pri razlagi, zakaj prihaja do določenih razlik v pomembnosti posameznih vrednot med aktivisti in neaktivisti, ne smemo iskati vzročne povezave (Thomas, 1986). Aktivisti so se lahko vključili v aktivistično delovanje zato, ker so pripisovali vrednotama enakosti in svobode najpomembnejše mesto v njihovem življenju ali pa sta jim ti dve vrednoti postali pomembni prav zaradi aktivističnega delovanja. Najverjetneje pa gre med ocenjevanjem pomembnosti vrednot in aktivističnim delovanjem za interaktivni odnos, torej aktivistično udejstvovanje vpliva na to, katere vrednote so posamezniku v življenju pomembnejše in obratno.

V naši raziskavi so aktivisti izražali pomembno nižja prepričanja v pravičnost sveta kot neaktivisti, prav tako so pomembno manj upravičevali družbeni in politični sistem kot neaktivisti. Tako smo potrdili našo šesto in sedmo hipotezo. Glede na relativno visok Cohenov d (0,72 in 0,65) lahko s tem, da posamezniki delujejo aktivistično, pojasnimo visok delež variabilnosti v izraženosti prepričanj o pravičnosti in stališč do upravičevanja sistema. Aktivisti izražajo nižja stališča do pravičnosti bodisi zaradi njihove občutljivosti za zaznavo krivic, zapostavljenosti in nepravilnosti v svetu bodisi zaradi osebnih izkušenj (Holeman, 2012). Ker se udeležujejo kot aktivisti, se bolj verjetno srečujejo s tematikami, ki nakazujejo, da svet do določenih marginaliziranih skupin ali posameznikov ni pravičen, kar vpliva na nižje izražena stališča do pravičnosti v svetu. Aktivisti pomembno manj upravičujejo družbeni in politični sistem kot legitimen, kar lahko pojasnimo s tem, da mora posameznik najprej zaznati družbo kot nelegitimno

oz. v njej videti možnosti za spremembe, če želi delovati aktivistično.

Model aktivistične usmerjenosti

Za napovedovanje ravni aktivistične usmerjenosti se je kot edini pomemben napovednik izkazal dosežek na Lestvici upravičevanja sistema. Posamezniki z močnejšim občutkom, da je družba in sistem neupravičen, bodo bolj pripravljeni sodelovati v različnih aktivističnih dejanjih, tako konvencionalnih kot tveganih. V našem modelu se kompetentnost, skupinska samopodoba in prepričanje v pravičnost sveta niso izkazali kot pomembni napovedniki. Lestvica prepričanja v pravičnost sveta je bila srednje visoko povezana z Lestvico upravičevanja sistema, kar je verjetno vplivalo na slabšo pojasnjevalno moč zadnjega napovednika. Glede na rezultate predvidevamo, da bi se pri večjem vzorcu kot pomemben napovednik izkazala tudi kompetentnost. Kljub večji pojasnjeni varianci v hierarhično višjih modelih je najboljši prvi model, ki je vseboval zgolj napovednik upravičevanja sistema. Naslednji modeli niso pojasnili statistično značilno več variance. Zanimiva je naša ugotovitev, da skupinska samopodoba in s tem tudi pripadnost skupini ni pomemben napovednik za aktivistično usmerjenost. Očitno aktivisti v našem prostoru delujejo aktivistično zaradi drugih, verjetno bolj intrapsihičnih spremenljivk, ki bi jih bilo v prihodnosti potrebno podrobneje raziskati.

OMEJITVE RAZISKAVE IN POGLED NAPREJ

Pri branju in uporabi izsledkov naše raziskave se je treba zavedati nekaterih omejitev. V vzorec niso bili zajeti vsi posamezniki, ki pripadajo določenim aktivističnim skupinam, prav tako pa bi v prihodnosti lahko vključili še člane skupin, ki delujejo bolj na področju konservativnega aktivizma. Vprašanje aktivizma in kaj določa aktivista je zelo kompleksno, različni avtorji so v svojih raziskavah izhajali iz različnih teorij (npr. teorija mobilizacije resursov, Fishbein in Ajzenov model pričakovanega vedenja, vpliv vzgoje na oblikovanje aktivistične identitete, vpliv pomembnih življenjskih dogodkov, itn.). V naši raziskavi smo najbolj sledili Klandermansovemu psihopolitičnemu modelu, vendar izpostavljamo, da je odgovor kompleksnejši in zahteva nadaljnje raziskave. V prihodnosti bi bilo pri napovedovanju aktivistične usmerjenosti smiselno vključiti še druge psihološke in socialnopsihološke spremenljivke. Tretja omejitev pa je uporaba določenih merskih pripomočkov, sploh tistih, ki so bili v namene raziskave prvič

prevedeni in prirejeni in zahtevajo nadaljnje preverjanje merskih značilnosti.

Namen naše raziskave je bil podati celostnejši pregled današnjih aktivistov, ki pripadajo različnim aktivističnim skupinam v Sloveniji. Izpostaviti velja, da v Sloveniji populacija aktivistov ni veliko večja od našega vzorca. Naše ugotovitve lahko delujejo kot smernice za nadaljnje raziskovanje tega večplastnega družbenega fenomena. Raziskava tako predstavlja zgolj enega od prvih korakov na dolgi poti pri iskanju odgovora na vprašanje, zakaj se posameznik želi udeleževati na področju aktivizma, kaj ga pri tem motivira in tudi ovira.

VIRI

- Bogilovič, S. (2011). *Vpliv usklajenosti posameznikovih in organizacijskih vrednot na ustvarjalnost pri delu* (neobjavljeno magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- Corning, A. F. in Myers, D. J. (2002). Individual orientation toward engagement in social action. *Political Psychology*, 23(4), 703–729.
- Dalbert, C. (1999) The world is more just for me than generally: About the personal belief in a Just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12(2), 79–98.
- Dalbert, C. (2009). Belief in a just world. V M. R. Leary in R. H. Hoyle (ur.), *Handbook of individual differences in social behavior* (str. 288–297). New York, NY: Guilford Press.
- Deci, E. L. in Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY: Plenum.
- Gagné, M. (2003). The role of autonomy support and autonomy orientation in prosocial behavior engagement. *Motivation and Emotion*, 27, 199–223.
- Holeman, H. J. (2007). *Awakening a social conscience: toward a model of activist identity development* (doktorska disertacija). University of Oklahoma, Graduate college, Oklahoma.
- Jost, J. T. in Banaji, M. R. (2004). The role of stereotyping in system justification and the production of false consciousness. V: J. T. Jost in J. Sidanius (ur.), *Political psychology: Key readings* (str. 294–314). New York, NY: Psychology Press.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. in Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *International Society of Political Psychology*, 2(6), 881–919.
- Jost, J. T., Chaikalis-Petrtsis, V., Abrams, D., Sidanius, J., van der Toorn, J. in Bratt, C. (2012). Why men (and women) do and don't rebel: Effects of system justification on willingness to protest. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(2), 197–208.

- Kay, A. C. in Jost, J.T. (2003). Complementary justice: Effects of „poor but happy“ and „poor but honest“ stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 823–837.
- Klar, M. in Kasser, T. (2009). Some benefits of being an activist: Measuring activism and it's role in psychological well-being. *Political Psychology*, 30(5), 755–777.
- Labohar, R. (2007). *Povezanost navezanosti in disfunkcionalnih prepričanj s psihičnim blagostanjem* (neobjavljeno diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Lerner, M. J. in Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking the belief in a just world 22 back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85, 1030–1051.
- Lewis T. (2011). Assessing social identity and collective efficacy as theories of group motivation at work. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(4), 963–980.
- Luhtanen, R. in Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 302–318.
- Meier, S. in Stutzer, A. (2008). Is volunteering rewarding in itself? *Economica*, 75, 39–59.
- Musil, B., Rus, V. S. in Musek, J. (2009). The Rokeach value survey in comparative study of Japanese and Slovenian students: Towards the underlying structure. *Studia Psychologica*, 51, 53–68.
- Rakinić, K., Ornik, V. in Gartner, N. (2018). Povezanost stališč do oseb s sindromom odvisnosti od alkohola z verjetjem v pravičnost sveta in upravičevanjem sistema. *Eksperimentator* 2, 37–44.
- Roccatto, M., Rosato, R., Mosso, C. in Russo, S. (2014). Measurement properties of the System justification scale: A Rasch analysis. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 21(4), 467–478.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York, NY: The free press.
- Scafuto, F. in La Barbera, F. (2016). Protest against waste contamination in the 'Land of fires': Psychological antecedents for and non-activists. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 26, 481–495.
- Tajfel, H. in Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. V: W. G. Austin in S. Worchel (ur.), *The social psychology of intergroup relations* (str. 33–47). Monterey, Kalifornija: Brooks Cole Publishing Co.
- Thomas, C. B. (1986). Values as predictors of social activist behavior. *Human Relations*, 39(3), 179–193.

Vogel, A. M. in Jackson, L. E. (2016). Activist theatre: The effects of community performance on system justification and willingness to engage in activism. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 26(5), 456–462.

PRILOGE

Tabela 4. Primerjava izbranih vrednot med aktivisti in neaktivisti

Vrednota	Aktivisti	Neaktivisti
	delež (izbrana)	delež (izbrana)
pravo prijateljstvo	0,57	0,58
zrela ljubezen	0,34	0,47
samospoštovanje	0,41	0,38
sreča	0,30	0,36
notranja harmonija	0,32	0,24
enakost	0,62	0,42
svoboda	0,62	0,44
užitek	0,05	0,06
družb. prepoznanje	0,08	0,02
modrost	0,35	0,36
odrešenje	0,02	0,09
družinska varnost	0,21	0,24
državna varnost	0,14	0,18
občutek izpolnitve	0,33	0,17
lepota na svetu	0,10	0,20
mir na svetu	0,37	0,21
udobno življenje	0,11	0,06
razburljivo življenje	0,08	0,06

Opomba 1. Oznaka 'izbrana' pa pomeni, koliko udeležencev je posamezno vrednoto izbralo med pet najpomembnejših vrednot.

KDO SO DANES NEKDANJI AKTIVISTI ZA ŠTUDENTSKE PRAVICE?

Kristina Rakinić, študentka psihologije

Tina Mlinarič, študentka etnologije in kulturne antropologije

Študentska gibanja in boj proti neoliberalizaciji visokega šolstva

Začetek aktivističnega študentskega gibanja pri nas sega že v leto 1971, ko so študentje prvič zasedli poslopje Filozofske fakultete v Ljubljani, v sklopu akcije »Naše gibanje je boj za socializem«. Študentje so se borili predvsem za aktivnejšo vlogo pri vodenju univerze in večjo politično svobodo. Študentsko gibanje, ki se je začelo leta 1968 in je bilo istočasno prisotno v Ameriki, Aziji in Evropi, je bilo torej globalni fenomen. Gibanje v takratni Jugoslaviji je veljalo za posebnost, saj so se študentje namreč zavzemali za samoupravni socializem. Reforma izobraževalnega sistema je bila posledica gospodarske reforme leta 1965, ki je prinesla liberalizacijo gospodarstva. Neenak gospodarski razvoj po regijah je povečal socialne razlike in posledično se je materialni položaj nekaterih ljudi poslabšal, med oškodovanimi pa so bili tudi študentje.

Med letoma 2007 in 2011 je bilo v Sloveniji aktivnih več različnih študentskih skupin, ki so se borile za pravice študentov: Avtonomna tribuna, Študentska iniciativa, Fronta prekarcev, Odprta fronta, Mi smo univerza (MSU). Osnovna ideja gibanja MSU je bila kritika aktualnih ideologij in sodobnega kapitalizma, zavzemali pa so se za egalitarnost, solidarnost in neposredno demokracijo (Kuhar, 2014). Novembra 2011 so aktivisti gibanja 150¹ skupaj z aktivisti gibanja MSU zasedli Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Njihova osnovna zahteva je bila javno, brezplačno in kvalitetno visoko šolstvo. Izrazili so tudi javno kritiko bolonjske reforme, ki deluje v smeri neoliberalizacije visokega šolstva. Po koncu zasedbe se je oblikovala študentska organizacija Iskra, ki je predstavljala nadaljevanje študentskega boja v slovenskem prostoru.

¹ Jeseni 2011 so se začeli odvijati množični protesti, sprava na Wall Stretu, kmalu so se ti protesti razširili v globalno gibanje »15o«. Protesti so dosegli tudi Ljubljano, kjer so se manifestirali v nekajmesečni zasedbi ploščadi pred Ljubljansko borzo (»BojZa«). Protestiralo se je proti finančnemu kapitalizmu in varčevalnim ukrepom, družbeni in ekonomski neenakostim ter nedemokratičnemu in koruptivnemu vodenju posameznih držav (Kuhar, 2014).

Opis raziskovalnega procesa

V najini raziskavi obravnava mladinsko progresivno organizacijo Iskra, ki se je v prvih letih delovanja borila predvsem za študentske pravice, danes pa najbolj aktivno deluje na področju feminizma in okoljevarstva. V prispevku bova najprej predstavili začetke društva, nato njegovo preoblikovanje, posvetili pa se bova tudi vprašanju kako danes deluje društvo in kdo so njegovi trenutno aktivni člani. V prispevku pozornost nameniva tudi procesu preoblikovanja društva, s tem pa ne želiva zmanjšati pomembnosti tega, kar društvo počne danes.

V času najinega raziskovanja, ki je trajalo od decembra 2018 do januarja 2019, sva se udeležili treh sestankov, in sicer sestanka predsedstva, sestanka raziskovalne skupine in sestanka odbora za okoljevarstvo. Opravili sva štiri intervjuje z aktivnimi člani društva in aplicirali 12 vprašalnikov. Udeležili sva se tudi neformalnega druženja z aktivnimi člani društva po koncu enega izmed sestankov.

Opis vzorca aktivnih članov društva

V vzorec je bilo vključenih 12 aktivnih članov. V času najinega raziskovanja je bilo po besedah predsednika v društvu 15 aktivnih članov. V vzorcu so prevladovali moški ($N = 8$). Povprečna starost članov je 25,42 let ($SD = 2,75$). V vzorcu je bilo največ študentov ($N = 6$), trije zaposleni in trije brezposelni. Po pregledu študijskih smeri članov vidimo, da ti prihajajo iz različnih smeri; sociologija, filozofija, strojništvo, arhitektura, pravo, zgodovina, komunikologija, psihologija, politologija. Povprečen čas aktivnega sodelovanja v društvu je 37,5 mesecev ($SD = 23,47$), vendar velja omeniti, da je v vzorcu sedem članov, ki so v društvu aktivni več kot 40 mesecev, od tega sta dva člana aktivna 70 mesecev. Zgolj dve članici sta v društvu manj kot eno leto, in sicer osem in devet mesecev.

Prve odmevnejše akcije društva

Eden izmed prvih članov društva, ki je v njem aktiven še danes, je dejal, da že ob ustanovitvi društva problema niso videli zgolj v delovanju fakultete, vendar so se že takrat zavedali, da le-ta problem presega univerzitetni prostor. Po njegovih besedah je problem v kapitalizmu. Namen delovanja je bil postopno

odpravljanje sistemskih problemov, s katerimi se soočajo mladi, kot sta npr. bivanjska problematika in študentsko delo, predvsem pa so želeli izkoreniniti takratno korupcijo. Po besedah prej omenjenega člana društva, je bil njihov prvi cilj preboj v Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani (ŠOU) z namenom aktivnega sodelovanja v študentski politiki. Zavzemali so za večjo informiranost študentov o ŠOU in za večjo transparentnost v njegovem delovanju. Marca 2014 se je društvo na predlog vlade o Zakonu o visokem šolstvu ZViS-1² odzvalo s svojo do sedaj najobširnejšo kampanjo. Zavzeli so se za ohranjanje brezplačnega študija. Večtisočglava množica študentov je tedaj s protestom glasno izrazila svoje nestrinjanje s predlaganim zakonom in vladno politiko na področju visokega šolstva. Od takrat naprej so organizirali in sodelovali v številnih okroglih mizah, predavanjih in delavnicah s tako študijsko kot tudi drugimi problematikami. V sodelovanju z Inštitutom za delavske študije so leta 2013 organizirali tudi semestrski politični seminar z naslovom Preseči kapitalizem.

Proces preoblikovanja društva

Društvo je skozi leta delovanja posvetilo pozornost tudi drugim področjem. Predsednik društva je opisal okoliščine, ki so prispevale k postopnem opuščanju boja na področju visokega šolstva in posledično širitev delovanja. Po njegovih besedah veliko ljudi ni zmoglo več vzdrževati nivoja dejavnosti, saj je bilo veliko dela naloženega na majhno število ljudi. Posledično je članom zmanjkalo časa za študijske obveznosti, službo in prosti čas. Zaradi podobnega vzroka pa je razpadla tudi Zasedba FF 2011, saj so bili ljudje, ki so jo vodili, preobremenjeni (Kuhar, 2014). Upadla pa jim je tudi motivacija, česar vzrok so med drugim bile težko dosegljive hitre sistemske spremembe, h katerim so težili. Predsednik pravi, da so v društvu prišli do točke, kjer so bili, če so hoteli ohraniti samo društvo, primorani narediti vidne spremembe v sami organizaciji društva. Tako se je iz študentskega odbora oblikovalo več različnih odborov: Delovni odbor za feminizem (DoFEM), Delovni odbor za visoko šolstvo (DoVŠ), Delovni odbor za okoljevarstvo (DoO) in Delovni odbor za tehnologijo (DoT). Danes sta aktivna dva in sicer DoFEM in DoO, aktivno pa deluje tudi raziskovalna skupina, katere namen je tako samoizobraževanje kot izobraževanje širše javnosti. Do lanskega leta je bil aktiven tudi DoVŠ, ki pa so ga z letošnjim študijskim letom ukinili zaradi pomanjkanja aktivnih članov. Zadnji predsednik DoVŠ-a je povedal, da imajo danes vsi, ki bi radi naslavljali problematiko visokega šolstva težave s pridobivanjem aktivnih sodelavcev, dodal je še, da problem visokošolske politike

² Namen predloga je bil komercializacija in manjšanje obsega javnega visokega šolstva, uvedba šolnine in prekarizacija zaposlenih na fakultetah.

danes ni v središču pozornosti in da se malo ljudi ukvarja s to tematiko. Razlog za preusmeritev njihovega delovanja leži tudi v odločitvi, da niso več želeli naslavljanje izključno študentov, ki predstavljajo majhno in v določeni meri privilegirano skupino v naši družbi. V društvo vidijo srž problema v kapitalizmu, ki se kaže na različnih področjih naše družbe, kot so npr. odpravljanje delavskih in študentskih pravic, prekarizacija, vse večja neenakost v družbi ipd. K problemu kapitalizma želijo pristopiti iz različnih zornih kotov, kar se kaže v delovanja različnih delovnih odborov.

Po besedah predsednika različni delovni odbori omogočajo članom, da si izberejo tisto problematiko, ki jim je najbližja. Delitev društva na posamezne delovne odbore pa je prinesla drug problem, ki je delno prisoten še danes. Ugotovili so namreč, da se določeni člani izven odborov med seboj sploh ne poznajo. Po pripovedovanju predsednika so odbori postali samostojne celice, ki nimajo več stika s celotnim društvom. Na ta problem so se v društvu odzvali z organizacijo bralnega seminarja, katerega namen je tudi samoizobraževanje. V povprečju se dobivajo na 14 dni, srečanje pa vedno vodi drug član društva. Večjo povezanost članov želijo doseči tudi z najemom lastnega skupnega prostora, ki ga nameravajo pridobiti v bližnji prihodnosti.

Pripadnost društvu

V društvu je pri določenih članih opaziti večjo identifikacijo in pripadnost posameznim delovnim odborom kot pa društvu kot celoti. Koordinatorica DO-FEM-a je v intervjuju povedala, da ji feminizem predstavlja velik del identifikacije, zato se posledično bolj identificira z omejenim odborom. Člani društva so na vprašalniku skupinske samopodobe (7-stopenjska lestvica; 1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam; višji rezultat odraža višjo izraženo skupinsko samopodobo) dosegli povprečni skupni dosežek 5,23 ($SD = 1,32$). Lestvica meri štiri faktorje, v povprečju so člani najvišje vrednosti pripisali na faktorju članstva ($M = 5,73$, $SD = 1,01$). Zaznavajo se kot vredne, pomembne in aktivne člane. Člani društva so v povprečju pripisali najnižje vrednosti na faktorju javne samopodobe ($M = 4,04$, $SD = 1,11$). Sicer povprečna vrednost tu izraža nevtralno mnenje članov o spoštovanju in odobravanju njihove skupine s strani drugih. Eden prvih članov društva je povedal, da so bili odzivi na društvo večinoma pozitivni v času, ko so naslavljali vprašanja izboljšanja študentskega življenja. Več članov je v intervjujih povedalo, da trenutno v javnosti društvo ni najbolj znano in da veliko ljudi ne ve, če sploh še obstajajo. V javnosti so tako poznani predvsem zaradi preteklih akcij.

Konvencionalni aktivizem in želja po večji aktivnosti na terenu

Člane sva na 7-stopenjski Lestvici aktivistične usmerjenosti povprašali, kako verjetno je, da bi storili določeno aktivistično vedenje (1 – sploh ni verjetno; 7 – popolnoma verjetno). Skupen rezultat na lestvici je znašal $M = 5,72$ ($SD = 1,62$). Lestvica vsebuje dva faktorja, prvi meri konvencionalni aktivizem, tu je bila skupna povprečna vrednost 5,95 ($SD = 1,46$), na drugem faktorju, ki meri aktivizem visoke stopnje tveganja, je bil povprečni rezultat nižji ($M = 4,95$, $SD = 1,86$). V povprečju so člani najnižjo stopnjo verjetnosti za aktivistično vedenje pripisali postavki: »Sodeloval bi v fizičnem soočanju/spopadu na političnem shodu.« Izmed 12 članov je tej postavki pripisal najvišjo vrednost zgolj en član. Te ugotovitve pa se skladajo z besedami enega izmed članov o tem, da je za trenutno za društvo bolj značilno manj tvegano aktivistično vedenje: »Javno izpostavljanje kot zbiranje podpisov ali nenasilno protestiranje na shodih ne predstavlja problema, kar se pa tiče zadev, ki bi lahko ogrožale lastno varnost, pa je stvar malo drugačna.« Tudi koordinatorka DoFEM-a je izjavila, da je za društvo bolj značilno klasično aktivistično vedenje, kot je npr. organizacija okroglih miz. Te načini so po njenih besedah tudi bolj spremenljivi v današnji družbi. Sicer je najbolj verjetno, da bi člani obesili plakat ali nalepko s političnim sporočilom na javnem mestu ($M = 6,83$, $SD = 0,39$) in sodelovali v skupinskih razpravah, katerih namen bi bil razpravljanje o problemih in rešitvah določene družbene ali politične skupine ($M = 6,75$, $SD = 0,45$). Eden izmed starejših članov društva pove, da so bili včasih več na terenu, bili so bolj aktivistični, vendar bi radi tovrstni aktivizem v prihodnosti znova obudili.

Prakse delovanja društva in spletni aktivizem

V društvu sta trenutno najbolj aktivna dva delovna odbora in raziskovalna skupina, zato bova na kratko predstavili njihove pretekle prakse in tiste, ki si jih želijo uresničiti v prihodnje. DoFEM je že dvakrat zaporedoma organiziral protest ob 8. marcu, katerega namen je javno opozarjanje na izkoriščevanje žensk in zavzemanje za enakovreden, dostojen in spoštljiv položaj žensk v družbi. Protest so organizirali tudi v letošnjem letu. DoV je lansko leto soorganiziral Mednarodno poletno šolo politične ekologije, aprila in maja pa so se ukvarjali z organizacijo in izvedbo že tretjega okoljskega seminarja na temo trajnostne mobilnosti. Oba delovna odbora sta aktivna tudi preko medijev oz. spletnih omrežij (npr.

Facebook stran društva). Redno objavljajo komentarje in zapise o aktualnih zadevah. V društvu je trenutno dejavna tudi raziskovalna skupina, ki preko spletne revije društva želi podati kritiko trenutnega političnega dogajanja, razčleniti družbeno-politične situacije ter vzpodbujati teoretske in strateške razprave na širokem polju progresivnega gibanja v Sloveniji (O projektu, b.d.). Tovrstne dejavnosti društva pa lahko označimo kot medijski oz. spletni aktivizem. Spletni aktivizem lahko delimo na tri točke: na ozaveščanje in zagovorništvo, mobilizacijo in organizacijo ter akcijo in reakcijo (Vegh, 2003). V društvu je moč prepoznati predvsem prvo točko, saj preko spletnih omrežij širijo ideje, delijo svoja stališča, znanja in ozaveščajo širšo javnost o problematikah, ki jih naslavljajo. Pri ozaveščanju medijski aktivisti verjamejo v emancipatorni potencial medijev (Vodeb, 2003), preko katerih lahko s taktičnimi načini širijo svoje ideje, tu pa glavno vlogo odigra internet kot največji necenzurirani medij, saj uhaja popolni kontroli politike in kapitala.

Vrednote in stališča članov društva

Zanimalo naju je, katere izmed 18 terminalnih vrednot so članom društva najpomembnejše. Kot najpomembnejši sta se izkazali vrednosti enakosti in svobode. Prvo so izbrali prav vsi člani, drugo pa je izbralo devet članov. Želeli sva preveriti, ali se težnja k spremembi družbe in sistema, kaže tudi preko odgovorov o stališčih in prepričanjih. Na Lestvici prepričanja v pravičnost sveta, ki meri splošno in osebno pravičnost, so člani v povprečju prvemu faktorju pripisali nižje vrednosti ($M = 2,33$, $SD = 1,78$) kot drugemu ($M = 3,08$, $SD = 1,38$). Obe vrednosti pa sta pod srednjo vrednostjo in kažeta na to, da so člani v povprečju manj prepričani v pravičnost na svetu. Za člane društva pa je prav tako značilno izrazito nizko upravičevanje družbenega sistema ($M = 1,89$, $SD = 1,08$). Večina članov je na te postavke odgovarjala z najnižjimi vrednostmi, kar pomeni, da izkazujejo izrazito težnjo k neupravičevanju sistema kot legitimnega.

Ideali društva

Društvo stremi k odpravljanju različnih nepravilnosti, borijo se za pravice žensk, dejavni so tudi na področju okoljevarstva. Delujejo na načelih demokratičnosti in solidarnosti, težijo pa k perspektivnejši prihodnosti v dosegu kolektivnih zmožnosti. Poleg tega si želijo vzpostaviti organizacijo, ki se bo borila tudi za

pravice delavcev, ki so žrtve kapitalističnega sistema. Zavzemajo se za delovanje na področju izobraževanja tako svojih članov kot širše javnosti. Preko samoizobraževanja želijo bolje spoznati in razumeti problematiko, ki jo naslavlja, in sicer do te mere, da bi bili sposobni izpeljati določene rešitve. Eden izmed članov je povedal, da si želijo, da bi se društvo razvilo v resno politično silo, ki bi lahko članom nudila tudi finančno podporo. Želijo si tudi skupen prostor, ki ne bi služil samo za uradne sestanke, temveč bi deloval predvsem kot socialni prostor, ki bi pripomogel k izboljšanju odnosov. Predsednik pravi, da bi z akcijami počasi radi spremenili miselnost družbe, predvsem pa prenesli motivacijo, ki bi spodbudila k boju za spremembe. V njihovih željah za razvoj društva v prihodnosti vidimo tako zelo raznoliko in široko naslavljanje problematik, ki jih zaznavajo v trenutni družbi.

Zaključek

Društvo že od svojih začetkov vidi glavni izvor problema v kapitalizmu, ki vpliva na različna področja življenja posameznikov in delovanja družbe. Pri kritiki kapitalistične ureditve sistema izhajajo predvsem iz znanja o marksistični filozofiji. Pri svojem delovanju se soočajo z različnimi težavami, kot sta pomanjkanje financ in motivacija članov za aktivno delovanje, kar pa je lahko posledica predvsem težko dosegljivih sistemskih sprememb h katerim težijo. Problem kapitalizma naslavlja preko različnih področij oz. delovnih odborov, kar se kaže tudi v tem, da so v društvu prisotni člani iz najrazličnejših študijskih smeri. Kaže se tudi velika pripadnost tistih članov društva, ki so v njem aktivni že več let.

Za študentska gibanja je pogosto značilno, da hitro vzniknejo, a ravno tako hitro tudi razpadejo. Kot primer lahko navedeva vse študentske skupine, ki so se oblikovale v letih pred Zasedbo FF 2011 in tudi proces preoblikovanja društva, ki sva ga predstavili v najinem prispevku. Aktivizem za študentske pravice je posebna vrsta aktivizma, za katerega bi lahko rekli, da je značilno prepričanje v hitre in velike sistemske spremembe. Ko pa aktivisti ugotovijo, da pot do sistemskih sprememb zahteva veliko več vztrajnega dela, jim velikokrat umanjka motivacije in moči. Aktivizem za študentske pravice je močno vezan tudi na identifikacijo s pojmom oz. statusom študenta. Tako je delovanje posameznikov že v samem bistvu časovno omejeno, kar otežuje kontinuiran boj proti neoliberalnemu in kapitalističnemu napadu na javno visoko šolstvo.

VIRI

Kuhar, L. (2014). *Zasedba Filozofske fakultete: (23. november 2011 - 23. januar 2012)*. (neobjavljeno diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji

O projektu. (b.d.). Pridobljeno s <http://interregnum.si/o-projektu/>

Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyberprotests against the world bank. V: M. McCaughey in M. Ayers (ur.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice* (str. 71–95). New York, NY: Routledge.

Vodeb, O. (2003). Medijski aktivizem kot komunikacijska praksa reinstitucionalizacije družbene distribucije znanja. *Teorija in praksa*, 40(4), 734–751.

AKTIVIZEM ZA PRAVICE LGBTQ+ OSEB

Nina Stanojević, študentka psihologije

Petra Goljevšček, študentka etnologije in kulturne antropologije

Uvod

V Sloveniji se z aktivizmom za pravice LGBTQ+ (kratica, ki vključuje lezbijke, geje, biseksualne, transspolne in kvir osebe, znak plus pa označuje tudi vse ostale spolne usmerjenosti in spolne identitete) oseb ukvarja kar nekaj društev, zavodov in organizacij, med najvidnejšimi pa so Legebitra, Lezbično-feministična univerza, Zavod TransAkcija, Društvo DIH in Društvo Parada ponosa. V nadaljevanju predstavljava delovanje Društva DIH, s katerim sva v prvi vrsti sodelovali z namenom, da bi bolje spoznali področje LGBTQ+ aktivizma v Sloveniji.

S privolitvijo na intervju nama je pomagala tudi kvir oseba z društva Legebitra. Sodelovanja sva se lotili s psihološko in antropološko metodologijo, ki sva ju skušali uporabiti kot orodje za pridobitev čim več različnih informacij, ki bi nama lahko koristile pri oblikovanju predstave o poslanstvu in ciljih društva. Razdelili sva baterijo vprašalnikov, ki jo je izpolnilo osem članic in članov, starih med 19 in 35 let. Od tega so se štiri osebe opredelile kot ženske, tri osebe kot moški in ena oseba kot nebinarna. Vse osebe so v društvu aktivne od enega do 48 mesecev. Šest oseb je prostovoljk in prostovoljcev, ena oseba je koordinatorica prostovoljcev in ena vodja pisarne in projektov. S pomočjo vprašalnikov sva skušali dobiti vpogled v doživljanje skupinske pripadnosti članov in članic, njihova prepričanja o pravičnosti sveta in družbenem sistemu, v katerem živimo, pripravljenost za različne oblike aktivističnega vedenja ter vrednote, ki jih usmerjajo v njihovem delovanju. Podatke, pridobljene s pomočjo vprašalnikov, sva v nadaljevanju poskušali povezati z informacijami pridobljenimi s pomočjo etnografske metode opazovanja z udeležbo in s polstrukturiranimi in nestrukturiranimi intervjuji. Ob zavedanju omejitvev, ki jih ima najino raziskovanje, zaradi majhnega vzorca in torej slabše posplošljivosti rezultatov, v nadaljevanju podajava rezultate, ki naj služijo zgolj kot potencialne smernice za razmislek o prepričanjih, stališčih in vrednotah, ki jih ima najin vzorec aktivistov in aktivistk. Nikakor ne želiva najinih opažanj posploševati na celoten LGBTQ+ aktivizem v Ljubljani oz. Sloveniji in na vse tovrstne aktiviste in aktivistke. Prav tako v nadaljevanju ne opisujeva vseh težav, s katerimi se sooča LGBTQ+ skupnost,

in ne navajava vseh aktivističnih akcij ter dosežkov, ki jih je skupnost dosegla na področju boja za človekove pravice. Namen najinega prispevka je v prvi vrsti izpostaviti, kako pomembno mesto ima boj za pravice LGBTQ+ oseb v današnji družbi in poskusiti orisati nekatere ključne teme in vprašanja, ki so se v času sodelovanja izkazale za najpomembnejše.

Kratka predstavitev društva

Društvo DIH se na svoji uradni spletni strani opredeljuje kot neprofitno združenje, katerega namen je informiranje posameznikov in posameznic ter javnosti o spolnih usmerjenostih, identitetah in izrazih. Težijo k Njihov cilj je uresničevanju ciljev na področju promocije in zaščite človekovih pravic, odpravi homofobije, transfobije in bifobije. Društvo je bilo ustanovljeno leta 2003. Trenutno je v društvu zaposlena ena oseba za polni delovni čas in ena oseba za skrajšani delovni čas, v njem pa so še predsednik, prostovoljka prek projekta EVS, oseba na praksi in prostovoljka, ki je koordinatorka prostovoljk in prostovoljcev. Po besedah zaposlene, ki je na društvu pričela z delom leta 2015, je bilo na začetku zelo težko, saj so bili prostori manjši in težko dostopni, hkrati pa so bili dogodki zelo slabo obiskani. Leta 2015 je društvo organiziralo tabor, na katerega se je prijavilo več kot dvajset ljudi, kar je pomenilo uspeh. Po zaključku tabora so skupino udeležencev in udeleženk vprašali, kaj jim je bilo všeč in ugotovili, da so v največji meri cenili sproščenost tabora, odsotnost tem z aktivističnimi poudarki, skratka odgovarjalo jim je ustvarjanje skupnosti znotraj kroga ljudi, kjer se lahko počutijo varne in brez skrbi. Društvo zato tudi danes stremi k temu, da so dogodki sproščeni in da je večji poudarek na druženju, od udeleženk in udeležencev pa je odvisno, če se bo razvil pogovor o določenih tematikah. Ena izmed zaposlenih oseb je tudi poudarila, da je na začetku veljalo, da društvo pretežno obiskujejo geji, kar je pomenilo večjo odsotnost nekaterih tematik povezanih z drugimi pripadniki in pripadnicami LGBTQ+ skupnosti, danes pa to uspešno spreminjajo. Nekateri dogodki se osredotočajo izključno na določeno populacijo, kot se npr. *Lezbofé* osredotoča na ženske iz LGBTQ+ skupnosti. Po besedah prostovoljke društvo ni pretirano politično usmerjeno, temveč je bolj usmerjeno v grajenje skupnosti z zabavnimi dogodki. Izven skupnosti je po mnenju ene izmed zaposlenih društvo videno kot najbolj konzervativno znotraj skupnosti, kvir oseba iz drugega društva pa ga vidi predvsem kot prostor, kjer mladi delajo za mlade. Druga sogovornica je dejala, da je prednost ravno njegova majhnost, ki omogoča tesno povezanost in večjo kreativnost pri ustvarjanju dogodkov. Društvo se finančno ohranja s prijavljanjem na različne evropske

projekte, prijavlja se na razpise iz evropskega sklada, razpise Ministrstva za zdravje, Mestne občine Ljubljana, ambasade Združenih narodov Amerike v Ljubljani, Fundacije za financiranje invalidnih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji, iz ŠOU-a v Ljubljani, Mladih zmajev in prostovoljnih prispevkov. Od leta 2000 so aktivni s kampanjo *Proti homofobiji na Univerzi*. Na različnih fakultetah postavijo stojnice in s pomočjo letakov ter zloženk informirajo ljudi, prav tako pa organizirajo okrogle mize in posvete, kjer problematizirajo predvsem nasilje nad LGBTQ+ osebami in njegove posledice. Tudi iz pogovora s sogovornicami sva opazili, da sta izobrazba in informiranje ljudi ključna za zmanjševanje in odpravo homofobije, bifobije in transfobije, zato si prizadevajo, da bi se vsebine LGBTQ+ začele pojavljati znotraj institucionalnega izobraževanja. Sogovornica, študentka psihologije, je dejala: »V nobenem formalnem izobraževanju se nisem naučila ničesar o LGBT /.../ bolj podrobno kot v to, kaj homoseksualnost je, se ne gre /.../ vsakič ko je bila omenjena neka LGBT tema, to je bilo s strani študentov, ki so se sami odločali, da bodo to raziskovali. Ni pa to v kurikulumu kot pomembna tema, samo kot zanimivost /.../ Jaz vse kar vem, sem se naučila na internetu in od ljudi, se pravi skupnosti. Društvo se tako trudi informirati ljudi tudi preko socialnih omrežij s projektom *Informirani pod maurico*. Ostali projekti so še *Podpora in svetovanje*, *Vsi za maurico*, *Z nogometom proti diskriminaciji*, tabori in raznovrstna druženja.«

Aktivizem kot preplet vsakdanjega in političnega življenja

»Če sam spadaš v manjšino, potem je že tvoj obstoj, na nek način, aktivistični pristop. Že to, da si upaš obstajati, ne da bi se skrival ali na kakršenkoli način prilagajal, da si proti vsemu, kar ti družba zapoveduje, da ne bi bil, to je že aktivizem, že s tem,« so besede članice društva.

Z Lestvico aktivistične usmerjenosti, ki meri konvencionalni aktivizem (vedenja s katerimi skušajo aktivisti preko vplivanja na sistem doseči družbene spremembe) in aktivizem z visokim tveganjem (vedenja, kjer obstaja možnost tveganja za fizične poškodbe, aretacijo itn.), sva skušali ugotoviti, kako člani in članice društva ocenjujejo svojo pripravljenost za različne manifestacije aktivizma. Rezultati kažejo na to, da so v povprečju bolj pripravljeni izražati aktivistično vedenje z dejanji, ki ne ogrožajo neposredno njih ali njihove lastnine ($M = 5,76$, $SD = 1,56$), npr. širjenje različnega materiala s političnim sporočilom, sodelovanje v političnih skupinah, organizacija političnih dogodkov. Manj pripravljeni ($M = 3,12$, $SD = 1,40$) pa so se vključevati v tvegane oblike aktivizma, kjer obstaja

veliko tveganje za poškodbe, aretacije, uničevanje lastnine, npr. vključitev v politično aktivnosti za katero bi lahko bili aretirani in sodelovanje v fizičnem soočenju na političnem shodu. Preko intervjujev sva izvedeli, da se lahko člani in članice skupnosti čutijo ogrožene v vsakdanjih situacijah, saj nikoli ne vedo, kakšna bo reakcija določene osebe ali skupine na njihovo spolno usmerjenost ali spolno identiteto, kar pomeni, da se nevarnostim izpostavljajo že samo z načinom bivanja. Za proučevanje vsakdanjega življenja in nanj vezane teoretske koncepte, se je dolgo zdelo, da so nekaj neproblematičnega, samoumevnega ter vidnega (Ule, Kamin in Švab, 2018). Spol je eden najbolj odločujočih identitetnih označevalcev posameznika. Zgodovinsko gledano je bila družba ideološko razdeljena na biološki moški in ženski spol oziroma na moškost in ženskost, ki v sebi nosita kulturni kod, diskurz, vedenjsko držo in socialna pričakovanja (Velikonja, 1995). Kaj se torej zgodi, ko vsakdanja življenja posameznic in posameznikov trčijo ob sistem, ki jih obravnava kot nekaj nevsakdanjega, problematičnega, celo spornega?

Stališča in prepričanja o pravičnosti sveta in upravičevanje družbenega sistema sva preverjali z Lestvico prepričanja v pravičnost sveta in z Lestvico upravičevanja sistema. Člani in članice izražajo precej nizko tendenco k upravičevanju sistema kot dobrega ($M = 2,64$, $SD = 0,52$), kar pomeni, da v večini menijo, da je družba nepravilna in izražajo nezaupanje v državni politični sistem. Lestvica prepričanja v pravičnost sveta se deli na dve podlestvici, pri čemer se ena nanaša na zaznavanje splošne pravičnosti v družbi, druga pa na zaznavanje osebne pravičnosti. Prvo ocenjujejo nižje ($M = 2,82$, $SD = 1,33$), drugo pa nekoliko višje ($M = 4,26$, $SD = 1,23$).

»Osebo je politično, to zame ni drugače. Če se nekdo ne strinja z mojimi političnimi mnenji, potem to pomeni, da se z mano ne strinja. Če nekdo reče, da je homoseksualnost bolezen, to ne pomeni, da se razlikujemo v mnenjih, temveč, da ima ta oseba mene za manjvredno. Jaz tu ne morem ločevati, nisem v tej poziciji, žal.« Pomembnost svobode in enakosti odražajo tudi rezultati na Rokeachevi lestvici terminalnih vrednot, kjer so aktivisti in aktivistke med 18 podanimi vrednotami med najpomembnejšimi petimi najpogosteje navajali svobodo, samospoštovanje, pravo prijateljstvo, enakost in notranjo harmonijo. Užitka, družbenega prepoznanja, odrešenja in razburljivega življenja nihče v najinem vzorcu ne pojmuje kot pomembnih za svoje življenje in delovanje. »Naši načrti glede identitete /.../ je samoidentifikacija, da vsaka oseba samo sebe identificira in da imaš to pravico in svobodo, s katerimi besedami boš opisoval svojo identiteto in da ti tega nihče ne more vzeti. Društvo podpira to, da ti nihče ne more reči kaj si in kaj nisi, samo ti imaš to pravico.«

Kljub omejenim izkušnjam druženja s člani in članicami društva se nama zdi,

da je vzdušje v skupini sproščeno, komunikacija spoštljiva in zdi se, da so različni pogledi, mnenja in ideje dobrodošla. Skupinsko pripadnost sva v okviru baterije vprašalnikov merili z Lestvico skupinske samopodobe, ki vsebuje štiri podlestvice. Te merijo različne vidike pripadnosti skupini, in sicer zaznavo svoje vrednosti v društvu (podlestvica članstvo), zaznavo svojega društva kot dobrega (podlestvica zasebne samopodobe), zaznavo o tem, kaj drugi menijo o društvu (podlestvica javne samopodobe) in pomen, ki ga ima članstvo v društvu pri oblikovanju posameznikove ali posamezničine identitete (podlestvica identiteta). Člani in članice društva so v povprečju najvišje rezultate dosegali na lestvici članstva ($M = 6,34$, $SD = 0,90$) in podlestvici zasebne samopodobe ($M = 6,31$, $SD = 1,39$). Rezultati kažejo na to, da se člani in članice društva v okviru društva zaznavajo kot pomembne, vredne, aktivne. Nekoliko nižje, vendar še vedno nadpovprečne ocene so podajali na drugih dveh podlestvicah, ki sta merili, kako drugi zaznavajo skupino, ki ji pripadajo ($M = 5,03$, $SD = 1,09$) in kako pomembno je za njihovo pojmovanje sebe članstvo v skupini ($M = 5,12$, $SD = 1,88$). Tudi med intervjuji so sogovornice poudarile, da jih je sodelovanje v društvu opolnomočilo ter jim dalo nove ideje, kako lahko prispevajo k izboljšanju družbe in ljudi v skupnosti. Tri sogovornice so omenile, da pred priključitvijo k društvu niso točno vedele, kako bi lahko skupnosti pomagale in kako se tega lotiti. Vrednost posameznika oz. posameznice v skupini se je med pogovorom pokazala s primerjavo društva z družino, kar nakazuje na močno povezanost in podlago za odkrito izražanje identitete. Društvo pa je tudi vir informacij, znanja in prostor dialoga, ki posameznike in posameznice ozavešča in podpira v ključnih trenutkih v življenju, ko mogoče nimajo možnosti, da bi se obrnili na družino, prijatelje ali državne institucije.

Na srečanjih LGBTQ+ skupnosti sva naleteli na uporabo zaimkov pri osebni predstavitvi in na podčrtaje, ki v besedilih nastopajo pri spolno zaznamovanih slovničnih oblikah in s tem vključujejo vse spole oziroma presegajo spolni binarizem. Dilema o uporabi podčrtaja je prišla na dan v pogovoru z vsemi štirimi sogovornicami. Čeprav so pogledi celotne skupnosti nehomogeni, se znotraj obravnavane organizacije vsi strinjajo, da je uporaba podčrtaja trenutno najboljša možna izbira, s katero se izkazuje spoštovanje do cispolno nenormativnih oseb. Te osebe se ne poistovetijo s spolno identiteto pripisano ob rojstvu in s pripadajočimi spolnimi normami ter družbenimi pričakovanji. Na tem mestu ne moreva povzeti, kje vse se pogledi na podčrtaj znotraj LGBTQ+ skupnosti razlikujejo, lahko pa nakaževa nekaj opaženih dilem. Najprej je tu odnos med LGBTQ+ skupnostjo in ostalo družbo, ki skupnost pogosto obravnava kot radikalno gibanje in napad na njene vrednote¹. Za slednje je sprememba v jeziku lahko radikalna, sploh za tiste, ki zavračajo idejo o jeziku kot živi formi. To naju je pripeljalo

1 To so predvsem vrednote heteronormativne družbe.

do vprašanja, kaj se zgodi, če na določeno doktrino odgovorimo z njenim radikalnim nasprotjem. Če na silo spremenimo določeno besedo ali spremenimo že njen pomen? Jezik ni enoznačen, na to naju je lepo opozorila kvir oseba in filozofinja: »Če se mi gremo to zgolj na nivoju politične korektnosti /.../ nekateri politiki nikoli ne rečejo peder, pa podpirajo cel kup homofobičnih zakonov, se pravi, kaj imamo rajе, nekoga, ki reče peder, ker mu je težko spremeniti način govora, ampak oseba ni globinsko homofobična, ali imamo rajе homofoba, ki podpira homofobične zakone, zraven pa uporablja »pravilen« jezika.« Na drugi strani pa nas znan Wittgensteinov izrek, da so meje jezika meje sveta, usmerja k vidiku, ki legitimizacijo vidi skozi gradnjo jezika (Tratnik, 2018). »Mislim, da je zelo pomembno, ker v jeziku govorimo o stvareh, ki obstajajo in potem če v jeziku uporabljamo samo moško obliko za vse, potem imaš moške za nevtralne, kar pa sploh ni res. /.../ V slovenščini je malo problematično, zato je podčrtaj nekaj, kar označuje neoznačeno.«

Zaključek

Če skušava na kratko povzeti, kaj najbolj opredeljuje aktivista in aktivistko znotraj LGBTQ+ skupnosti, bi dejali, da je to osebna identiteta² posameznika, postavljena v heteronormativno družbo, obsojena na vsakodnevno potrjevanje in boj. Preseganje družbenih stereotipov in binarnih sistemov pomeni nenehen boj, ki ga posameznik oz. posameznica bije že s tem, da je to, kar je. Od drugih pričakuje in zahteva spoštovanje. V tem primeru bi aktivizem opredelile kot del identitete, ki od bivanja LGBTQ+ osebe v heteronormativni družbi, ne more biti obravnavan ločeno. Aktivizem pa je lahko tudi način bivanja, tu gre za izbiro oziroma za zavestno, premišljeno in ciljno usmerjeno akcijo. Na tej ravni je aktivist in aktivistka nekdo, ki javnost zavestno izobražuje, nudi podporo ljudem v stiski. Po besedah kvir osebe: »Če nekdo vloži konkretno količino časa in energije in v določenih situacijah tudi tvega svoj družbeni kapital, osebno varnost, potem ja/.../za moje pojme je aktivist.«

VIRI

Politično sporočilo. Neizogibno prepletene_i. (b.d.) Pridobljeno s <http://ljubljanapride.org/2018/>

Ule, M., Kamin, T. in Švab, A. (2018). *Zasebno je politično: kritične teorije usakdanjega življenja*. Ljubljana: Založba FDV.

Velikonja, N. (1995). Homoseksualnost in politika. *Časopis za kritiko znanosti*, 23(177), 75–88.

² Glej Društvo Parada ponosa in Interseksionalnost oz. neizogibna prepletенost. Marginalizirane osebe niso izključene zgolj na podlagi spolne identitete in spolne usmerjenosti, ampak obstajajo znotraj prepletanja identitet in pozicij, ki jih na podlagi prisile prevzemajo. Slednje tudi presegajo in zato kot družbeni akterji in akterke obstajajo v prepletu z drugimi osebami, skupinami in družbenimi strukturami.

AKTIVIZEM ZA ENAKOPRAVNOST SPOLOV

Nejc Ašič, študent psihologije

Julija Zupan, študentka etnologije in kulturne antropologije

V slovenskem prostoru so se v 19. in 20. stoletju ustanovljala društva in organizacije, veliko gibanj pa je bilo del narodnoosvobodilnih bojev, ki segajo v čas od Avstro-Ogrske do osamosvojitve Slovenije. V prvem valu je bila najpomembnejša ustanovitev ženske podružnice Ciril Metodove družbe v Trstu leta 1887, leta 1924 pa ustanovitev Zveze delavskih žen in deklet, ki je bila zaradi socialistične politične usmeritve kasneje ukinjena. Dvajset let kasneje je njihove zahteve po enakopravnosti prevzela Komunistična partija (Jogan, 2016).

V 80. letih je bila ustanovljena teoretsko usmerjena ženska skupina pri Sociološkem društvu, znotraj nje pa se je formirala tudi aktivistična skupina Lilit. Za obdobje drugega vala je značilno, da gibanja v javnem diskurzu problematizirajo različne oblike nasilja nad ženskami, diskriminacijo homoseksualnih in transspolnih oseb ter na teoretski ravni postavijo nove temelje za razumevanje spola in seksualnosti, kar delno pripomore tudi k ustanavljanju LGBT gibanj (Bahovec in Šetinc, 2006). V 90. letih je bilo ustanovljeno društvo Mesto žensk in kasneje Ženski lobi. Obe društvi še vedno delujeta. V zadnjem desetletju pa so bila ustanovljena društva, kot so Legebitra, Transakcija, festival Rdeče zore, Afkors, Lezbično-feministična univerza itn.

V raziskavi obravnavava zavod Inštitut 8. marec, ki je aktiven predvsem na področju neenakopravnosti spolov in LGBT problematike, naslavlja pa tudi druge oblike družbene podrejenosti. Inštitut se je osnoval po kampanji Čas je za. Kampanjo so koordinirali posamezniki iz stranke *Iniciativa za demokratični socializem* in civilne družbe v sodelovanju z drugimi civilnodružbenimi organizacijami. Razlog za ustanovitev inštituta je bilo nezadovoljstvo z delovanjem kampanje. Cilj je bil ustanoviti organizacijo, ki bi delovala sistematično.

Opis raziskovalnega procesa

Udeležila sva se rednega sestanka inštituta, kjer sva predstavila način dela in namen raziskave. Psihološki proces raziskovanja je potekal tako, da so del vprašalnikov izpolnili na prvem sestanku, do konca pa so ga izpolnili doma. Antropo-

loški del raziskovanja je potekal preko etnografske metode opazovanja z udeležbo, ki je v praksi pomenila prisotnost na treh sestankih ter dveh okroglih mizah. Tekom raziskave je bilo opravljenih šest intervjujev. Del raziskave je potekal tudi na spletu, kjer sva nekaj podatkov pridobila na socialnem omrežju Facebook, na katerem ima inštitut svojo stran. Podatke sva pridobila tudi s pregledom medijev, v katerih se inštitut pojavlja.

Opis vzorca aktivistk in aktivistov

Vseh članov in članic v inštitutu je dvanajst, devet aktivnih pa je vključenih v programski odbor inštituta. V vzorec je bilo vključenih osem oseb, od tega sedem članic in ena oseba, ki je svoj spol opredelila kot drugo. V nadaljevanju prispevka uporabljava izraz članice oziroma sogovornice. Članice inštituta so v povprečju stare 22,85 let ($SD = 2,03$), (min = 19, max = 25). Povprečni čas članstva v vzorcu je 13,57 mesecev ($SD = 7,32$), torej dobro leto (min = 6, max = 25). V vzorcu ima pet članic status študentke, dve pa sta zaposleni. Tri članice imajo doseženo izobrazbo splošne gimnazije (V. stopnja izobrazbe), preostale štiri pa so še študentke z doseženo VI. stopnjo izobrazbe. Članice študirajo pedagogiko in andragogiko, antropologijo, pedagogiko in strateško tržno komuniciranje, torej so vse članice v inštitutu družboslovno usmerjene. Funkcije, ki jih navajajo v svojem vzorcu, se večinoma navezujejo na programski odbor, kjer so večinoma aktivne. Nekatere navajajo, da so le članice društva, druge pa se ukvarjajo tudi z aktivnostmi, povezanimi z odnosi z javnostjo. V vzorec sva vključila tudi direktorico inštituta.

Kratka zgodovina gibanja

Kompleksnosti feminističnega gibanja ne moremo razumeti brez njegovih notranjih antagonizmov, ki se kažejo tako v teoretskih razhajanjih kot politični praksi. Primer sta meščanski feminizem in delavsko žensko gibanje, ki sta se na evropskih tleh izoblikovala v času industrijske revolucije. Če se je meščanski feminizem zavzemal za dostop do izobrazbe, volilno pravico in pravico do dedovanja lastnine, so pripadnice delavskega razreda problematizirale izkoriščanje ter reproduktivno delo v produkcijskem sistemu. Prvi se je v politični praksi usmeril k reformizmu, medtem ko je drugi deloval predvsem v okviru sindikalnih gibanj (Aruzza, 2016). Kljub razredni razliki pa je bil njun boj usmerjen k dekonstrukciji patriarhalnih družbenih struktur.

Oblike spolnega zatiranja so odvisne tudi od razredne, rasne in nacionalne pripadnosti. Poleg različnih teoretskih struj, ki so vsaka na svoj način določale vzroke zatiranja, so bile tudi različne materialne in družbene okoliščine pogost vzrok za neenotnost gibanj. Družbene skupine so namreč zaradi teh okoliščin zatiranje prepoznavale na različne načine (npr. neenotnost med feminizmom temnopoltih žensk in feminizmom belopoltih žensk). Feministična gibanja zato nikoli niso bila izolirana od drugih oblik systemskega zatiranja. V dvajsetem stoletju so se pridružila protiimperialističnim in protirasističnim gibanjem, delavskim stankam, narodno osvobodilnim bojem (npr. Antifašistična fronta žensk Jugoslavije), okoljskim bojem ter bojem za pravice homoseksualnih in transspolnih oseb.

V drugem valu je feminizem v akademski sferi sprva utrl pot ženskim študijam kot delu feminističnih gibanj in kasneje študijam spola kot delu LGBT gibanj, ki se sicer v nekaterih pogledih teoretsko razlikujejo (Lukšič, 1995). Skupna jim je težnja k dekonstrukciji diskurza, ki je osnovan na kategoriji spola in spolnosti kot naravni in nespremenljivi danosti. Gre torej za novo razumevanje spola kot produkta družbene prakse in zgodovine. Znotraj Organizacije združenih narodov so se med letoma 1976 in 1995 odvile štiri svetovne konference. Leta 1995 je bila sprejeta Pekinška deklaracija, s katero so se države zavezale k enakim pravicam in neločljivemu človeškemu dostojanstvu žensk in moških, zagotavljanju človekovih pravic žensk in deklet, krepitvi moči in izboljšanju položaja žensk.

Teorija in praksa

Feminizem in LGBT gibanje predstavljata rdečo nit delovanja inštituta, oboje pa postavljajo v širši kontekst z drugimi oblikami systemskega zatiranja. Odzivajo se na konzervativne politike in pri tem problematizirajo razmerja politične moči, ki vodijo v različne oblike družbene podrejenosti. Ob tem se ukvarjajo tudi s področjema begunske problematike in ekologije.

Direktorica usmeritev društva opiše takole: »Nikoli nisem dojemala feminizma in LGBT kot izoliranega problema. Menim, da nas lahko LGBT skupnost in feministična praksa naučita veliko sredstev boja ter naslavljanja nekih konkretnih situacij. V ekipi imamo ljudi, ki imajo izkušnjo prilagoditve spola, zato naslavljamo tudi vprašanje trans skupnosti.« Pravi, da so transspolne osebe najbolj marginalizirana skupina. Mladim transspolnim osebam se tekom procesa prilagoditve spola starši pogosto odrečejo, zato so diskriminirani tudi ekonomsko. Sogovornik z izkušnjo potrditve spola navaja, da se težave pojavijo tudi pri vstopu na trg dela. Transspolnost je definirana kot motnja spolne identitete

(F64.0) in je vključena v statistični priročnik duševnih motenj, kar je pogost razlog za nezaposljivost transspolnih oseb.

V Sloveniji imamo eno boljših zakonodaj na področju enakopravnosti spolov, zato so razlike med spoloma manj očitne. Sogovornica meni, da jih je pogosto težko prepoznati. Pravi: »Tudi ženske pogosto reproducirajo neke patriarhalne strukture, saj lasten podrejen položaj zaznavajo kot samoumeven, ker se kaže kot njihova prosta izbira. Statistika kaže, da 75 % gospodinjskega dela še vedno opravljajo ženske.« Spolno zatiranje pa ni prisotno samo v nezavednem reproduciranju spolnih vlog, ampak se kaže tudi v oblikah spolnega nasilja nad ženskami. V inštitutu so v preteklem letu s kampanjo *Jaz tudi* izpostavili spolno nadlegovanje nad ženskami, ki je prisotno na delovnem mestu, v izobraževalnih institucijah in v družini. Kampanja je bila narejena po vzoru gibanja *Me too*, ki izvira iz ZDA. Tekom kampanje so vzpostavili spletno stran (www.jaztudi.si), preko katere so žrtve spolnega nasilja anonimno delile svoje zgodbe. Akcija se je nadaljevala z javnim branjem zgodb, ki so jih analizirali in tako izpostavili različne oblike spolnega nasilja ter družbene podrejenosti žrtev spolnega nasilja.

Opozarjajo, da se neenakost spolov ne kaže samo v neformalnih praksah zatiranja, ampak je prisotna tudi na zakonodajni ravni. Primer je zastarela definicija spolnega nadlegovanja v kazenski zakonodaji, na podlagi katere je januarja 2019 koprsko sodišče v zadevi posilstva razsodilo v prid storilca, ki je bil dejanja posilstva oproščen, saj je silo uporabil šele, ko se je žrtev posilstva zbudila, s pomočjo sile pa je spolni napad le dokončal. Definicija kaznivega dejanja posilstva ni v skladu z odločbo Evropskega sodišča, ki pravi da mora privolitev v spolni odnos biti prostovoljna in ne prisilna. Inštitut je odločitev koprskega sodišča prepoznal kot nedopustno, zato so se odločili ukrepati. Prvi korak je bila peticija *Za redefinicijo kaznivega dejanja posilstva in spolnega nadlegovanja*, s katero jim je v nekaj dneh uspelo zbrati 5000 podpisov. Z zavedanjem, da peticije predstavljajo le del mnenja civilne družbe in ne prinašajo materialnih učinkov, so akcijo nadaljevali z okroglo mizo z naslovom *Za redefinicijo kaznivega dejanja posilstva in spolnega nasilja*, ki je potekala 15. januarja 2019 v prostorih kavarne Pritličje v Ljubljani. Tretji korak je bil sestanek na Ministrstvu za pravosodje, katerega cilj je bil sprožitev procesa za redefinicijo kaznivega dejanja posilstva in spolnega nadlegovanja.

Delovanje v skupini

Med drugim sva želela preveriti tudi to, kako zaznavajo svoje delovanje v skupini oz. v društvu, kar sva ugotovila s pomočjo Lestvice skupinske samopodo-

be, ki meri štiri faktorje (članstvo, zasebna in javna samopodoba ter identiteta). Članice so odgovarjale pri 7-stopenjski lestvici (1 – popolnoma se ne strinjam, 4 – sem neodločen/-a, 7 – popolnoma se strinjam). Članice nekoliko nadpovprečno vrednotijo njihovo članstvo v društvu ($M = 4,25$, $SD = 0,35$). Menijo, da so vredne članice skupine, da lahko nudijo skupini veliko in ji nekaj prispevajo, da so v društvu aktivne in se čutijo v društvu pomembne. Članstvo v skupini jim tako nekaj pomeni. To lahko povezali z njihovo nadpovprečno zadovoljeno potrebo po pripadnosti. Najvišje izmed vseh treh temeljnih potreb (avtonomnost, kompetentnost in pripadnost) je izražena zadovoljitev potrebe po pripadnosti ($M = 5,75$, $SD = 0,47$). Tako se članice čutijo povezane z drugimi ljudmi in čutijo medsebojno skrb (do vseh ljudi, ne samo druga do druge). Lahko bi sklepali, da članstvo v društvu prispeva k splošni izraženi potrebi po pripadnosti. Pri tem pa opozarjava, da ne smemo med njihovim visokim vrednotenjem članstva v skupini in splošno zadovoljitvijo potrebe po pripadnosti iskati vzročne zveze, a vseeno sva sklenila, da je članstvo v društvu nezanemarljiv prispevek k zadovoljitvi potrebe po pripadnosti. Članice društva imajo relativno gledano nižje izraženo zasebno samopodobo ($M = 3,89$, $SD = 0,32$) kot tudi javno samopodobo ($M = 3,96$, $SD = 0,39$). V splošnem se tako v izraženosti med javno in zasebno identiteto ne kažejo velike razlike. Vseeno pa se nakazuje trend, da imajo članice nekoliko višje izraženo javno kot zasebno samopodobo. Potrebno je opozoriti, da je izraženost obeh faktorjev povprečna (okoli 4). Tako v povprečju odgovarjajo z vrednostjo štiri (sem neodločena) glede zadovoljstva na račun članstva v skupini in o občutju koristnosti v skupini, hkrati pa so članice neodločene glede podobe njihovega društva v javnosti. Prav tako so članice v povprečju neodločene glede tega, da je to, da so del društva, pomemben del njihove samopodobe, da njihovo članstvo v društvu pomembno vpliva na njihov občutek o sebi ter da je to pomemben odraz tega, kar v resnici so ($M = 4,04$, $SD = 0,51$). Njihovo nadpovprečno izraženo članstvo v skupini bi se dalo povezati z dejstvom, da je vseh devet aktivnih članov in članic del programskega odbora, kjer skupaj sooblikujejo program delovanja. Funkcij v inštitutu nimajo porazdeljenih, saj vsak posameznik v danem trenutku prispeva po najboljših zmožnostih. Omenjeni način delovanja članice označujejo za pozitivnega, saj v delovanju ne čutijo pritiska. Kljub temu, da si na teoretski ravni nekatera izhodišča med feministično in LGBT problematiko nasprotujejo (kar je pogost vzrok razhajanj med gibanjema), v inštitutu z omenjenim nimajo težav. Usmerjene so raje k iskanju skupnih interesov, saj tega vidijo kot bistvenega za doseganje družbenih sprememb. Članice v društvu delujejo prostovoljno. Njihovo prostovoljno delovanje bi morda lahko povezali s potrebno po avtonomnosti. Članice so namreč izkazale nadpovprečno zadovoljenost temeljne potrebe avtonomnosti ($M = 5,14$, $SD = 0,63$). S tem izkazujejo, da izpolnjujejo svojo potrebo po izkušnjah in vedenju, ki jih same želijo in je v skladu z občutenjem njihovega jaza. Slednje pa vpliva na to, da težijo po ohranjanju avtonomnosti inštituta kot takega.

Aktivistično vedenje v inštitutu

V inštitutu aktivizem razumejo kot tisti del civilne družbe, ki je sposobna samoorganiziranja. Pomeni jim zmožnost, da se kot posamezniki združijo v kolektivnem boju zoper izkoriščevalska razmerja moči in opozarjajo na marginalizirane dele družbe. Temelj družbenih gibanj je proces, v katerem se posameznik prepozna kot politični subjekt. Proces samoorganiziranja, o katerem razmišlja Deleuze ob pojmih političnega angažiranja in subjektivacije M. Štempihar v delu *Deleuzova socialna filozofija*, opiše takole: »Subjektivacija je namreč način, na katerega človeško bitje prepozna sebe kot udeležena v družbenih procesih oziroma kot tistega, ki je v teh procesih vselej udeležen na neposreden način. Ta je neposreden v toliko, kolikor ni mogoča nobena politika kot družbena organizacija brez delovanj konkretnih ljudi. Subjektivacija je način, na katerega človeško bitje postaja subjekt oziroma nosilec družbenih gibanj.« (Štempihar, 2013).

Izpostavljajo, da so bila ravno stoletja družbenih bojev tista, ki so zagotovila pravice, ki se nam danes zdijo samoumevne. Podobno o zgodovinskem spominu meni Maca Jogan: »Gre za to, da tiste generacije, ki vstopajo v prostor, v katerem je že zagotovljena vrsta pravic, povezanih z enakostjo spolov v družbi, ali pozabljajo ali pa sploh ne vedo, kaj vse je bilo potrebno storiti za to, da so se tiste pravice pridobile.« (Bahovec in Šetinc, 2006). Prakso v inštitutu izpostavljajo kot ključno, saj menijo, da preko nje zares zaznavajo razsežnosti družbenih problemov. »Imamo sicer okvirni plan letnega delovanja, to leto imamo načrtano izdajo letnika *Spol v kapitalizmu*, vendar nam je pomembnejše, da delujemo na podlagi odziva. Ko opazimo primer diskriminatorne prakse, se nanjo odzovemo.«

Ena izmed strategij delovanja je prisotnost v javnem diskurzu. Vanj posegajo z organizirajo okroglih miz z izobraževalno ali aktivistično vsebino, komunikacijo z mediji, prisotni so tudi na družbenih omrežjih. Sogovornica meni, da se ji zdi pomembna nenehna prisotnost: »Tudi če so to majhni koraki in Facebook objave, je to del spreminjanja nekega ustaljenega diskurza, gre za ozaveščanje civilne sfere.« Ob tem si prizadevajo za sistemske rešitve denimo za spremembo zakonodaje na področju pravnega priznanja spola, vzpostavitev pravne pomoči za žrtve spolnega nasilja, zagotovitev socialne varnosti, pravno izenačenje istospolne partnerske zveze s heteroseksualnimi zvezami.

Organiziranje protestov se jim zdi smiselno, če so ti artikulirani in imajo jasne zahteve. A izvedeni morajo biti v ključnih zgodovinskih trenutkih, v katerih je možno mobilizirati širše množice. Sogovornica meni: »Protest je smislen v

trenutkih, ko veš, da so ljudje jezni. Občasno organiziramo tudi kakšen protest. Ko je desnica na Kotnikovi imela antimigrantski shod, smo organizirali svoj protest v podporo migrantom.« Prav tako sva želela ugotoviti, kako so članice inštituta pripravljene izvesti določene aktivistične aktivnosti glede na opisane smotre inštituta, vrednote in ideološka prepričanja. Njihove aktivistične namerre preverjava z Lestvico aktivistične usmerjenosti, ki meri dva faktorja – visoko tvegani in konvencionalni aktivizem. Na lestvici so odgovarjale pri 7-stopenjski lestvici (1 – sploh ni verjetno, 4 – sem neodločen/a, 7 – popolnoma verjetno). Članice v društvu izkazujejo relativno nizek rezultat visoko tvegane aktivističnega vedenja ($M = 3,67$, $SD = 0,75$). Njihova izražena pripravljenost za visoko tvegana aktivistična vedenja (tista vedenja, kjer obstaja visoka verjetnost fizične ogroženosti ali vpletanja policije) je nizka. Izpostavljava, da je ena od članic izkazala višjo pripravljenost za visoko tvegani aktivizem, a v povprečju se v tovrstna tvegana dejanja najverjetneje ne bi vključevale. Članice pa izkazujejo nekoliko višjo pripravljenost za konvencionalne oblike aktivističnega vedenja ($M = 5,79$, $SD = 0,70$), npr. širjenje informacij glede na cilje društva med ljudi, sodelovanje v skupinskih razpravah glede na tematiko, ki jo društvo naslavlja itn. V splošnem izkazujejo višjo pripravljenost na konvencionalne oblike aktivističnega vedenja kot za visoko tvegana aktivističnega vedenja.

Specifično ideološko usmeritev inštituta bi na podlagi pridobljenih etnografskih podatkov in vprašalnikov težko določili. Omenjeni metodi za razumevanje pojma v tem primeru nista zadostni, saj je že sam pojem na teoretski ravni težko opredeliti. Pridobljeni rezultat, ki se navezuje na višjo pripravljenost za konvencionalne oblike aktivističnega vedenja, lahko poveževa z dejanskim delovanjem inštituta. Kljub njihovem nezaupanju v trenutno politično ureditev, državnih institucij ne zavračajo, saj jih razumejo kot enega izmed mehanizmov sistemskega reševanja družbenih problemov.

Pri večini sogovornic je zaznati težavo z identifikacijo pojma aktivist. »Sem imel kar nekaj težav s tem. Kje je zdaj tista točka, kjer si lahko rečem, zdaj pa sem aktivist? Ali moram biti udeležen na vsakem protestu in pisati peticije? Ampak ja, recimo da sem aktivist. Odvisno je od tega koliko sem prispeval za to.« Sogovornica pripomni: »Ne vem, če bi na tej točki rekla da sem aktivistka, mi je pa pomemben družben boj.« Tudi druga sogovornica izrazi pomislek: »Ne vem, to so označevalci ki jih zelo spoštujem. Da si aktivist moraš biti res človek, ki mu to uspeva. Meni pogosto ne. Poskušam se družbeno udejstvovati. Verjetno po teh splošnih kriterijih sem. A ni ta beseda malo pretenciozna?« Identifikacija članic s pojmom aktivist ni odvisna od članstva v inštitutu, ampak je pogojena predvsem s prakso delovanja.

Stališča do pravičnosti in upravičevanje sistema

Članice na Lestvici prepričanja v pravičnost sveta, ki meri dva faktorja, izkazujejo podpovprečno prepričanje v pravičnost na svetu ($M = 2,50$, $SD = 0,94$). S tem izražajo, da manj verjamejo v to, da je svet pravičen, da vedno ljudje dobijo to, kar si zaslužijo, prav tako pa s tem ne verjamejo toliko v to, da so ljudje vedno pravični. Izražajo pa nadpovprečno izraženost stališč v osebno pravičnost ($M = 4,65$, $SD = 0,94$), s čimer izkazujejo, da verjamejo, da so dogodki v njihovem življenju pravični, da se jim v življenju dogajajo pravične stvari in da so kot posameznice večinoma pravično obravnavane. Izpostavlja, da različne članice dosegajo različne rezultate na faktorju osebne pravičnosti – ene nadpovprečne, druge podpovprečne. S tem imajo različne članice glede osebne pravičnosti različna stališča.

Individualni občutki krivice, ki izhajajo iz izkušnje zatiranja, lahko v ključnih zgodovinskih trenutkih prerastejo v kolektivni upor pod pogojem, da se posameznikom v neki družbeni skupini zatiranje ne kaže več kot naravno dana okoliščina. Delavski upori, protirasistična gibanja in ženska gibanja so družbene skupine, ki so zatirane na podlagi kategorij rase, spola ali kot razred znotraj kapitalističnega produkcijskega sistema. Vendar vzrok, da se posameznik prepозна kot politični subjekt in postane del družbenih oziroma aktivističnih gibanj, ni nujno pogojen z izkušnjo zatiranja. Nekatere sogovornice izpostavijo, da je to prepogosto negativna konotacija in stereotip, ki se povezuje z aktivizmom. Razlogi za politično angažiranost so različni in odvisni od konteksta. Tako je ena izmed sogovornic opisala razlog za priključitev k inštitutu: »Bila sem v stiku z ljudmi, ki so bili depriviligirani, in to je definitivno pripomoglo.« Nekatere izpostavijo, da je k temu pripomogla tudi družboslovna izobrazba, saj zaradi študijskih vsebin lažje prepoznavajo različne mehanizme zatiranja ter med drugim navedejo razlog, da so odraščale v okolju, kjer so imele stik z družbenimi vsebinami.

Članice na Lestvici upravičevanja sistema, kjer se odgovarjale pri 7-stopenjski lestvici (1 – popolnoma se ne strinjam, 7 – popolnoma se strinjam) podpovprečno upravičujejo sistem oz. družbo, v kateri živijo ($M = 3,46$, $SD = 0,62$). Članice težijo k temu, da političnega sistema in družbe, v kateri živijo, ne upravičujejo. Izražajo stališča, da politični sistem ne deluje tako, kot bi moral, da nima vsak človek enakih možnosti za srečo kot drugi, da družba, v kateri živimo, ni vsako leto boljša. Tako bi njihova nakazana stališča, da družba ne deluje, kot bi morala, lahko uporabila kot razlago za njihovo motivacijo, zakaj se sploh udeležujejo kot aktivistke – sistem poskušati predrugačiti.

Vrednote

Članice so izmed 18 Rokeachevih terminalnih vrednot na prvo mesto postavile vrednoto samospoštovanja, na drugo mesto pa vrednoto pravega prijateljstva. Na tretje in četrto mesto pa so postavile vrednoti modrost in občutek izpolnitve. Kot peto najpomembnejšo vrednoto so v povprečju največkrat izbrale vrednoto zrele ljubezni. V nasprotju s preteklimi raziskavami, kjer sta se vrednoti enakost in svoboda izkazali kot tisti dve, ki razločujeta med aktivisti in neaktivisti (Thomas, 1986), se na vzorcu članic izbranega društva ti vrednoti nista izkazali kot najbolj pomembni. Članice društva so tako večjo vrednost pripisovale tistim vrednotam, ki se nanašajo bodisi na izpolnitev sebe (npr. samospoštovanje, modrost ali občutek izpolnitve) bodisi na medosebne odnose (npr. pravo prijateljstvo in prava ljubezen). Vrednoto enakost so sicer med prvih pet izbrale tri članice, vrednoto svobode pa dve članici. Za razliko od večine aktivistov na prvo mesto ne postavljajo vrednoti enakosti in svobode, marveč bolj osebne (npr. samospoštovanje in modrost) in medosebne vrednote (npr. pravo prijateljstvo in zrela ljubezen).

Zaključek

Poudariti bi želela, da ocenjujema, da so članice društva imele pozitiven odnos do raziskave. Ocenila bi, da je njihov pogled na aktivizem konvencionalen, proaktiven in sodoben, saj je njihova aktivistična praksa v toku s trenutnimi slovenskimi družbenimi razmerami. Na podlagi pridobljenih informacij kritično presojava idejo, da nekdo postane aktivist zgolj zaradi doživetja lastnih krivic. Podpira pa idejo, da nekdo postane aktivist zaradi višje občutljivosti za krivice drugih v svetu.

Ob poteku raziskave sva premišljevala o ustreznosti usklajevanja psihološke in antropološke metode. Metodi sta prinesli tako skladne kot različne ugotovitve. Nekaterih pridobljenih kvantitativnih podatkov psihološke metode ni bilo mogoče povezati s pridobljenimi podatki etnografske metode. Primer je pridobljeni podatek psihološke potrebe po avtonomnosti, katerega ni bilo mogoče zares povezati s pridobljenimi podatki opazovanja z udeležbo. Za razumevanje vzročnosti med nekaterimi psihološkimi spremenljivkami in samim delovanjem inštituta bi v tem primeru bila potrebna bolj poglobljena analiza in ustrežnejši metodološki pristop.

Hkrati je delovanje in vedenje določene skupine neponovljiv fenomen, ki ga ni mogoče natančno rekonstruirati. V tem primeru se je delno pokazala kot nezadostna tudi metoda opazovanja z udeležbo, ki je v praksi pomenila opravljanje

intervjujev s članicami in prisotnost na sestankih ter dogodkih društva. Bistvo delovanja preučevanega inštituta je namreč ravno aktivistična praksa, katere zgolj s prisotnostjo na sestankih skoraj ni mogoče zares razumeti. Kompleksno dinamiko med prakso in diskurzom znotraj določene politične organizacije, ki jo sooblikujejo tudi posamezniki, lahko bolje razumemo le, če smo vanjo vpeti. Subjektivne izkušnje tako raziskovalca kot subjektov preučevanja lahko prinesejo bolj poglobljeno razumevanje nekega fenomena. Participacija pa nujno ne pomeni izgube statusa raziskovalca.

Pomisleki, ki sva jih izpostavila, nikakor ne pomenijo, da dvomiva v potencial sodelovanja med vedama. Meniva, da je usklajevanje metod obeh ved kompleksen problem, ki zahteva temeljit premislek, tekom procesa raziskovanja pa prevpraševanje ustreznosti tako metode kot pridobljenih podatkov. Zaključujeva z mislijo, da nekatera polja raziskave puščava raje nezaključena, saj se s tem izogneva prehitremu sklepanju.

VIRI

- Aruzza, C. (2016). *Nevarna razmerja: Poroke in razveze marksizma in feminizma*. Ljubljana: Založba Sophia
- Bahovec, E. in Šetinc K. (2006). *Demokracija je ženskega spola: Feministične vaje v slogu*. Ljubljana: Založba delta
- Barrett, M. (2014). *Women's oppression today: The marxist/feminist encounter*. London: Verso.
- Beauvoir, S. (2013). *Drugi spol*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Jogan, M. (1990). *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Jogan, M. (2014). *Sociologija in seksizem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lukšič, G. (1995). Gejevske in lezbične študije. *Časopis za kritiko znanosti*, 177(23), 15–89.
- Štampihar, M. (2013). *Portret nomada: Deleuzova socialna filozofija*. Ljubljana: Založba krtina
- Thomas, C. B. (1986). Values as predictors of social activist behaviour. *Human Relations*, 39(3), 179–193.

AKTIVIZEM ZA PRAVICE PREKARCEV

Kristina Rakinić, študentka psihologije

Marko Senčar Mrdaković, študent etnologije in kulturne antropologije

Med organizacijami v Sloveniji se s problematiko prekarnosti ukvarjajo predvsem Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, Sindikat prekarcev, Delavska svetovalnica in deloma Sindikat mladi plus, ki deluje bolj na področju delavske problematike mladih. V raziskavi obravnava Gibanje za dostojno delo in socialno družbo (v nadaljevanju gibanje) in njihove aktivne člane. Gibanje je kot neformalna organizacija nastalo leta 2011, v času vprašanj o problematiki malega dela. V okviru gibanja so ustanovili formalno organizacijo Sindikat prekarcev, ki je del Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS). Pravijo, da je to edini sindikat prekarcev v Evropi, ki že v svojem imenu naslavlja prekarnost, zato so nanj toliko bolj ponosni. Gre za organizacijo, ki (kakor tudi ostali sindikati) temelji primarno na članstvu, zato pridobivajo sredstva praviloma prek članarine, medtem ko je gibanje nevladna organizacija, zato prejema sredstva predvsem prek razpisov za sofinanciranje programov ali projektov. Gibanje ima svoje prostore na ZSSS in si jih deli s Sindikatom prekarcev.

Neoliberalna logika in prekarnost

V gibanju se osredotočajo na problem prekarnosti, ki je danes na trgu dela vse pogostejši pojav. Porast prekarizacije je tesno povezana s pojavom neoliberalizma, ki zahteva, da se življenja posameznikov podrejajo tržnim načelom. Temelji na tekmovalnosti in prenašanju negotovosti v življenja zaposlenih. Harvey (2012) v knjigi *Kratka zgodovina neoliberalizma* oriše začetek neoliberalizma, njegov razvoj in definira oblike, v katerih se kaže kot danes dominantna družbena ideologija. Prekarno delo je definirano kot delo, ki ni dolgotrajno, ne predstavlja stabilne oblike zaposlitve in ne nudi dostojnega plačila. Prekarci so povečini ljudje, ki delajo na črno, opravljajo študentsko delo, delo preko civilnih pogodb ali imajo status samostojnega podjetnika (Prekarno delo, b.d.). Po besedah predsednika, v današnjih razmerah samostojni podjetnik, ki je v prekarnem položaju, ne zaznava drugega samostojnega podjetnika kot nekoga, s katerim bi se lahko skupaj borila za pravice delavstva, temveč eden v drugem vidita tekme-

ca. Vpeta sta v tekmovalen odnos, ki ga spodbuja neoliberalistična ideologija. Ideologijo preučevanega gibanja pa lahko mislimo kot ravno nasprotno, saj teži k odpravljanju negotovosti na delovnem mestu in k povezovanju delavcev. Standing (2018) si zamišlja prekarnost kot nov, nevaren družbeni razred, toda v praksi se prekarci težko združijo v kolektivno skupino. Prekarnost je pogosto v interesu kapitala, ne samo ker je cenejša, ampak tudi ker se delavci težje organizirajo in težje uprejo.

Opis raziskovalnega procesa

Gibanje sva aktivno spremljala v razponu več kot dveh mesecev. Raziskovanje sva začela z obiskom nacionalne konference, ki jo je gibanje organiziralo 28. novembra 2018, tokrat 6. leto zapored. Namen konference je bil ozaveščanje o problemih prekarnega dela in iskanje njihovih rešitev. Udeleženci so bili predvsem študentje in starejši posamezniki. Udeležila sva se dveh mesečnih srečanj, ki ju je vodil predsednik gibanja. Na prvem sestanku je bilo prisotnih osem aktivnih članov, na drugem pa sedem. Obiskala sva tudi bralni krožek, ki ga vodi eden izmed članov gibanja in poteka prav tako enkrat mesečno. V njihovih prostorih smo se večkrat pogovarjali v sproščenem vzdušju. Tam sva prav tako izvedla intervju s predsednikom in aplicirala osem vprašalnikov. S tremi ostalimi bolj aktivnimi člani sva intervjuje izvedla izven prostorov gibanja. Z metodo opazovanja z udeležbo sva na srečanjih spremljala aktiviste med njihovim delovanjem, torej opazovala sva kako poteka delitev dela in poskušala razumeti na katere načine pristopajo k reševanju problemov oz. kako delujejo v »akciji«.

Opis vzorca aktivistov

V vzorec proučevanja je bilo vključenih osem aktivnih članov. Predsednik je povedal, da je v društvo včlanjenih več kot 150 članov, toda vzorec sestavljajo zgolj tisti člani, ki so bili v času raziskovanja najbolj aktivni. Med njimi so tri osebe moškega spola. Povprečna starost je 28 let (min = 21, max = 46). Glede na starost v vzorcu izstopa starejša članica. Če jo izvzamemo, je povprečna starost udeležencev 25,34 let ($SD = 3,69$). Vzorec sestavljajo trije študenti, trije zaposleni in dva brezposelna člana. V času raziskave je bila v društvu zaposlena ena oseba. Izstopajo osebe, ki študirajo ali so dokončali študij sociologije kulture ($N = 4$), temu sledita smeri študija zgodovine ($N = 2$) ter etnologije in kulturne an-

tropologije ($N = 2$). Ena izmed članic je zaključila študij socialnega dela, druga članica pa je končala srednjo vzgojiteljsko šolo. Trije člani gibanja imajo končano VI/2., dva V. in dva VII. stopnjo izobrazbe, ena izmed članic pa ima končano osnovno šolo. Vidimo, da pri izobrazbi prevladujejo socialni poklici oz. področje sociologije. Člani gibanja so v povprečju aktivni člani 13 mesecev, pri tem zelo izstopa vrednost predsednika, ki je v gibanju aktiven več kot pet let in pol. Če njega izvzamemo, je povprečen čas aktivnosti v društvu 5,43 mesecev (min = 2 meseca, max = 13 mesecev).

Analiza sedanjih in preteklih akcij

V času najine raziskave je na njihov naslov prispelo pismo s strani študentov arhitekture. Naslovili so problem študentskega dela na področju arhitekture. Večina birojev namreč po mnenju avtorja/-ev pisma izkorišča študente na projektnih delih. Člani gibanja so z obiskom birojev poskušali izvedeti več informacij. Akcija je bila otežena, ker se študentje niso želeli identificirati, in ker ni bilo natančneje razvidno, kateri biroji so problematični.

V preteklem letu so izvedli projekt *Interdisciplinarna analiza minimalne urne postavke v atipičnih oblikah dela*, kjer so raziskali, ali si delavci v atipičnih oblikah dela (zaposlitev za določen čas, za krajši delovni čas, agencijsko delo, podjemne in avtorske pogodbe, ipd.) želijo uvedbe minimalne urne postavke v tovrstnih oblikah »zaposlovanja«. V okviru projekta so tudi izračunali dejansko minimalno urno postavko, ki bi prekarnemu delavcu omogočila dostojno delo (Jerič idr., 2018).

Kot eno izmed najuspešnejših praks navajajo kolektivno akcijo s trafikanti, ki se je odvila decembra 2017. Trafikanti so delavci, ki praviloma niso redno zaposleni, ampak imajo status samostojnega podjetnika. K akciji so aktivisti iz gibanja pristopili tako, da so obiskali trafike po celotni Sloveniji in prek trafikantov poskušali pridobiti boljši vpogled v njihove delovne pogoje. Po njihovem mnenju jim je uspelo narediti uspešen kolektivni upor proti takemu modelu izkoriščanja. Položaj trafikantov je bil medijsko odmeven, med drugim je bil predstavljen na nacionalni konferenci o prekarnem delu. Organiziran je bil tudi *Shod prekarcev v podporo delavkam in delavcem v trafikah*. Kakor jim je na gibanju znano, je bil to prvi shod prekarcev v zgodovini Slovenije. V boju so jih podprli tudi številni sindikati. Trenutno poteka tudi sodna obravnava zaradi kratenja delavskih pravic trafikantov.

Smoter in način delovanja

Želja posameznikov po delovanju v gibanju je povezana predvsem s tem, da bi lahko uporabili svoja sociološka znanja v praksi, torej teoretska znanja, ki so povezana s trgom dela, z ekonomijo, z neoliberalizmom in s prekarnim delom. Prek teh znanj si prizadevajo za opolnomočenje socialno šibkejših in izkoriščanih. Rešitev vidijo predvsem v kolektivu oz. v združništvu, saj pravijo, da so posamezniki v individualnem boju za delavske pravice nemočni. Člani gibanja v intervjujih izpostavljajo željo po opravljanju več terenskih akcij, saj lahko po njihovem mnenju na ta način pridobijo več članov in delujejo bolj avtonomno kot pa prek projektnih del. Struktura gibanja se deli na štiri odbore, na odbor za trg dela, mednarodne zadeve, pravne zadeve in socialne zadeve. V gibanju si želijo povezovanja na mednarodni ravni, zato tudi vsako leto gostijo prostovoljce iz drugih držav. Prav tako organizirajo izobraževanja, ki so v prvi vrsti namenjena članom gibanja in izvajajo delavnice na centrih za zaposlovanje in v šolah. Gibanje pomaga prekarcem tudi v obliki donacij, za ta namen sodelujejo z Zvezo prijateljev mladine, ki izvaja humanitarne projekte. Prav tako nudijo pomoč pri pravnih vprašanjih, ki jih postavijo delavci.

Z znanjem do sprememb

Delujejo izobraževalno preko objavljanja raznih prispevkov in intervjujev na svoji spletni strani. Vsak mesec poteka bralni krožek. To je ena izmed praks, prek katere si želijo poglobiti znanja v povezavi s prekarnostjo. Na podlagi analize člankov in diskusije poskušajo razumeti kompleksnost razmer na trgu dela in razumeti posamezne pojave ali dejavnike, ki se nanašajo na prekarnost. V prihodnosti želijo organizirati tudi javna predavanja. Aktivisti se na podlagi pridobljenega znanja poskušajo odzivati na politične diskurze in ukrepe s strani ministrstva, ki se izvajajo na področju dela. Ena izmed temeljnih nalog gibanja je izvajanje pritiska na vse tiste, ki delujejo neposredno v korist kapitala in zane-marjajo zaščito delavcev, to velja tako za delodajalce ali podjetja kot tudi za državne aparate. V slednjem primeru je pomemben političen pritisk, ki se nanaša na urejanje zakonodaje. Za učinkovito delovanje potrebujejo interdisciplinarni pristop, ki vključuje predvsem ekonomska, pravna, sociološka in antropološka znanja. Za tovrstni aktivizem je torej pomemben širok spekter znanja iz različnih disciplin, ki so zaželena in potrebna.

Pripadnost gibanju

V gibanju poudarjajo, da aktivizem težko deluje posamezno, temveč mora biti vselej v ospredju kolektivna akcija. Predsednik gibanja pravi: »Ekipa je srce gibanja.« S tem poudarja, kako pomembni so dobri medosebni odnosi znotraj gibanja. Aktivistom gibanje predstavlja okolje, kjer se lahko družijo in opravljajo skupinsko delo. Predsednik gibanja pravi, da gibanje predstavlja pomemben del njegove identitete, saj tam deluje že več kot pet let. Znotraj gibanja je imel možnost tako osebnega kot profesionalnega razvoja.

Večina aktivistov je že prej sodelovala v raznih aktivistično usmerjenih skupinah oz. društvih. Vodja odbora za trg dela, ki sodeluje v gibanju nekaj mesecev, je izpostavil, da mu njegova vloga v organizaciji predstavlja veliko večji izziv, kot ga je imel v prejšnjih društvih. Poudarja, da mu dodeljena funkcija v gibanju nudi tako intelektualni kot osebni izziv, saj od njega zahteva odgovornost. Prepričan je, da je gibanje soodvisno od njegove pripravljenosti za aktivizem. Ob koncu pogovora pripomni: »Želim si nadaljevati še nekaj let, dokler bom videl smisel v temu, torej da je to v skladu s tem, kar me zanima.« Aktivistka, ki v gibanju sodeluje nekaj mesecev, pravi, da ji gibanje še ne predstavlja pomembnega dela njene identitete: »Borim se med tem, koliko bi se prepustila gibanju in koliko bi se potegnila nazaj v moje prvotne zadeve.« Gibanju se je pridružila predvsem zaradi poznanstev in ker si želi novih izkušenj na področju trga dela, katere bi lahko povezala z drugimi problematikami, ki jo prav tako zanimajo. Druga aktivistka, ki je izven gibanja zaposlena oseba, pravi, da ji je gibanje pomembno, ker ji nudi občutek, da lahko prispeva k družbenim spremembam, torej k nečemu v kar verjame. Gibanje ji ni pomembno toliko zaradi socialnega kroga kot zaradi tega, da lahko uporabi svoja teoretska znanja v praksi in prispeva k boljšemu svetu.

Preko vprašalnika Skupinske samopodobe (7-stopenjska lestvica; 1 - popolnoma se ne strinjam; 7 - popolnoma se strinjam) nas je zanimala skupinska pripadnost aktivnih članov gibanja. Skupni rezultat na celotni lestvici je znašal $M = 5,53$ ($SD = 0,56$), kar pomeni, da so člani nadpovprečno pozitivno ocenjevali svojo pripadnost skupini. V povprečju so člani najvišje vrednosti pripisali faktorju članstva, ocenjevali so se kot vredne člane, ki imajo občutek, da lahko skupini veliko ponudijo ($M = 6,28$, $SD = 1,02$). Najnižje vrednosti pa so člani gibanja v povprečju ($M = 4,28$, $SD = 1,84$) pripisali faktorju identitete, ki se nanaša na vprašanje, kako pomembno je delovanje v skupini za njihov lasten koncept sebe. Člani so najnižjo vrednosti pripisali postavki »V splošnem je pripadnost skupini pomemben del moje samopodobe.« ($M = 3,75$, $SD = 1,98$), vendar po pregledu surovih podatkov vidimo, da je pri tej postavki polovica članov pripi-

sala vrednosti 5 ali 6, druga polovica pa vrednosti 1, 2 ali 3. Višje vrednosti se tu pozitivno povezujejo z daljšim časom delovanja v društvu.

Pripravljenost za aktivistično delovanje in stališča do družbenega sistema in pravičnosti

Pri vprašalniku aktivističnega vedenja udeleženci na 7-stopenjski lestvici (1 - sploh ni verjetno; 7 - popolnoma verjetno) odgovorijo, kako verjetno je, da bi storili določeno vedenje, ki je značilno za aktivistično vedenje. Povprečna skupna vrednost je 5,27 ($SD = 1,82$). V povprečju bi člani najverjetneje sodelovali v skupinskih razpravah, katerih namen je razpravljanje o problemih in rešitvah določene družbene ali politične skupine ($M = 6,71$, $SD = 0,49$), najmanj verjetno pa bi sodelovali v fizičnem soočenju/spopadu na političnem shodu ($M = 2,41$, $SD = 1,21$). Na splošno so člani društva izrazili nižjo verjetnost pri dejanjih, ki se nanašajo na faktor aktivizem povezan z visokim tveganjem.

Ena izmed aktivistk pravi: »Veliko premišljuje o tem, kako daleč je društvo pripravljeno iti. V smislu, ne da se samo prijazno pogovarjaš z ministrstvom, ampak da tudi izvedeš nekaj bolj resnega, ostrega. Recimo, meni zelo pomeni, da sem v skupini, ki misli čez razne norme, ovire, miselne prepreke. Seveda ni nujno, da greš vsakič na nož, ker to seveda nima smisla in ne deluje vedno, ampak da kdaj greš preko tega. Včasih dobim manjši občutek konservativnosti pri gibanju /.../« Ta občutek lahko povežemo z višjim povprečnim rezultatom na faktorju konvencionalnega aktivizma. Eden izmed aktivistov nama predstavi svoje mnenje o pripravljenosti za aktivistično delovanje: »Možnost vidim v večjem političnem angažiranju, tudi v protestih, ampak samo če so množični, ne pa, da pride samo gibanje pred parlament in zahteva višje plače. Torej v smeri, da se mobilizira, nagovarja množico, da se išče skupne točke med prekarnimi delavci v različnih panogah. Da se išče ta povezovalni element. To bi nam lahko uspelo, če bi imeli osebje za tak propagandni aparat.«

Zanimal naju je tudi pogled aktivistov oz. njihova prepričanja in stališča o pravičnosti in o upravičevanju družbenega sistema. Odgovarjali so na 7-stopenjski lestvici (1 - sploh se ne strinjam; 7 - popolnoma se strinjam). Pri analizi sva ugotovila, da aktivisti izražajo zelo nizka nagnjenja k upravičenju sistema kot dobrega in upravičenega ($M = 2,7$, $SD = 1,28$). Najnižjo vrednost so pripisali postavki: »Slovenski politični sistem v splošnem deluje tako, kot bi moral.« ($M = 2,13$, $SD = 0,83$). Nekoliko bolj pozitivna pa so njihova prepričanja o pravičnosti, povprečna vrednost lestvice je bila 3,64 ($SD = 1,62$). Lestvica meri dva faktorja,

prvi se nanaša na zaznano pravičnost v družbi ($M = 3,15$, $SD = 1,66$), drugi pa na osebno pravičnost ($M = 4,07$, $SD = 1,46$). Člani so v povprečju višjo vrednost pripisali zaznani osebni pravičnosti, kot zaznani pravičnosti v družbi.

Vrednote aktivistov v gibanju

Vrednote so pomembne spremenljivke, ki nam pomagajo odgovoriti na vprašanje, zakaj se nekdo bori za družbene spremembe. Rokeach (1973) je v svoji raziskavi ugotovil, da vrednota enakosti najbolj razločuje med aktivisti in neaktivisti, prav tako pa naj bi bila za aktiviste značilna bolj pogosto izbrana vrednota zrele ljubezni. Obravnavani aktivni člani društva so na prvo mesto po pomembnosti vrednot izbrali vrednoto zrele ljubezni, temu je sledila vrednota pravega prijateljstva. Vrednoti svobode in enakosti sledita na 3. in 4. mestu. Članom društva so bolj kot enakost in svoboda pomembne vrednote, ki se nanašajo na medosebne odnose, torej na vrednote, ki se neposredno nanašajo bolj na posameznike kot pa na družbo. Očitno so medosebni odnosi članom društva zelo pomembni. Dva izmed osmih članov nista izbrala niti vrednote enakosti niti vrednote svobode, medtem ko so vsi ostali izbrali vsaj eno izmed teh dveh vrednot. Ena izmed aktivistk na primer pravi: »Med drugim mi je pomembno to, da lahko pomagam, da ni predsednik preobremenjen, da dam roko. Vidim koliko prostovoljnega dela so ljudje vložili noter, in kako zelo to ljudem pomeni, zato se mi zdi gibanje dragoceno. Sicer opažam, da ga ljudje tudi ne jemljejo resno, ampak na prvem sestanku je bilo prijetno vzdušje, videla sem, da so ljudje tam, ker hočejo biti tam, znajo se sporazumeti in se znajo imeti dobro. To je treba vzgajati, ohranjati in je škoda, da bi propadli.«

Zaključek

V razpravah na gibanju gre po eni strani zaznati diskurz o kratenju pravic na trgu dela in po drugi strani diskurz o boju za dostojno delo, organizirani skupini ljudi, iskanju povezovalnih elementov delavcev itn. Prekarnost jim predstavlja na nek način nasprotje idealu, h kateremu stremi gibanje, torej k dostojnemu delu in socialni družbi. Na tem mestu bi izpostavila zanimivo misel, ki so jo podali člani Sindikata prekarcev, in sicer, da je njihov najvišji cilj samoukinitev. Če bi odpravili prekarnost, bi se samoukinili, saj ne bi bili več potrebni. Meniva, da veliko oviro pri boju za odpravljanje prekarnosti predstavlja njena široka opredelitev. Kot sva opisala že v uvodu, zajema prekarnost zelo heterogene

oblike dela. Gibanju se zastavlja težak izziv pri vzpostavljanju odnosa s prekarci predvsem zaradi neidentifikacije delavcev s prekarnostjo. Prekarni delavci so poleg tega velikokrat nepovezani, na primer delajo od doma in se zato ne poznajo med seboj. Aktivisti se soočajo z zahtevno nalogo, in sicer kako nagovoriti in povezati prekarce v skupino, s katero se bodo ti kot delavci dejansko identificirali. Predsednik gibanja vidi rešitev v intenzivnejšem terenskem delu, torej v osebnih stikih s prekarci in v ozaveščanju pomena združevanja v sindikate ali zadruge. Pri tem jih ovira predvsem pomanjkanje aktivistov in sredstev.

Če na kratko povzameva, se aktivisti s problematiko prekarnosti soočajo na podlagi uporabe svojih teoretičnih znanj, ki izhajajo predvsem iz sociološke misli. Družbenega sistema ne upravičujejo kot legitimnega in ga tudi zaznavajo kot nepravičnega. Med pomembnejše vrednote uvrščajo pravo prijateljstvo in zrelo ljubezen. Zaznavajo se kot aktivni in vredni člani, čeprav jim delovanje v gibanju večinoma ne predstavlja pomembnejšega dela njihove identitete. V povprečju se bodo aktivisti izognili fizično tveganim akcijam in bodo raje delovali v okviru konvencionalnega aktivizma. Svoj prispevek pa zaključujeva z mnenjem ene izmed aktivistk o tem, zakaj se ji zdi gibanje pomembno. »Prej se mi ni zdelo, ampak zdaj, ko sem del tega, se mi zdi bolj pomembno. Nisem vedela, da sindikati odrivajo na stran tiste, ki se borijo za prekarce. Zdaj vidim, da je to pomembna stvar, ki jo je treba ohraniti. Gibanje počne stvari, ki jih ne počne veliko ljudi.«

VIRI

Harvey, D. (2012). *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Jenič, L. idr. (2018). *Interdisciplinarna analiza minimalne urne postavke v atipičnih oblikah dela [Elektronski vir]*. Ljubljana: Pravna fakulteta.

Prekarno delo. (b.d.). Pridobljeno s <http://socialna-druzba.si/prekarno-delo/>

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York, NY: The free press.

Standing, G. (2018). *Prekariat: nevarni novi razred*. Ljubljana: Krtina.

AKTIVIZEM SKOZI GLEDALIŠČE ZATIRANIH

Vika Novak, študentka psihologije

Samanta Glorya Pahole, študentka etnologije in kulturne antropologije

Na območju Slovenije se z aktivističnim gledališčem ukvarja le nekaj društev in skupin, kot so Kulturno umetniško društvo Transformator (v nadaljevanju KUD Transformator), zavod BOB in zavod Pekarna-Magdalenske mreže. V raziskavo sva vključili KUD Transformator, ki je v javnosti najbolj prepoznavno, njegova glavna dejavnost pa je gledališče zatiranih. Zаметki društva segajo v leto 2010, ko so današnji člani obiskali delavnico delovanja z metodo gledališča zatiranih. Slednja jih je navdušila, zato so se odločili z njo nadaljevati tako, da so postali gledališče na klic¹. Leto kasneje je nastalo društvo z aktivističnim poslanstvom. Skozi leta delovanja so postali eno pomembnejših društev, ki razvija in širi metodo gledališča zatiranih po državi in skuša vzpostaviti platformo z drugimi sorodnimi gledališči tako v Sloveniji kot v tujini. V njihovih predstavah, ki so družbenokritične se najdejo teme neenakosti zatiranja in kratenja človekovih pravic.

Gledališče zatiranih

Društvo je bilo ustanovljeno z namenom širjenja gledališko-aktivističnega poslanstva predvsem v tehnikah gledališča zatiranih. Pionir tega gledališča je brazilski gledališki režiser Augusto Boal. Njegovi začetki segajo v drugo polovico 20. stoletja, v čas, ko je bila Brazilija pod vojaško diktaturo. Boal je brazilsko vlado videl kot zatiralca, ljudstvo pa kot zatirane. Zanimalo ga je, zakaj se ljudje niso oglasili, kadar se s čim niso strinjali (Lampič, 2014). S pomočjo gledaliških tehnik je želel ljudi spodbuditi k temu, da izrazijo svoje mnenje. Boal (1973) v svoji knjigi *The Theatre of the Oppressed* (Gledališče zatiranih) opiše politično angažirano gledališče, ki se odziva na družbene problematike. Namen njegove metode je dati glas tistim, ki ga nimajo, in spregovoriti o temah, o katerih se ne govori. V predstavah se ruši pozicija moči med zatiralci in zatiranimi in s tem ustaljena pozicija med igralci in gledalci, saj se slednji lahko velikokrat prelevijo v igralce. Predstave se razvijajo na licu mesta in tako privedejo do obravna-

¹ *Gledališče na klic* pomeni, da se člani kluba odzovejo na ponudbo pobudnikov, ki si želijo k določeni problemski tematiki pristopiti prek tehnik gledališča zatiranih. (Gledališče na klic, b.d.)

vanja različnih pogledov na določeno tematiko. Boal je bil zaradi aktivističnega delovanja izgnan iz domovine in je kasneje deloval tudi v Parizu, kjer je leta 1981 organiziral prvi mednarodni festival gledališča zatiranih. Leta 2010 je bilo gledališče prisotno v stotih državah po svetu. V Sloveniji se gledališče zatiranih najbolj trudi aktualizirati društvo, katerega delovanje in poslanstvo sva поблиžje spoznali v procesu raziskovanja.

Nastanek in zasnova društva

Leta 2010 je pod vodstvom avstrijske mentorice v Sloveniji potekalo usposabljanje v tehnikah gledališča zatiranih za okoli 25 ljudi. Deset udeležencev je z željo po širitvi te metode v Sloveniji, ustanovilo neformalno gledališko-aktivistično skupino, ki je eno leto delovala kot gledališče na klic. Kot pravi najina sogovornica, jih je »navdušila metoda gledališča zatiranih, katere namen je z gledališčem dati glas tistim, ki ga nimajo in spregovoriti o temah, o katerih se ne govori«.

Leto kasneje je skupina prerasla v društvo, ki ima trenutno 15 članov, od tega so štirje člani že od leta 2010. Včasih so se novi člani udeležili intenzivnih delavnic organiziranih s strani KUD-a, danes pa se jih največ včlani po desetdnevnem usposabljanju na društveni akademiji, saj je za sodelovanje v projektih društva potrebno predznanje. Društvo je sprva imelo predsednico, ki je vodila skupino, po dveh letih pa so ugotovili, da je delo v društvu potrebno smiselno razdeliti in s tem omogočiti učinkovitejše delovanje. Danes imajo dve uradni zastopnici. Ena je zadolžena za finance in predstave, ki obravnavajo različne družbene tematike, vendar se ne izvajajo z metodo gledališča zatiranih, druga pa skrbi za koordinacijo projektov gledališča zatiranih. Imajo upravni odbor s šestimi člani, ki skrbi za smernice delovanja. Člani so se v preteklosti dobivali enkrat tedensko, sedaj pa skupna srečanja uskladijo glede na projekte. Razlog za to je, da imajo člani še druge obveznosti poleg delovanja v društvu. KUD ne zaposluje svojih članov, prav tako delovanje v društvu nikomur ne prinaša rednih finančnih dohodkov. Svojih prostorov, kjer bi lahko imeli sestanke, vaje in predstave, trenutno še nimajo, zato jim prostor največkrat odstopi Mladinski center ULCA, pogosto pa nastopajo v klubu Gromka na Metelkovi ter na osnovnih in srednjih šolah.

Aktivistično delovanje društva in ovire

Društvo je bilo ustanovljeno z namenom izvajanja družbeno angažiranega

gledališča, ki naslavlja aktualne družbene problematike. Največkrat obravnavajo teme, ki govorijo o težavah neenakosti in o problematiki prekarne delo in beguncev. S slednjo so se ukvarjali leta 2016 v gledališki igri, ki je bila plod sodelovanja v projektu o begunski krizi. Po osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji so izvedli več izkustveno interaktivnih predstav, v katerih so skušali skozi gledališče simulirati situacije beguncev z namenom, da bi učencem in dijakom približali njihovo izkušnjo in stisko. Nastopajoči so imeli vlogo opisovalcev, tihotapcev ljudi in policajev, šolarji pa so izkusili vlogo begunca. Vodstva šol po Sloveniji so bila za projekt zainteresirana, saj predstave poleg spodbujanja empatije tudi postopno odpravljajo negativne predsodke glede beguncev (Humanitas 2016). Kljub temu je bila po mnenju članov društva, ki so v predstavi nastopali, vsaj polovica učiteljev in nekaj staršev kritična do tega, da bi si jo šolarji ogledali. To je bilo razvidno iz njihovega odnosa, gest, komentarjev in nepripravljenostjo za sodelovanje v predstavi in razpravi po njej. Igralci menijo, da so nenaklonjeni temu, da Slovenija sprejme begunce, saj naj bi ti škodili našemu kulturnemu prostoru. S tem kažejo na stanje v državi, ki se je v krizi velikokrat pokazala kot rasistična in ksenofoba. Od ostalih predstav po metodi gledališča zatiranih, ki so jih imeli do zdaj v repertoarju, so največkrat uporabljali tehniko forumskega gledališča². Te predstave so zelo dobro sprejete in vedno bolj zaželeno v gledališkem svetu.

Poleg predstav člani društva izvajajo še druge projekte. Dva pomembnejša med njimi sta letna Akademija gledališča zatiranih v Ljubljani, kjer usposablja nove mentorje in mentorice v gledališču zatiranih, in Ne-festival, ki že šest let poteka v kampu v Gornjem Gradu in je nastal z namenom povezovanja izvajalcev in izvajalk gledališča zatiranih. Atkinson (2017) piše, da se stereotipno velikokrat misli, da želijo aktivistični dogodki pridobiti pozornost medijev in javnosti, v resnici pa je velikokrat cilj aktivističnih dogodkov doseganje drugih aktivistov na podobnih področjih in nadgradnja znanja, poleg tega pa še grajenje občutka skupnosti in okrepitev predanosti, na kar cilja tudi omenjeni Ne-festival.

Na lanskoletnem festivalu so obravnavali vprašanja neenakosti spolov. K temi so pristopili med drugim tudi z delavnico namenjeno samo ženskim izvajalkam, ki so skozi gledališče zatiranih raziskovale razmerje moči med spoloma in opredelile, kako situacije zaznavajo same. Poleg tega na festivalu zagovarjajo okolju prijazno taktiko, tako težijo k ločevanju odpadkov in pričakujejo, da si udeleženci s sabo prinesejo svoj pribor, da se izognejo odvečni plastiki.

² *Forumsko gledališče* je ena od tehnik, ki se uporablja v gledališču zatiranih. Gre za predstavo, v kateri igralci odigrajo kratek prizor, v katerem je jasno prikazana zatirana oseba in oseba, ki zatira. Tehnika sloni na improvizaciji igralcev in gledalcev v enem (gled-igralcev). Gled-igralci odigrajo svoje predloge za soočanje s situacijo in jo fizično pokažejo na odru. Temu sledi diskusija o resničnosti intervencije in realni možnosti predlagane situacije, prizor pa se ponavlja večkrat z različnimi intervencijami. (Gledališče zatiranih, b.d.)

Organizirajo tudi motivacijski vikend, ki temelji na neformalnem druženju članov, kjer izvajajo razne gledališke delavnice v sproščenem duhu, oblikujejo nadaljnji program in naredijo pregled dosedanjega dela. Atkinson (2017) trdi, da so takšni dogodki, ki delujejo na principu oblikovanja in utrjevanja, ključni za ustvarjanje članske kohezivnosti. Lansko leto so imeli tudi prvo enodnevno konferenco gledališča zatiranih, ki so jo začeli s pregledom razvoja gledališča zatiranih v Sloveniji in končali z gledališko delavnico o aktivizmu in podnebnih spremembah. V času konference so posamezniki predstavljali tudi projekte, s katerimi se ukvarjajo v sklopu gledališča zatiranih. Na konferenco, festivale in predstave prihajajo ljudje, ki se z njihovim delovanjem strinjajo ali se ukvarjajo z enakimi problematikami na drugih področjih. Člani društva si želijo, da bi njihovo delovanje postalo opaznejše tudi v drugih krogih, in da bi pridobili širšo publiko. Znotraj gledaliških krogov je društvo poznano in cenjeno, velikokrat pa njihovo delo nima zadostnih finančnih pogojev.

Kot pravi ena od zastopnic, bi bilo »idealno, če bi po vseh letih poskušanja dobili status v javnem interesu /... / lastne prostore, ker bi potem lahko imeli redne aktivnosti«. Predvideva tudi, da bi bila potem sama aktivnost bolj prepoznavna, ker bi bila povezana s prostorom. Pred dobrim letom so sodelovali z gledališčem zatiranih na Dunaju, kjer so jim predstavili projekt, povezan s pravljičami. Predstava je dobila 12 ponovitev v dvanajstih tednih, v Sloveniji pa sedem v enem letu. Iz tega sledi, da so ovire, s katerimi se KUD sooča neprepoznavnost pomena tega gledališča s strani šol, premalo zaznavanja nekaterih problematičnih tematik, kot je na primer neenakost v naši družbi, in posledično premalo razpisov, ki bi se nanašali na njih.

Raziskovalni proces

Delovanje društva sva spremljali približno en mesec. Zanimalo naju je, kakšen je gledališki način naslavljanja družbenih problematik, kako je lahko gledališče aktivni člen pri spreminjanju družbe na bolje in kako gledajo posamezni člani na družbeno problematiko in aktivizem. Prisotni sva bili na gledaliških vajah in dveh gledaliških predstavah, ki sta bili odigrani v istem večeru. V procesu raziskovanja sva bili prisotni tudi pri prijavi na razpis za pridobitev financ za nov projekt, kjer sta dve članici pregledali dokumentacijo razpisa, si razdelili delo in debatirali o navedbah ustreznih referenc. Poleg tega so imeli še sestanek upravnega odbora, pri katerem nisva bili navzoči, iz intervjuja pa sva izvedeli, da so se

tam dogovarjali o prijavih na razpise in s katerimi društvi bi sodelovali v prihodnosti. Polstrukturirani intervjuji so potekali izven urnika gledaliških vaj, en je bil izveden pred obiskom prvih vaj, druga dva pa po ogledu gledaliških predstav. Takrat sta bila tudi aplicirana dva vprašalnika, štiri vprašalnice so člani društva rešili doma in vrnili izpolnjene ob prihodnjem snidenju, en član pa je vprašalnik rešil v elektronski obliki, saj v tej predstavi ni sodeloval.

Gledališki predstavi in njun namen

V gledališki predstavi so uprizorili dve tradicionalni pravljici, v katerih je glavni lik dekle, ki nima možnosti odločati o poteku svojega življenja, spopada se z neenakostjo in diskriminacijo. Eden od igralcev predstave v intervjuju pove, da je mišljeno na primeru dveh pravljič ponazoriti, kako je neenakost spolov integrirana v tkivo družbe. Gledališka tehnika, ki so jo uporabili, je bila forumsko gledališče. Predstavi sta namenjeni učencem prve in druge triade v osnovni šoli. Odigrani sta bili že na več osnovnih šolah, ob najini prisotnosti pa so ju prvič odigrali tudi za starejše občinstvo. Metodo opazovanja sva uporabili tudi na prvih gledaliških vajah, na katerih so vadili za prvo predstavo.

Vaje za predstavo so potekale v sproščenem vzdušju. Igrali so trije člani, četrta članica pa jih je usmerjala in jim dajala napotke, kako igro izboljšati. Drugo gledališko vajo za obe pravljici, na kateri sva še bili prisotni, so imeli dve uri pred nastopom. Te se je udeležilo približno 40 ljudi (dvorana je bila zapolnjena). Predstava je potekala tako, da so igralci odigrali prvo tretjino predstave in se nato ustavili ter vprašali gledalce: »Ali se vam zdi ta pravljica pravična?« Ker so gledalci odgovorili z »ne« so morali naštetiti vse krivice, ki se dogajajo glavnemu liku. Gledalci so med drugim opazili problem neenakosti, nevoščljivost in kršenje osnovnih pravic. Zatem je sledilo vprašanje: »Kaj lahko glavni lik naredi, da izboljša svoj položaj?« Nekajkrat so gledalci s svojimi predlogi želeli predstaviti glavni lik v boljše okolje, ki bi bilo bolj demokratično. Nastopajoči so jim pojasnili, da se svet ne more čudežno spremeniti, in da je glavni lik tisti, ki bo moral biti aktiven in vplivati na spremembe. Gledalci so tako podali predloge, kako naj ta ukrepa sebi v prid. Tako je bil prvi del odigran ponovno glede na predlagano. Enako je bilo z drugim in tretjim delom igre. Po koncu predstave, ki je trajala 40 minut, je sledil odmor in nato še druga predstava. Tudi tu so nastopajoči gledalce spodbudili, da prepoznajo krivice in najdejo način, kako lahko glavni lik izboljša svojo situacijo. Druga predstava je potekala podobno, le da so tu tistega, ki je podal najboljši predlog za izboljšanje položaja glavnega lika, povabili na oder, kjer se je prelevil v igralca za nekaj časa in izboljšal protagonistov položaj. Tako

je na primer v prizoru, ki je prikazoval pasivnega očeta in hčerko, ki je pokorno delala, kar ji je ukazala pristranska mačeha, gledalec ustvaril aktiven lik hčere, ki pove očetu o krivicah, ki se ji dogajajo zaradi njegove pasivnosti in ga pozove k večji družinski odgovornosti.

Člani KUD-a so s predstavo postavili pod vprašaj pravičnost in moralnost dveh tradicionalnih pravljic. Starejšim gledalcem so pokazali, da se je pomembno ponovno vprašati o tem, kakšne ideje širi in kakšno družbo utrjuje že tako vsakodnevna stvar, kot je pravljica, ki se jo pripovedujejo otrokom. Poleg tega predstava opolnomoči in spodbuja k razmišljanju o aktivni drži posameznika, ki ne pričakuje, da se bo okolje spremenilo samo od sebe, temveč sam začne razreševati zatiranost. Med predstavo so imeli gledalci komentarje, ki so se nanašali na realni politični sistem in družbo, zato meniva, da so gledalci sami našli vzporednice med pravljico in svojim okoljem in da je bil marsikdo motiviran za aktivnejše reševanje problemov. Predstava je primarno namenjena otrokom, s katerimi se po mnenju najinega sogovornika, o problematikah današnje družbe pogovarjamo tudi na nivoju pravljic in jih na ta način spodbudimo k razmišljanju o temah, kot sta pravičnost in enakost v družbah.

Opis vzorca aktivistov

V vzorec predstavnikov kulturnega društva je bilo vključenih sedem aktivistov, od tega dva moška. Sicer društvo sestavljata dve zastopnici društva, sedem članov upravnega odbora in šest članov, v predstavah pa pogosto sodelujejo tudi zunanji sodelavci. Njihova povprečna starost je 31 let (min = 21, max = 40), med njimi sta dva študenta, štirje zaposleni, od tega je eden samozaposlen, in ena brezposelna članica. Nihče od članov pa ni zaposlen v društvu, saj je le-to še majhno, a rastoče. Vsi člani društva imajo pridobljeno visoko izobrazbo v družboslovnih smereh, dva od njih pa se v tej smeri še izobražujeta. Štirje člani društva so zaključili VII. stopnjo izobrazbe, dva VI., en član pa ima doseženo V. stopnjo izobrazbe. Od sedmih članov, ki sva jih vključili v vzorec, je ena članica zastopnica društva in je aktivna od same ustanovitve društva, dva pa sta člana upravnega odbora. Najdlje aktivni člani v društvu delujejo že 72 mesecev, najmanj aktivna članica pa 4 mesece. Povprečen čas sodelujočih članov društva v raziskavi je 31 mesecev (min = 4, max = 72). Polstrukturirani intervjuji so bili izvedeni z zastopnico društva (31 let), članom upravnega odbora (40 let) in članom društva (22 let).

Pripadnost društvu

Vsi intervjuvani člani so poudarili, da so v dobrih medosebnih odnosih z drugimi člani, dobivajo pa se tudi izven urnika dela njihovega društva. Vaje za predstave spremlja veliko smeha in sproščeno vzdušje. Prek komunikacije in deljenja idej med člani društva je moč opaziti, da imajo podoben pogled na svet.

Skupinsko pripadnost društvu sva merili z lestvico Skupinske samopodobe, pri kateri so udeleženci na 7-stopenjski samoocenjevalni lestvici označili njihovo strinjanje s postavkami, pri čemer 1 pomeni popolnoma se ne strinjam, 7 pa popolnoma se strinjam. Skupna povprečna ocena skupinske pripadnosti oziroma skupinske samopodobe znaša $M = 4,98$ ($SD = 1,47$), kar kaže na to, da člani svojo pripadnost skupini zaznavajo rahlo nadpovprečno in pozitivno. Lestvica vsebuje štiri faktorje, ki merijo različne vidike skupinske samopodobe. Člani društva so v povprečju najvišje ocenjevali zasebno samopodobo oziroma njihov pogled na to, kako dobra je skupina kateri pripadajo ($M = 5,61$, $SD = 1,34$). Najvišje ocene in največja skladnost med odgovori se je pokazala pri postavki vprašalnika: »Na splošno sem zadovoljen/a, da pripadam skupini« ($M = 5,89$, $SD = 1,07$). Tudi pri članstvu ($M = 5,50$, $SD = 1,50$) in pri javni samopodobi ($M = 4,90$, $SD = 1,39$), so podali nadpovprečne ocene. Najnižjo vrednost smo dobili pri postavkah, ki so se nanašale na identiteto ($M = 3,80$, $SD = 1,6$) oziroma pomembnost članstva za posameznikovo zaznavanje samega sebe.

Iz pridobljenih rezultatov sklepava, da so se člani kulturnega društva v večji meri vključili v društvo zaradi vsebine in poslanstva društva in ne zato, da bi se lahko identificirali s skupino. Ena izmed članic to potrdi z izjavo, da društvo predstavlja organizacijo, kjer lahko izvaja projekte, za katerimi stoji in se ji zdi vsebinsko pomembni. Mlajši član vidi vlogo društva v tem, da ustvarja skupnost, ki naslavlja in se ukvarja s problematikami, kjer lahko sodeluje z ljudmi, od katerih lahko dobi izkušnje in znanja, saj na tem področju že imajo kilometrino. Doda, da je zanj društvo »v prvi vrsti bolj kot prostor za izražanje, prostor za razmišljanje, prevpraševanje...« To se je pokazalo tudi na vajah, saj je vsak član društva imel poseben doprinos k delovanju skupine. Vsak je deloval kot individualni posameznik in ne zgolj kot del skupine.

Pripravljenost za aktivistično delovanje in stališča članov do pravičnosti in upravičevanja sistema

Udeleženci so pri 7-stopenjski lestvici ocenjevali s kakšno verjetnostjo bi storili določeno aktivistično dejanje, pri čemer večja vrednost pomeni večjo verjet-

nost za dejanje. Povprečna vrednost odgovorov sedmih članov KUD-a je znašala 5,56, ($SD = 0,44$). Pri tem so manjšo verjetnost pripisovali postavkam na faktorju visokega tveganja ($M = 4,16$, $SD = 0,75$), kot je na primer tveganje za aretacijo, tveganje za lastno telesno in materialno škodo, v primerjavi s postavkami na faktorju konvencionalnega aktivizma ($M = 5,98$, $SD = 0,66$), ki se nanaša na vedenje aktivistov, ki s svojim manj tveganim vplivanjem na sistem poskušajo doseči določene družbene spremembe. Postavko konvencionalnega aktivističnega vedenja »Obesil bi plakat ali nalepil nalepko s političnim sporočilo na javnem mestu?« so vsi člani ocenili z najvišjo oceno sedem. Najnižje ocene verjetnosti pa so pripisali postavki visokega tveganja, in sicer: »Sodeloval bi pri nezakonitem dejanju v okviru političnega protesta.« Ker je poslanstvo društva skozi gledališče izpostaviti krivice, ki se dogajajo v današnjem svetu, je jasno, da so člani bolj nagnjeni k dejanjem konvencionalnega aktivizma kot aktivizma z dejanji visokega tveganja.

Udeleženci so med drugimi izpolnili tudi vprašalnik stališč upravičevanja sistema in pravičnosti sveta. Skupni povprečni rezultat na lestvici upravičevanja sistema je $M = 2,88$ ($SD = 0,53$), kar pomeni, da v povprečju izražajo negativna stališča do upravičevanja sistema. Glavna tema predstave, katere sva se udeležili, je izpostavljanje nepravilnosti sistema. Člani KUD-a se s tem, da sta sistem in družba pravična, ne strinjajo. Tako so njihova splošna stališča do pravičnosti sveta zelo nizka ($M = 2,47$, $SD = 0,93$), medtem ko so osebna stališča, ki se nanašajo na pravičnost obravnave njih samih, rahlo višja oziroma nevtralna ($M = 4,10$, $SD = 0,28$). Član v intervjuju poudari, da v družbi vidi veliko neenakosti, in da je te vedno več, namesto vedno manj, s čimer izrazi, da se mu svet zdi čedalje bolj nepravilčen. Negativna stališča, prepričanja o pravičnosti sveta in upravičevanje sistema so se izkazali za eno izmed glavnih lastnosti obravnavanega kulturno-umetniškega društva, saj so v svojem delovanju zelo osredotočeni na nepravilnost v različnih aktualnih situacijah in na pomanjkljivosti sistema. Kot opazovalki bi na tem mestu dodali, da so bili določeni odigrani prizori metafore tipičnih življenjskih situacij in jih nekdo z bolj pozitivnimi stališči in prepričanji o pravičnosti sveta lahko ne bi zaznal za krivične.

Vrednote socialnih aktivistov v družbi

Intervjuvani člani se sicer težko opredelijo kot aktivisti, saj se želijo izogniti tovrstnim oznakam, strinjajo pa se, da ima delovanje društva aktivistično poslanstvo. V društvu zaznavajo več družbenih problemov, med njimi izstopajo

neenakost med spoloma, prekarno delo, begunska problematika in klimatske spremembe. Zastopnica KUD-a pravi: »Tematika, ki mi je trenutno še vedno najbližje in me najbolj moti, je ravno neenakost med spoli na različnih ravneh, pa naj bo to z vidika zaposlovanja, plačilnih razredov ali osebnega življenja do seksizma v vsakdanjem življenju, ki ga včasih ljudje sploh ne zaznavajo, do stereotipnih vlog, ki naj bi jih en in drug spol nadaljevala. Poleg tega imajo eni moč, drugi pa ne, kar jim omogoča izkoriščanje drugih. Marsikomu bi bilo lažje, če bi se kapital porazdelil...«

Rokeach (1973, v: Thomas, 1986) je izpostavil, da vrednote vplivajo na vedenje posameznika v družbi. V njegovih raziskavah se je vrednota enakost izkazala kot vrednota, ki najbolje ločuje aktiviste od neaktivistov. Prav tako so aktivisti dajali večjo pomembnost vrednotama svoboda in zrela ljubezen, manj pomembni pa sta jim bili vrednoti državna varnost in udobno življenje. Prav to je ugotovil Thomas (1986), saj je v svoji raziskavi zaključil, da sta svoboda in enakost vrednoti, ki sta najbolj povezani z socialnim aktivizmom. Člani KUD-a so v svojem delovanju liberalni socialni aktivisti in skladno s tem, se je v vzorcu udeležencev izkazala za najbolj pomembno vrednoto svoboda, saj jo je vseh sedem članov izbralo za eno izmed petih najpomembnejših vrednot, navedenih v Rokeachovi lestvici osemnajstih terminalnih vrednot. Od tega sta jo dva člana uvrstila na prvo mesto. Druga najpomembnejša vrednota pa jim je enakost, katero je izbralo šest od sedmih udeležencev, eden pa jo je uvrstil na prvo mesto. Tretja najvišja vrednota med člani KUD-a pa je samospoštovanje, katero so izbrali štirje udeleženci, med njimi jo je en udeleženec uvrstil na prvo mesto, eden na drugo ter dva na zadnje (peto) mesto. Vrednot sreče, užitka, družbenega prepoznanja, družinske varnosti, odrešenja, lepote na svetu in razburljivega življenja ni uvrstil na svoj seznam petih pomembnih vrednot nihče od obravnavanih članov društva.

Zaključek

KUD Transformator je eno izmed gledališč, katerega poslanstvo je združevanje družbeno odgovornih posameznikov in posameznic, ki ustvarjajo na področju uprizoritvene, glasbene in vizualne umetnosti. Njihovo glavno poslanstvo je dati glas zatiranim. V raziskavi sva imeli priložnost spoznati njihov način naslavljanja družbenih problematik. V gledališkem okolju je poznano in dobro sprejeto, ne pa tudi izven njega. Spopada se s težavami formalne narave. Predvsem si želijo pridobiti lastne prostore, ki bi doprinesli k boljšim razmeram za delovanje in s tem povečali splošno prepoznavnost društva. Motiv posameznikov za aktivno članstvo bi lahko razložili predvsem z njihovimi skupnimi vrednotami, ki so svoboda, enakost in samospoštovanje, ki je predpogoj za spoštovanje drugih, h

kateremu stremijo člani društva s svojimi aktivistično obarvanimi gledališkimi predstavami, saj v predstavah lahko prepoznamo tudi temo samospoštovanja. Za člane društva so značilna izražena negativna stališča in prepričanja tako o pravičnosti sveta kot tudi do upravičevanja sistema. V svojem delovanju se z ozaveščanjem borijo za odpravo nepravičnosti, ki se pojavlja v različnih oblikah. Člane društva druži podoben pogled na svet in priložnost za opozarjanje na probleme v družbi na ustvarjalen način preko gledališča. Želijo si ozaveščati ljudi o tematikah, ki jih zaznavajo kot problematične, in obenem dati priložnost vsem ljudem, da se izrazijo, kar je glavna lastnost gledališča zatiranih. Gledališče, kot pravi aktivni član društva, »ni zastavljeno tako, da bi doseglo učinek provokacije, temveč poskuša vzpostaviti dialog med gledalci ali med igralci in gledalci«.

VIRI

Atkinson, J. (2017.) *Journey into social activism: Qualitative approaches*. New York, NY: Fordham University Press.

Boal, A. (1993). *Theatre of the oppressed*. New York, NY: Theatre Communications Group.

Gledališče na klic. (b.d.). Pridobljeno s http://sigledal.org/geslo/KUD_Transformator

Gledališče zatiranih. (b.d.). Pridobljeno s <http://www.zavod-bob.si/blog/project/vse-ali-nic/>

KUD Transformator. (b.d..) Pridobljeno s <http://kudtransformator.com/>

Lampič, K. (2014). *Gledališče zatiranih. Študentski raziskovalni projekt na Fakulteti za socialno delo*. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.

Thomas, C. B. (1986). Values as predictors of social activist behavior. *Human Relations*, 39(3), 179–193.

AKTIVIZEM ZA PODPORO BEGUNCEM

Blaž Skočaj Skok, študent psihologije

Kristina Radomirović, študentka etnologije in kulturne antropologije

Evropska unija se zlasti v zadnjih letih sooča s povečanim številom prihodov beguncev in migrantov, na kar so se poleg vladnih odzvala tudi številne nevladne organizacije, aktivistične skupine in civilne iniciative. Te se zaradi različnih stališč do njihovega prihoda med seboj močno razlikujejo po namenih in načinu delovanja. V raziskavi obravnavava neformalno skupino Ambasada Rog, ki je, kot aktivisti v njej pravijo, v prvi vrsti socialni prostor, ki ga skupaj upravljajo aktivisti, begunci, novi in stari skvoterji¹, umetniki, študenti in delavci iz celega sveta. Skupina je bila ustanovljena v drugi polovici leta 2015 v obdobju migracij po balkanskem koridorju. Deluje v prostorih nekdanje tovarne Rog, kjer se člani zbirajo vsak dan med tednom in kuhajo skupna kosila, organizirajo družabne ter izobraževalne dogodke. Aktivisti se obenem trudijo reševati situacije, ki so institucionalno slabo obravnavane in v zvezi s katerimi nastajajo v praksi številni zapleti. Trudijo se reševati primere oseb z zavrženimi prošnjami za mednarodno zaščito, osebe v postopkih deportacije, zaplete med dolgotrajnimi postopki s statusom begunca, težave pri urejanju stanovanj, zaposlitev in nasploh pri vključevanju beguncev v družbo.

Opis raziskovalnega procesa in vzorca preučevanih

Skupino sva spremljala v časovnem razponu dveh mesecev. Najprej sva na podlagi metode opazovanja z udeležbo opazovala udeležence v zbirnih prostorih med dejavnostmi. Ko sva dobila nekaj osnovnih informacij in vpogled v delovanje skupine, sva na naslednjem srečanju aplicirala vprašalnike, opisane v uvodu zbornika, in s tremi aktivisti izvedla daljše polstrukturirane intervjuje. Na koncu je bilo potrebno prostorsko, časovno in ideološko kontekstualizirati informacije o skupini in njenih članih. Glavno pozornost sva namenila razumevanju konstrukcije identitete posameznikov (katera politična in druga ideološka mnenja so v ozadju njihovih dejanj) v povezavi s skupinsko pripadnostjo, ki se izraža v skupnih aktivnostih.

¹ Skvoter je oseba, ki začasno biva na zapuščeni ali trenutno nezasedeni nepremičnini.

V skupini je aktivnih okrog 20 aktivistov, v vzorcu preučevanja jih je bilo vključenih osem, takih ki so rešili baterijo vprašalnikov, od tega so trije sodelovali še v intervjuju. Štiri so bili moškega, štiri pa ženskega spola, njihova povprečna starost je znašala 41 let (min = 32, max = 65). Glede na starost izstopa najstarejši aktivist, brez njega znaša povprečna starost 37 let ($SD = 3,82$). Od tega so štirje aktivisti brezposelni in štirje zaposleni izven te skupine. Trije imajo zaključeno V. stopnjo izobrazbe (splošna oz. srednja tehnična gimnazija), trije VII. stopnjo izobrazbe (magisterij prava, novinarstva ter etnologije in kulturne antropologije), dva pa VIII. stopnjo (doktorat antropologije in ekologije). Kot vidimo so v preučevanem vzorcu zajeti raznoliki izobrazbeni profili. Skupina deluje približno 40 mesecev, povprečen čas članstva v vzorcu znaša 27 mesecev. Rezultati iz vprašalnikov se v nadaljevanju nanašajo na opisane člane skupine.

Val beguncev po balkanskem koridorju

Migracije oz. selitve so globalen pojav, prisoten skozi celotno človeško zgodovino, v zadnjih letih pa je ta tema velikokrat v ospredju medijske pozornosti in javnega diskurza. Pri tem se izraza begunec in migrant vseskozi izmenjujeta, zato Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR, 2015) opozarja na razumevanje obeh izrazov. Begunce opredeljuje kot osebe, ki bežijo pred oboroženim konfliktom ali pregonom na ozemlje druge države, da bi si poiskali varno zavetje. Migrant se za razliko od begunca ne seli zaradi neposredne nevarnosti, temveč predvsem zaradi iskanja boljših življenjskih pogojev, največkrat dela ali izobrazbe. Strogo ločevanje omenjenih posameznikov je sicer v praksi lahko nesmiselno, saj se izraza mnogokrat prekrivata, je pa poznavanje razlik pomembno predvsem iz pravnega vidika. Begunci so namreč zaščiteni v okviru mednarodnega prava in številnih konvencij (npr. Konvencija o beguncih iz l. 1951). Zaščita vključuje prepoved vrnitve oseb v nevarne razmere, pred katerimi so pobegnili, možnost do poštenih postopkov mednarodne zaščite oz. azila ter ukrepe za zagotovitev njihovih temeljnih človekovih pravic. Zaradi širjenja vojne in oboroženih konfliktov v Siriji ter splošnega propadanja državnih struktur v Iraku, Afganistanu in okoliških državah, se je število migracij v Evropo in prosilcev za azil leta 2015 silovito povečalo (1,3 milijona prosilcev za azil, kar je recimo trikrat več kot leta 2014). Obenem je prišlo do strukturnega preskoka v najprej dopuščen, nato pa institucionalno voden in koordiniran prehod množice migrantov in beguncev skozi vrsto držav, državnih meja in novih *ad hoc* vzpostavljenih institucij (npr. tranzitnih šotorskih centrov). Ta prehod je potekal po t. i. balkanski migracijski poti in je zajemal Grčijo kot vstopno državo, Makedonijo, Srbijo, Madžarsko, Avstrijo in Nemčijo, potem ko je Madžarska zaprla svoje meje, pa sta del skupine

postali še Hrvaška in Slovenija. V dobrih treh mesecih je Slovenijo prečkalo čez 420 tisoč oseb z namenom, da bi dosegli svojo ciljno državo, praviloma nekje v severozahodni Evropi, kjer so nameravali vložiti prošnjo za azil. Pot, postopoma vedno bolj opremljena z državno podporno infrastrukturo (mejne kontrole, policija itd.), je sčasoma dobila ime balkanski koridor. Ta se je formalno končal marca 2016, ko je Makedonija zaprla mejo z Grčijo (Kogovšek Šalamon, 2016). Kot pravijo v skupini, se s formalnim zaprtjem koridorja migracije v Evropo niso ustavile, pač pa se v neurejeni obliki nadaljujejo v težjih pogojih, z njimi pa se ukvarjajo predvsem represivni organi in neformalne skupine.

Delovanje v skupini

Skupina deluje izven okvirov institucij in se v prvi vrsti zanaša na solidarnostno mrežo aktivistov in podpornikov, ki želijo z njimi ustvarjati drugačno okolje. Ker skupina ni registrirana kot društvo, je zato v večji meri avtonomna in se ravna zgolj po lastnih interesih in zmožnostih. Vloge v skupini niso hierarhizirane, ampak so spontano porazdeljene glede na želje ter prosti čas in obsegajo organizacijo dejavnosti, odnose z javnostjo in mediji, pomoč beguncem pri pravnih in birokratskih zadevah, strateško širjenje dejavnosti, kuhanje kosil ipd. Stikov z drugimi sorodnimi skupinami po Evropi in svetu nimajo.

Skupina iz poleg političnih razlogov deluje tudi iz povsem družabnih razlogov, kar ustvarja značilno skupinsko identiteto. Na to vpliva tako izbira skupnih dejavnosti (ogled filmov, debatiranje in delitev idej, delavnice, zabave, skupne kave in kosila), kot tudi ustvarjanje neformalnega oz. prijateljskega vzdušja v prostoru. Skupna kosila med tednom lahko razumemo kot ritual, saj imajo jasno definirano strukturo. Organizirana so redno in vedno ob istem času, na simboličen način pa predstavljajo osnovno idejo, spoznavanje drug drugega ob delitvi hrane. Bloch (2005) pri analizi skupnega prehranjevanja poudarja simbolično pomembnost živila in pripravljanja obroka ter odnos dotičnega rituala z drugimi kulturnimi dejavnostmi. Skupno prehranjevanje simbolično združuje subjekte in povečuje raven zaupanja med akterji. Izbira vegetarijanskih jedi ali neuporaba svinjine v skupini kažeta na upoštevanja islama (večina beguncev prihaja iz Bližnjega vzhoda, kjer prevladuje islam). Vlogo kuharja velikokrat prevzamejo člani drugih aktivističnih skupin, begunci ali drugi zainteresirani posamezniki.

Na vprašalniku Skupinske samopodobe so udeleženci na 7-stopenjski lestvici (1 – sploh ni verjetno, 7 – popolnoma verjetno) ocenjevali svojo pripadnost skupini. Povprečje odgovorov je znašalo $M = 5,16$ ($SD = 0,98$), kar nakazuje na

to, da člani nadpovprečno pozitivno ocenjujejo svojo pripadnost skupini. Kot najbolj izražen faktor se je iskal faktor zasebnosti ($M = 5,7$, $SD = 1,33$) in faktor članstva ($M = 5,5$, $SD = 1,39$), zaradi česar sklepava, da se posamezniki čutijo kot vredni in aktivni člani skupine, imajo o njej dober občutek ter menijo, da je skupina koristna. Preostala dva faktorja, faktor javnosti ($M = 4,69$, $SD = 1,28$) in faktor identitete ($M = 4,72$, $SD = 1,74$) sta bila manj izražena, vendar še vedno nadpovprečno pozitivno. Najnižja skupna vrednost na faktorju javnosti je razumljiva, saj ta faktor meri odobravanje in spoštovanje skupine s strani drugih. Odnos do begunstva je namreč sila razdvajajoča tema v javnosti, iz tu izvirajo mešani odzivi do skupine, ki izraža močno pozitiven odnos do beguncev. Faktor identitete ima sicer nižji skupni rezultat od prvih dveh, podrobnejši pregled surovih podatkov pa kaže na raznoliko odgovarjanje članov, zaradi česar sklepava, da je pripadnost skupini nekaterim manj, drugim pa bolj pomemben del samopodobe.

Samoidentifikacija aktivistov v skupini

Področje migracij odpira veliko dejavnosti, ki se jih posameznik kot aktivist lahko udeleži, od političnih, pedagoških, humanitarnih do ozko strokovnih. V tem kontekstu se kot značilna začetna točka izpostavlja samoidentifikacija aktivista in razumevanje njegove družbene vloge. Aktivisti so v intervjuju opredelili *aktivista* v širokem razponu konotacij besede; kot osebo, ki *izvaja* politične spremembe, ki *sodeluje* pri političnem spreminjanju družbe ali kot osebo, ki *premišljuje* o problemih v družbi na vsakdanji plati. Aktivista ne razumejo zgolj kot aktivnega, ampak tudi kot premišljujočega člana družbe. Uporabljena izraza – izvajanje sprememb in sodelovanje – nakazujeta na subverziven potencial aktivista (še posebej pri temi migracij) in na pripravljenost za bolj ali manj radikalne dejavnosti. Drugače so definirali prostovoljca – kot osebo, ki ne deluje politično, ampak predvsem humanitarno v kriznih trenutkih, in ne stremi k spreminjanju družbe, ampak zgolj k spreminjanju tistega posameznika, ki je deležen pomoči. Na podlagi pogovorov s posamezniki sklepava, da se zaznavajo kot aktivni politični subjekti na liminalni poziciji sistema.

Na Lestvici aktivistične usmerjenosti so aktivisti na 7-stopenjski lestvici (1 – sploh ni verjetno, 7 – popolnoma verjetno) odgovarjali, kako verjetno je, da bi storili določeno dejanje, ki je značilno za aktivistično vedenje. Eden izmed članov je na vse postavke odgovoril z ena, kar razumemo kot popolno distanciranje od identifikacije z aktivizmom. Sklepamo, da se član ne identificira kot aktivist in ne izraža značilnega aktivističnega vedenja. Pri preostalih sedmih članih v vzor-

cu je povprečna vrednost na vprašalniku znašala $M = 5,52$ ($SD = 1,31$), kar nakazuje na visoko stopnjo aktivističnega vedenja. Za najbolj značilno se je izkazala udeležba na javni razpravi o družbeno-politični problematiki določene skupine ($M = 6,57$, $SD = 1,14$), najmanj verjetno pa je, da bi člani sodelovali v fizičnem soočenju oz. spopadu na političnem shodu ($M = 4,00$, $SD = 1,53$).

Človekove pravice kot temelj delovanja

Iz statistike Ministrstva za notranje zadeve lahko (b.d.) razberemo, da število prosilcev za azil v zadnjih letih narašča (leta 2016 jih je bilo 1308, leta 2018 pa recimo 2875), vendar je le nizek odstotek vlog odobrenih (10 do 15 %). Kot pravijo v skupini, veliki večini prosilcev Slovenija predstavlja le tranzitno državo zaradi dolgotrajnosti postopkov, ostrih kriterijev in slabših pogojev za bivanje in delo. Človeška pravica do mobilnosti predstavlja del etičnega okvirja, na katerem temelji delovanje skupine. Dejavnosti skupnosti so usmerjene tudi na pravico do stanovanja, prehrane, ekonomske varnosti, birokratske zaščite in okolje brez diskriminacij. Od leta 2015, ko se je Evropa prvič srečala s tako velikim številom beguncev, je bil etični okvir človeških pravic soočen z ambivalentnimi, heterogenimi in protislovnimi mnenji v javno političnem prostoru.

Človeške pravice je mogoče premišljevati v konceptu svetih sekularnih vrednot (Atran, 2016). Pri tem lahko celoten boj za človeške pravice pridobi afektiven prizvok, kakor izpostavljata dva aktivista: »Dolžnost posameznika je, da se bori proti krivicam, kot tudi proti ideji rušenja temeljnih vrednot človeškega življenja. V tem smislu politični aktivizem, pri sklicevanju na človekove pravice, in z ozadjem eksistencialnega in etičnega univerzalizma, lahko pridobi svojo sveto oz. sakralizirano oznako.«

Skupna borba proti diskriminaciji, nečlovečnosti, brutalnosti birokratskih procesov, problemom integracije v družbo, združuje posameznike podobne ideološke in humanistične orientacije (Graeber, 2015). Veliko aktivistov namreč intenzivno deluje na tem, da beguncem olajša soočanje z birokratskim procesom pridobivanja azila, pri čemer aktivisti prevzemajo vodilno vlogo spopadanja z nečloveško logiko birokracije

Aktivist je v intervjuju pojasnil: »Če želimo biti učinkoviti, moramo razumeti, zakaj nastaja sovraštvo do ljudi iz vzhoda. Ljudje recimo vedo, da je vojna proti drogam neuspeh zaradi nastalih žrtev in ilegalne industrije. Politiki naj bi varovali pred neko abstraktno nevarnostjo. Enak problem je z migranti. Tako se ustvarja profit na volitvah, hkrati se napihuje prevladujoča ideologija in varnost-

na industrija. V skupini težko neposredno vplivamo na stališča ljudi, lahko pa vplivamo nanje prek politike. Če bi sprva začeli s poudarjanjem, kako bi begunci morali imeti enake pravice in ne bi smeli biti ločeni od družine, bi bili manj uspešni. Zato moramo podpreti reševanje tem, kot so npr. stanovanjska politika, težave s zaposlitvijo. Ljudem poskušamo razložiti, da so politike, ki so slabe za begunce, velikokrat slabe tudi za njih.«

Prek vprašalnikov sva preverjala tudi njihova prepričanja in stališča o pravičnosti sveta ter upravičevanju družbenega sistema. Na 7-stopenjski lestvici (1 – sploh se ne strinjam, 7 – popolnoma se strinjam) so označili, v kolikšni meri se strinjajo s podanimi trditvami. Rezultati so pokazali, da imajo aktivisti v splošnem negativna stališča o pravičnosti v družbi ($M = 2,91$, $SD = 0,61$). Med faktorjema, ki tvorita vprašalnik, so se pokazale razlike. Posamezniki so namreč v povprečju pripisovali nižjo vrednost faktorju pravičnost v družbi ($M = 2,08$, $SD = 0,61$) kot faktorju osebna pravičnost ($M = 3,63$, $SD = 0,22$). Rezultati so še pokazali, da izražajo aktivisti nizko nagnjenost k upravičevanju sistema, v katerem živijo, kot dobrega in upravičenega ($M = 2,77$, $SD = 0,55$). Najmanj strinjanja so izrazili s trditvijo *Vsak človek ima enake možnosti za doseganje bogastva in sreče* ($M = 1,5$, $SD = 0,86$).

(Samo)podoba Evrope in ustvarjanje podobe Drugega

Glede na to, da se skupina ukvarja z begunci, ki so prosilci za azil, in ne z delovnimi migranti, je na koncu pomembno premisliti o ustvarjanju dveh podob, ki sta konstruirani globoko v kulturi in močno vplivata na sovraštvo do migrantov in hkratno ustvarjanje atmosfere strahu proti njim. Prva je podoba naprednega neoliberalnega Zahoda, ki se je razvila iz razsvetljenskega koncepta svobode in uveljavila v kapitalistični logiki tekmovalnosti. Slednjo se navadno razlaga kot naravno obliko obnašanja v družbenih in medčloveških odnosih. Posledično takšna podoba soustvarja podstat ekonomsko institucionalnega okvirja močno zakoreninjenega privatnega lastništva in svobodnega trga. Takšen družbeno-ekonomski okvir v svoji skrajni obliki obravnava revnega kot nesposobnega neoliberalnega subjekta. V družbeni praksi je to povzročilo različne odzive in odgovore, predvsem v aktivističnih raziskavah takšnega sistema, kulturni kritiki, gibanjih proti globalizacijski politiki in v premišljevanju moralnosti takšne atmosfere (Ortner, 2016). Na drugi strani je podoba Vzhoda kot kritične kategorije, ali natančneje zbirke dizkurzivnih praks skozi katere je Zahodna družba struktuirala imaginirani Vzhod, vse od političnih, družbenih, ideoloških pa do znanstvenih in umetniških konceptov (Said 1978). Poenostavljeno protistavno

premišljevanje ustvarja podobo Orientalnega drugega kot posameznika iz nerazvitega sveta, ki je zaprtega mnjenja, nepredvidenega obnašanja, ki potrebuje dobrote zahodnega sveta.

Zaključek

»Problematična je drža kapitalizma, ker ustvarja različne razrede, različne kategorije ljudi in posledično imajo nekateri več pravic kot drugi. Več je izkoriščanja, to je problem, ki se nanaša na vse,« je še dodala aktivistka v intervju. Če povzameva, pri skupini ne gre samo za humanitarno delo, ampak za aktivizem usmerjen na sistemsko spremembo stereotipnega mnjenja, borbi proti politični manipulaciji in izkoriščevalski logiki poznega kapitalizma. Jasno je, da se aktivisti izpostavljajo kot politično zavedni posamezniki, ki prek svojih dejavnosti želijo vplivati na razumevanje in sprejemanje različnih identitet beguncev. Njihove dejavnosti usmerjena samo v iskanje začasnih rešitev za birokratske in druge probleme, ki jih begunci doživljajo. Želijo namreč ustvariti socialni krog, ki bi vsem sodelujočim predstavljal naravno okolje za spoznavanje in druženje, beguncem pa hkrati lažjo integracijo v slovensko družbo.

VIRI

- Atran, S. (2016). The Devoted Actor: Unconditional Commitment and Intractable Conflict across Cultures. *Current Anthropology*, 57(13), 192–203.
- Bloch, M. (2005). *Essays on Cultural Transmissions*. Oxford, New York, Berg: Berg Publishing.
- Buchowski, M. (2006). The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother. *Anthropological Quarterly*, 79(3), 463–482.
- Kogovšek Šalamon, N. (2016). „Humanitarni“ koridor : stanje izjeme v času globalnih migracij. Časopis za kritiko znanosti, 44(264), 61–71.
- Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (b.d.). Pridobljeno s http://www.mnz.gov.si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/statistika/
- Ortner, S. B. (2016). Dark anthropology and its others: theory since eighties. *Hau: Journal of Ethnographic Theory*, 6(1), 47–73.
- Said, E. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon
- United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR (2015). *UNHCR viewpoint: ‘refugee’ or ‘migrant’ – which is right?* Pridobljeno s <http://www.unhcr.org/55df0e556.html>

AKTIVIZEM ZA RAZISKOVANJE IN RAZVIJANJE ALTERNATIVNIH TEORIJ IN PRAKS

Anže Baš, študent psihologije

Simona Zupanc, študentka etnologije in kulturne antropologije

Anarhizem je splošen izraz, ki združuje širok nabor raznolikih idej in praks, katere zajemajo tendenco mišljenja oz. delovanja v smeri identifikacije nelegitimnih struktur socialnih odnosov, hierarhije in avtoritete v družbi, ki ogrožajo človeški razvoj. Je politična filozofija, ki preizprašuje mehanizme vsiljevanja neenakosti in ponudi alternative v obliki samoregulativnega družbenega reda (Chomsky, 2014). Tako kot s težavo ozko opredelimo anarhizem, je težko tudi poiskati ključni zgodovinski moment za pojav te vrste aktivizma, saj so manifestacije anarhističnega mišljenja opazne v različnih zgodnjih nasprotovanjih avtoriteti. Kot ugotavljata Grubačič in Graeber (2004), so anarhisti zgolj zagovarjali principe delovanja človeške družbe, za katere so menili, da so vsaj težnje po njih prisotne že od nekdaj. Med pionirje anarhističnega aktivizma lahko zagotovo štejemo protestantskega verskega reformatorja, političnega filozofa in predstavnika gibanja The Diggers, Gerrarda Winstanleya, ki je pozival k skupni lastnini ter družbeni in ekonomski organizaciji malih agrarnih skupnosti. Skupaj s štiridesetimi somišljeniki je na opuščnem kmečkem posestvu na hribu svetega Jurija v Surreyju ustvaril komuno, ki je predstavljala alternativo takratni produkciji in izmenjavi živil. Kljub predhodnim oblikam udejanjanja anarhističnih nagnjenj, začetke anarhističnega mišljenja in delovanja navadno umeščamo v 19. stoletje. Prva oseba, ki se je namerno označila za anarhista, je bil Francoz Pierre-Joseph Proudhon; vztrajal je, da lahko le družba brez umetne vlade ponovno vzpostavi naravni red. Nadaljnji razvoj in kristalizacija anarhistične teorije pa se je zgodila v drugi polovici 19. stoletja, za kar sta bila zaslužna Michael Bakunin in Peter Kropotkin. Bakunin je utrl pot revolucionarnemu sindikalizmu, pomagal razviti anarhistično gibanje in anarhizem spremenil v teorijo političnega delovanja. S svojim delovanjem si je prislužil naziv utemeljitelja svetovnega anarhističnega aktivizma (Marshall, 1991).

Okoliščine nastanka anarhističnega gibanja

Na prehodu iz 20. na 21. stoletje se je zgodil prepород anarhistične misli v

Sloveniji in s tem ponovni vstop v alternativno politično areno. Anarhistično gibanje se je zavzemalo za delovanje v skladu s principi neposredne demokracije, grajenje odnosov brez hierarhij in dominacije ter prekinjanje destruktivnih gentifikacijskih procesov v mestih (Ribač, 2018). Sledenje tem idejam je gibanje prisililo k iskanju rešitev izven obstoječega družbenopolitičnega sistema, iz česar je sledila vzpostavitev mreže avtonomnih urbanih prostorov. V teh so se združevala različna mirovniška, umetniška, gejevsko-lezbična ipd. društva oz. gibanja, ki so v svoje delovanje redno vključevala skupščine in sestanke. Avtonomni prostori so tako pomenili nov zagon anarhistične ideje in predstavljajo alternativo neoliberalistični politiki, drugačno življenje in predvsem upor (Crnkjić, 2013).

Anarhistične pobude zavračajo združevanje in organizacijo v obliki društev ali ostalih na hierarhiji temelječih struktur. To pomeni, da je njihovo delovanje vezano predvsem na prostor, ki omogoča finančno neodvisnost, avtonomno odločanje, individualno moč posameznika, integriteto in svobodo izražanja. Med večje avtonomne prostore v Sloveniji lahko uvrstimo Avtonomni kulturni center Metelkova mesto, Kulturni center Pekarna v Mariboru, nekdanjo Avtonomno Tovarno Rog, Avtonomno kulturno cono Sokolc. Številni drugi prostori pa so se zaradi družbenopolitičnih pritiskov porušili ali izpraznili. Proučevano anarhistično gibanje se je kot del mreže avtonomnih prostorov vzpostavilo leta 2003, kot javni socialni prostor pa je začel delovati tri leta kasneje (Korošec, 2014).

Opis raziskovalnega procesa

Raziskava se je začela z udeležbo na enem izmed sestankov v sredini novembra. Po prvem sestanku so nastopili mešani občutki, na eni strani zadovoljstvo, da želiva sodelovati z njimi, na drugi strani pa zadržanost in skeptičnost do raziskovalnega pristopa. Sledila je udeležba na nekaterih javnih dogodkih, opazovanje dogajanja ter pogovori s pripadniki gibanja. Povabljena sva bila na več internih skupščin, kjer smo poskušali najti ustrezen raziskovalni pristop, s katerim bi lahko odgovorila na najina raziskovalna vprašanja, hkrati pa bi s tem pristopom delovala v skladu z njihovimi načeli. Kljub poskusom so naju na zadnjem sestanku, v začetku januarja, obvestili, da antropološka oziroma psihološka metoda raziskovanja, ki temelji na individuumu, ne omogoča vpogleda v bistvo njihovega delovanja. S tem so uradno zavrnilo sodelovanje v raziskavi. Zavrnilo so prej omenjeno metodo uporabe vprašalnikov in intervjujev, strinjali pa so se z analizo njihove zavrnitve, izročkov in javnih dogodkov. Najina metoda se je preoblikovala v analizo javno dostopnih informacij, povezanih s proučeva-

nim gibanjem in izkušnjami zavračanja redukcionističnega pristopa znanosti. Na podlagi te analize sva poskušala poskusiti odgovoriti na prvotno raziskovalno vprašanje. S tem se odmakneva od uporabe metod najinih ved, ki temeljijo na določeni stopnji objektivnosti, in lahko v prispevku ponudiva le grob oris dogajanja v gibanju. Imena tovarišev in tovarišic, kot se v gibanju naslavlja, v prispevku ne bova omenjala, prav tako ne imena anarhističnega gibanja. Tako najino raziskovanje nosi še večjo odgovornost, ki jo čutiva pri vsaki besedi, ki opisuje gibanje, način aktivističnega udejstvovanja in ideologijo.

Proučevan model anarhizma

Na vprašanje »Kdo je anarhist?« se kratko malo ne da odgovoriti v javnem diskurzu. Pa ne le zaradi strogega zakrivanja identitete v javnem prostoru, ampak tudi zato, ker anarhist ni le profil človeka, ki ga lahko razumemo na podlagi psihološkega vzorčnega raziskovanja ali antropološkega opazovanja z udeležbo. Zaprte skupine le stežka dopuščajo vdor radovednežem, ki bi radi videli malo »eksotike«. K nekoliko bolj celostnemu razumevanju se lahko približamo le z daljšim sodelovanjem oz. vključenostjo v gibanje.

V gibanju je približno podobna zastopanost obeh spolov, pripadniki gibanja so večinoma v starostnem razponu 25-35 let, pri čemer so del gibanja tudi pripadniki starejših oz. mlajših starostnih skupin. Članstvo gibanja sestoji iz opaznejšega števila posameznikov izobraženih na področju antropologije. Odnos med antropologijo in anarhizmom pa ni zgolj naključje. O njenem odnosu je pisal že David Graeber v delu *Fragments anarhistične antropologije* (2013), kjer avtor ugotavlja, da je povezava med anarhizmom in antropologijo že sama po sebi pomenljiva. Graeber pravi, da je ena izmed očitnih vlog radikalnega intelektualca, da si ogleda tiste, ki ustvarjajo alternative, zmožne preživetja. S tem, ko so antropologi bolj nagnjeni k iskanju alternativnih praks poskušajo razumeti, katere bi morda lahko bile širše implikacije tega, kar (že) počno ljudje, nato pa te ideje ponuditi nazaj, ne kot recepte, temveč kot prispevke, možnosti – darove.

Boj za osvoboditev iz spon hierarhije, avtoritete in kapitalizma

Funkcije, ki jih gibanje opravlja, se skozi zgodovino niso bistveno spremenile. Glavne naloge so še vedno boj za osvoboditev iz spon hierarhije, avtoritet in kapitalizma. Anarhizem stopi v ospredje s progresivno družbeno kritiko, ta se

manifestira v obliki protestov, alternativnih združenj in novih političnih teorij (Crnkić in Tepina, 2014).

Obstoj proučevanega gibanja vseskozi ohranja preizpraševanje in kritiko navidezne legitimnosti struktur družbene ureditve in odnosov, kot so avtoriteta, hierarhija, kapitalizem ipd. Pri tem pa zagovarjajo načela svobode, samoorganizacije, emancipacije in solidarnosti med ljudmi. Gibanje družbene probleme zaznava večstopenjsko, od posameznih institucij, katerih obstoj ni upravičen, do bolj abstraktnih konceptov, kot je npr. privatna lastnina. Gledano širše, se gibanje danes v tem prostoru bori predvsem proti kapitalistični ureditvi ali splošnemu sistemu. Ob tem pravijo: »Ni važno, kdo nam vlada – vsi vladarji proizvajajo nepravilno delitev moči in vsakodnevna drobna ponižanja.«

Gibanje opozarja na obstoj različnih mehanizmov, s katerimi si oblast prisvaja moč posameznika in vsiljuje neenakost. Problem vidijo v predstavnosti, s katerim so se ljudje odpovedali moči odločanja o lastnih življenjih. Nasprotujejo lastnini, ki opravičuje uporabo nasilja, s katerim se umetno ustvarja neenak dostop do zemlje in naravnih bogastev. Prav tako kot sporne opredeljujejo meje na različnih družbenih ravneh; meje, ki delijo območja med državami, ocene kreditnih nesposobnosti, gesla, ki preprečujejo dostop do podatkov, večini nedostopne cene ipd. Vse te meje delijo na tiste, ki imajo moč, in tiste, ki so nemočni.

Boj in zoperstavljanje prej omenjenim mehanizmom poteka na različne načine. V prvi vrsti naj omeniva širjenje informacij in obveščanje o zaznanih problemih družbe. Širjenje anarhističnih idej se manifestira v obliki rednih srečanj, predavanj in razprav na določene teme ter z izdajanjem redne okrožnice. V času najinega raziskovanja sva se udeležila enega izmed predavanj, ki je obravnavalo nekatere boje proti militarizmu in vojni v 90. letih preteklega stoletja v Sloveniji pa tudi na širšem območju nekdanje Jugoslavije. V okviru širše mreže avtonomnega delovanja nudijo tudi alternativo ustaljenim praksam sistema pri pridelavi in izmenjavi hrane. V skladu s principi inkluzivnosti in nekomercialnosti kolektivizirajo opuščeno zemljo v mestu in jo spreminjajo v vrtove, ob tem pa se medsebojno izobražujejo ter si izmenjujejo različna orodja in semena. Kot posredno obliko aktivizma je pomembno omeniti tudi sam obstoj in zavzemanje za obstanek avtonomnih prostorov. Radikalno drugačna oblika družbenega organiziranja in delovanja, ki temelji na načelu enotnosti, horizontalnosti in raznolikosti, poskuša spremeniti ustaljene vsakodnevne prakse, ki so vpete v hierarhične odnose, ter s svojim obstojem vrši politični in gospodarski pritisk na obstoječo družbeno ureditev. Delovanje gibanja pa poteka tudi preko organiziranja in pobude k protestom proti različnim idejam nestrpnosti, neenakosti in diskriminacije.

Druženja podpornikov gibanja potekajo v avtonomnem prostoru, ki ga sestavljajo predmeti in pohištvo iz različnih krajev, ki so jih ljudje postopoma prinesli v ta prostor. Predmeti se morda stilno ne prilegajo, saj so vzeti iz različnih časovnih obdobj. Skupno pa jim je, da jih je nekdo rešil najverjetnejšega romanja na odpad. Poleg zaprašnega kavča in nekaj stolov ter mize je ob vhodu tudi večji hladilnik s pijačo. Pijačo si lahko obiskovalci kupijo za simbolično ceno, plačilo pa temelji na zaupanju. To pomeni, da je ob hladilniku blagajna z denarjem, kjer si sam zamenjaš denar oziroma ga tam pustiš. To je eden od številnih primerov, kako sta članom gibanja pomembna zaupanje in vzajemnost. V prostoru se nahaja tudi manjša knjižnica, ki je založena z anarhistično literaturo, nekaj tudi takšne, ki so jo napisali člani gibanja. Literatura je dostopna obiskovalcem in je namenjena branju in izobraževanju o anarhizmu ter njegovi zgodovini. Po stenah pa so polepljeni številni plakati z anarhističnimi simboli in napisi ali podobami ljudi, ki jih navdihujejo pri razvijanju alternativnih idej.

Identifikacija in pripadnost gibanju

Vsi, ki se udeležujejo in delujejo znotraj gibanja, se ne (nujno) identificirajo kot aktivisti ali anarhisti, ampak jim v okolju gibanje omogoči manifestacijo individualne ideje. Na skupščinah posamezniki delujejo kot idejni individuumi, kjer izražajo svoje lastno mnenje oziroma prepričanje, kateremu potem sledi skupna razprava. Individualno mnenje tako ostaja znotraj sebe ali znotraj prostora, v javnosti pa se vedno udejanji kot kolektivno. Za dosežek kolektivnega pa je potrebno, da se vsi člani gibanja strinjajo in se čutijo kot del ideje. Tako se ponovno potrdi razmišljanje, da so pri proučevanju tovrstnega aktivizma pristopi na ravni posameznika neizvedljivi. Individualno mnenje nikoli ne doseže zunanjega polja in je kot tako neustrezen odraz gibanja. Takšna naravnost pa nakazuje tudi na močno pripadnost gibanju, ki sva jo lahko tudi sama opazila. Skupinsko pripadnost so pokazali s tem, ko nihče izmed posameznikov po diskusiji na skupščini ni želel sodelovati v raziskavi in s tem individualno predstavljati gibanje. Ne glede na to, da so bili nekateri predhodno pripravljene sodelovati, je skupno soglasje predstavljalo njihovo odločitev. Tukaj gre za skupino ljudi, ki jih veže skupno delovanje in ne prevzem identitete anarhista oziroma aktivista.

Vrednote aktivistov v gibanju

Pomemben del celovitega razumevanja aktivističnega delovanja posameznih gibanj so zagotovo njihove vrednote. Vrednote predstavljajo osrednje cilje, ki

sooblikujejo različne vidike posameznikovega delovanja. V nasprotju s proučevanjem vedenja, ki je vedno vezano na specifične situacije, nam lahko vrednote v njihovi relativni abstrakciji in splošnosti pomagajo pojasniti motivacijske mehanizme in splošna vodila aktivističnega udejstvovanja (Vecchione idr., 2014). Večina raziskovalcev k proučevanju vrednot pristopa s pripomočki, kot so različni strukturirani vprašalniki, polstrukturirani intervjuji ipd. S tem sledijo tradiciji, ki jo je sprožil Rokeach (1973). Zaradi potrebe po prilagoditvi raziskovalne metode, nama tovrsten dostop do vrednot gibanja ni omogočen. Vrednote gibanja lahko skušava izluščiti le iz javno dostopnih informacij o gibanju (spletna stran, njihova redna okrožnica in ostali izročki).

Kot temeljni vrednoti se kažeta avtonomnost in svoboda, ki se med seboj močno prepletata. Svobodo razumejo kot odnos, s katerim posameznik išče presečišča, ki omogočajo realizacijo človekovih polnih potencialov. Ta pa je možen le ob odsotnosti različnih zaprtih struktur in mehanizmov zatiranja. Avtonomnost pomeni upravičenost do odločanja o lastnem življenju, kjer delovanje temelji na racionalnih refleksijah, ki so v nasprotju z zunaj določenimi nagradami in kaznimi. Zasledimo pa lahko tudi zavzemanje za solidarnost, spoštovanje in enakost. Stremijo k odnosom, ki temeljijo na sodelovanju in zaupanju, v katerih vsak posameznik svojo svobodo razume kot vezano na dobro skupnosti.

Terminologija kot specifično izražanje

Identiteta skupine je povezana tudi z uporabo terminologije. Slednja izrazito temelji na komunistično-socialistični retoriki iz časa Jugoslavije. Primeri zaznane terminologije so: represija, egalitarnost, samoorganizacija, antinacionalizem, internacionalizem, agitacija, tovarištvo ipd. »Represija« se največkrat navezuje prav na anarhistična združenja; »se izvaja represija nad nami«, »kako zmanjšati represijo«. Represija je prisilni ukrep, ki se je že skozi zgodovino pokazal kot stalna praksa oblasti proti gibanju. Danes se člani tem ukrepom želijo izogniti. Zavedajo se, da določene politične stranke izvajajo manjšo represijo na njihov obstoj v družbi, kot to počno druge stranke. Prav zato nekateri člani vseeno ne zavračajo trenutnega političnega sistema v celoti. Člani se udeležujejo volitev, ki jim omogočajo izbrati politično ideologijo, ki nad njimi ne izvaja večje represije. »Egalitarnost« je ena pomembnejših vrednot, ki obstaja v proučevanem gibanju. Enakost in odpor proti hierarhiji sta dve temeljni načeli anarhistične misli. Beseda egalitarnost se pojavlja predvsem v pogovorih, ko gre za širše debatiranje oziroma komentiranje pojavov na določeno temo, v okviru stalnih srečanj in predavanj. »Agitacija« oziroma »agitirati« pomeni politično dejavnost in

sredstvo boja političnih strank za pridobivanje in vzgojo somišljenikov. Agitacija je še ena od besed, ki izhaja iz komunizma in je vseprisotna pri retoriki članov proučevanega gibanja. »Tovarištvo« pa se pojavlja kot posebna oblika odnosa, ki presega prijateljstvo. Tovarištvo se vzpostavi, ko si človeka med seboj zaupata in delita podobno razumevanje delovanja družbe. Beseda tovarištvo se pojavlja v sledečih kontekstih: »v tovariškem duhu«, to je stanje v skupini ljudi, ki se razume kot odnos, ki je vzpostavljeno znotraj gibanja; »tovariš«, ko se kličejo med seboj oziroma omenijo ime osebe, ki se smatra za njihovega tovariša.

Refleksija zavrnitve raziskovalnega pristopa

Ob raziskovanju se nama je porodilo vprašanje, od kje izvira skepticizem do antropološkega oziroma psihološkega raziskovanja gibanja. Morda previdnost izhaja iz poznavanja zgodovine systemskega zatiranja alternativnih gibanj, kjer so se za zadušitev novih idej uporabljale informacije različnih virov. To se je poznalo tudi z deljenjem opisa preteklega dogodka iz tujine, kjer so organi pregona več let sodelovali z anarhističnimi skupinami pod krinko in kasneje znanje in informacije uporabili za uničenje njihovega obstoja. Poleg njihove previdnosti do potencialne zlorabe pridobljenih podatkov o gibanju pa je zavračanje najine raziskave izviralo že iz samega jedra raziskovalnega vprašanja; aktivisti kot posamezniki. Pri proučevanem gibanju pa se temu nasprotno individualna ideja vedno manifestira v kolektivni akciji znotraj gibanja. Torej posameznik nikoli ne predstavlja ideje gibanja, temveč se ta kaže le skozi skupinsko soglasje. To pomeni, da bi bilo potrebno raziskovalno vprašanje že na začetku zastaviti drugače. Torej ne izhajati iz posameznikov, ampak iz gibanja kot celote. Člani gibanja so bili tudi mnenja, da bi najina raziskava morala delovati v obratni smeri, če bi želela dobiti odgovor na zastavljeno. Preučevati bi morala posameznike, ki niso del anarhističnega gibanja in si z njihovim znanjem odgovoriti na vprašanje, kdo so posamezniki v anarhističnih gibanjih. Saj le ti vidijo anarhiste kot individuume.

Kot problematičen del raziskave so se že ob prvem srečanju pokazali psihološki vprašalniki in nasploh proučevanje s strani psihologa. Opozorili so na nestrinjanje s kategorizacijo posameznikov na podlagi različnih testov in psihologiji očitali zanemarjanje neločljive povezanosti osebnega in družbenega. Ugotovila sva, da ima v prostoru anarhistov antropolog nekoliko bolj privilegiran položaj, saj se nemalokrat psihologijo razume kot vzorčno omejeno vedo, ki ni zmožna iz kompleksne skupine ljudi, kakršna je tudi anarhistična, izluščiti reprezentativnega povprečnega posameznika. Sodobna antropologija pa je v javnem diskurzu razumljena kot veda, ki ponuja številna besedila in raziskave, ki so bolj radikalno

in levo usmerjena in so tako bližje anarhističnim idejam. Sodobna antropologija temelji na etnografiji in samoizpraševanju ter pogostem idealiziranju sogovornikov na terenu. To je pogosta praksa etnografije današnjega časa, kar privede v stanja, kot so malo oprijemljivi podatki, veliko samoizpraševanja in ogromno moralnih in etičnih vprašanj – katerih stanj je tudi analiza najinega etnografskega raziskovanja.

Kot že prej omenjeno, je zaprtost gibanja onemogočila bližnji vpogled v delovanje gibanja, hkrati pa je raziskovalno ta informacija botrovala k razmisleku o odnosu raziskovalec-raziskovani, ki bi po njihovem moral temeljiti na tovariškem odnosu. Tovrsten odnos je raziskovalcu onemogočen, saj takoj ko prevzame vlogo raziskovalca, dobi moč krojiti sliko preiskovanca oziroma objekta, ali obratno; objekt si vzame moč in onemogoči dostop do sebe. Refleksijo zaključujeva z vprašanjem, kako torej pristopiti k proučevanju posameznikov v anarhističnih gibanjih in ali je to sploh mogoče in smiselno, saj kot raziskovalec nikoli ne moremo doseči »tovariškega« odnosa.

VIRI

- Bašin, I. (1999). Punkerji - punk ni mrtev, punkerji so!. V: P. Stankovič, G. Tomc in M. Velikonja (ur.), *Urbana plemena: Subkulture v Sloveniji v devetdesetih letih* (str. 125–134). Ljubljana: Študentska založba.
- Chomsky, N. (2014). *On Anarchism*. London: Penguin books.
- Crnkíć, A. (2013). *Anarhistična politična misel na Slovenskem v 20. stoletju*. (magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Crnkíć, A. in Tepina D. (2014). Misli anarhizem v slovenskem prostoru: Kronologija in zgodovinski razvoj. V: M. Velikonja (ur.), *Anarhizem onkraj obstoječega* (str. 13–29). Ljubljana: Beletrina.
- Graeber, D. (2013). *Fragments of anarhistične antropologije*. Ljubljana: *Cf.
- Grubačić, A. in Graeber, D. (2004). *Anarchism. Or, the revolutionary movement of the twenty-first century*. Pridobljeno s <https://theanarchistlibrary.org/library/andrej-grubacic-david-graeber-anarchism-or-the-revolutionary-movement-of-the-twenty-first-centu>
- Korošec, P. (2014). Ideje in prakse organiziranega anarhizma pri nas. V: M. Velikonja (ur.), *Anarhizem onkraj obstoječega* (str. 30–53). Ljubljana: Beletrina.
- Marshall, P. (1992). *Demanding the impossible: A history of anarchism*. London: Harper Collins.

Aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji

Ribač, M. (2018). *Vznik javnosti v času množičnih protestov v Sloveniji leta 2012 in 2013* (doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York, NY: The free press.

Vecchione, M., Schwartz, S. H., Caprara, G. V., Schoen, H., Cieciuch, J., Silvester, J.,... Alessandri, G. (2014). Personal values and political activism: A cross-national study. *British Journal of Psychology*, 106(1), 84–106.

AKTIVIZEM ZA PRAVICE ŽIVALI

Vita Ornik, študentka psihologije

Tim Rihard Perne, študent etnologije in kulturne antropologije

S problematiko pravic in dobrobiti živali se v Sloveniji ukvarja več društev, npr. Društvo za osvoboditev živali in njihove pravice, Društvo za pomoč pristožim mačkam Mačjelovka, Društvo proti mučenju živali Domžale, Društvo za zaščito in pomoč živalim v stiski Lajka, Zavod Mačja hiša, Društvo za zaščito živali Ljubljana in Slovensko vegansko društvo. Midva sva se v raziskavi osredotočila na zadnji dve društvi. Slednji sva tudi obiskala, z nekaterimi njihovimi člani naredila intervjuje in jih prosila, da izpolnijo vprašalnike. Društvo za zaščito živali Ljubljana so ustanovili leta 1999, saj so si prizadevali za izboljšanje stanja na področju varovanja živali. Slovensko vegansko društvo je bilo ustanovljeno leta 2012.

Pravice živali

Antropologi pogosto definirajo svojo disciplino kot preučevanje človeštva (anthropos) in zdi se popolnoma naravno, da se ne posveča pretirane pozornosti področju živalstva. Seveda to ne pomeni, da se živali ne pojavljajo v antropoloških študijah, ampak da je njihova vloga največkrat predstavljena kot surovina za človeško delo in misel. Veda beleži dolgo tradicijo preučevanja tega, kako skupine ljudi oz. različne kulture dojemajo in vplivajo na svoje naravno okolje ter druge vrste, ki bivajo v njem. Tovrstne študije se ponavadi omejujejo na ljudi in njihove zmožnosti vplivanja na živali ter razmišljanja o njih. Posledično so živali pogosto predstavljene kot pasivni objekti, s katerimi se prihaja v stik in o katerih se premišljuje. Antropologija torej smatra živali za sestavni del človeških ekonomskih konstelacij in antropocentričnih ekosistemov – so ekonomsko blago in surovina. Ob tem se je potrebno vprašati, če populacijske dinamike živali, njihova dieta in mobilnost sploh imajo kakšen vpliv na človeško kulturo. Čedalje glasnejši pozivi k večjim pravicam in dostojnejšim pogojem bivanja za živali so nekaj, kar antropologija ne sme preslišati, če želi ohraniti prepoznavnost in privlačnost tako v laični kot strokovni javnosti. Gibanje za pravice živali deluje v skladu s filozofijo, da so živali moralno upravičene do tega, da živijo svoje življenje neodvisno od človeškega nasilja v skladu s potrebami svoje vrste (Guither, 1998). V želji, da bi dobila vpogled v delovanje tega mednarodnega gibanja v Sloveniji, sva obiskala dve društvi, ki sta v Sloveniji najbolj

aktivni v svojem prizadevanju za zagotovitev dostojnega življenja živalim – Društvo za zaščito živali Ljubljana (v nadaljevanju DZZŽ) in Slovensko vegansko društvo (v nadaljevanju SVD). V ospredju najinega zanimanja je bil način delovanja društev, njihovi cilji in metode dela ter kako posamezniki v društvu doživljajo to problematiko. Antropološki pristop je zajemal pogovore tako z vodstvom kot drugimi vidnimi člani, v okviru psihološkega dela pa sva uporabila baterijo vprašalnikov. Kot bova pokazala v prispevku obe društvi vodi težnja po bolj humani obravnavi živali, različni pa sta si po načinu delovanja in končnemu cilju. DZZŽ se zavzema za dobrobit živali, SVD pa za njihove pravice.

Poslanstvo DZZŽ je omogočiti vsem živalim dostojno življenje brez trpljenja. Temelji na zavedanju, da so živali, s katerimi sobivamo, čuteča bitja z vrstno specifičnimi potrebami, ki jih moramo upoštevati in spoštovati (Kaj zagovarjamo, b.d.). Namen delovanja društva je širiti zavedanje o odgovornosti, ki jo imamo do vseh živali. Svoje poslanstvo uresničujejo skozi ozaveščanje, izobraževanje in vzgojo na področju zaščite živali. SVD pa s pomočjo spletne strani in dogodkov ozavešča ljudi o veganskem načinu življenja, ki skuša doseči, da se živali ne izkorišča za človeške potrebe. Donald Watson je leta 1944 prvi uporabil besedo vegan, ob tem pa še zapisal: »Veganstvo je način življenja, ki teži k izključitvi (kolikor je mogoče in izvedljivo) vseh oblik krutosti in izkoriščanja živali za hrano, obleke in druge namene.« Veganstvo torej po definiciji ni zgolj način prehranjevanja, ampak način življenja. Vegani se ne prehranjujejo z živalskimi proizvodi, obenem pa se tudi ne oblačijo v živalske kože in kožuhe, živali ne uporabljajo za zabavo ali v kakršnekoli druge namene (Za ljudi, b.d.).

Opis raziskovalnega procesa

Obe društvi sva obiskala na njihovem sedežu v zadnjem mesecu preteklega leta. Izbrala sva ju na podlagi kontinuitete delovanja, uspešnosti in aktivne prisotnosti v javnih občilih. Srečanja so potekala v prijetnem in sproščenem vzdušju. Na sedežu DZZŽ sva razdelila vprašalnike in izvedla pogovor s predsednico in dvema najaktivnejšima članicama, kjer sva bila seznanjena z zgodovino društva, načinom delovanja, kritičnimi pogledi članstva in pričakovanji za prihodnost. Prejela sva številne brošure o ustreznemu ravnanju z živalmi (udomačenimi in divjimi) ter kar nekaj promocijskega gradiva, ki zagovarja opustitev pirotehničnih sredstev v prednovoletnem času. Na sedežu SVD, kjer naju je pričakalo večje število članov, saj je najin obisk sovpadal z mesečnim sestankom, sva ravnala enako. Podobno kot člani iz DZZŽ so bili tudi člani SVD odprti in zgovorni in bili pripravljeni pojasniti tako osebne kot strokovne poglede o pravicah živali.

Opis vzorca aktivistov

V najini raziskavi je sodelovalo deset aktivnih članov obeh društev, od tega dva moška. Odločila sva se, da pridobljene podatke združiva in jih opiševa skupaj. Temu sta botrovala dva dejavnika. Prvi je bil število sodelujočih – skupaj sva namreč uspela dobiti deset najbolj aktivnih članov obeh društev, če bi vzorec razdelila pa bi v enem imela le štiri, v drugem pa šest. Kljub temu sva pogledala, če se vzorca bistveno razlikujeta, vendar sta si bila po pregledu statistik med sabo zelo podobna. Drugi dejavnik pa so sorodni interesi – ker si društvi delita cilj zagotoviti živalim dostojno življenje in zmanjšati njihovo izkoriščanje, se nama je zdelo preudarno, da pridobljene podatke združiva.

Na DZZŽ delujeta dva zaposlena, ostali so prostovoljci, SVD pa za zdaj deluje na bazi prostovoljcev. Povprečna starost članov je 33 let (min = 24, max = 55). Če izvzamemo najstarejšo članico iz vzorca, je povprečna starost članov 30 let ($SD = 3,68$). Vzorec je glede na status sestavljalo šest zaposlenih, trije brezposelni in en študent. Izobrazba članov društev je raznolika, dva člana sta končala veterinarstvo, en član je po izobrazbi veterinarski tehnik, dva člana sta ekonomista, eden je ekonomski tehnik, dva člana sta končala gimnazijsko izobraževanje, ena članica je psihologinja, ena pa komunikologinja. Pet udeležencev ima končano VII. raven izobrazbe, štirje V. raven in en VI. raven izobrazbe. Člani obeh društev so v povprečju člani 5,5 let, pri čemer zelo izstopa zakonita zastopnica DZZŽ, ki je aktivna 13 let. Če njo izvzamemo iz vzorca, so ostali člani v povprečju člani društev pet let (min = 3, max = 6).

Analiza delovanja društev

SVD je v mesecu januarju organiziralo Veganski izziv, na katerega se je letos prijavilo več kot 2.100 ljudi, med njimi sva se nanj prijavila tudi sama. V okviru Veganskega izziva so vsem prijavljenim vsak dan januarja preko maila pošiljali recepte z idejami za veganske jedi, izsledke in povezave do raziskav. Udeležencem so omogočili tudi mentorje prostovoljce, ki so bili na voljo za vprašanja o veganskem načinu življenja. Na koncu pa so organizirali še zaključni dogodek za vse sodelujoče. SVD ima tudi spletno stran, kjer lahko posamezniki, ki jih ta tema zanima, najdejo uporabne informacije in povezave, od tega zakaj je veganstvo koristno tako za ljudi, živali in ohranjanje planeta, kot povezave do veganskih restavracij v Sloveniji in trgovin, ki ponujajo veganske izdelke. Vsak teden ob torkih v Infoshopu v Ljubljani gostijo veganske večerje, kamor lahko vsak pride poskusiti veganske jedi ali jih sam

skuha in prinese v pokušino. V četrti skupnosti Polje gostijo tudi filmske večere, kjer vrtijo filme z vegansko tematiko, filmu pa sledi razprava. Člani DZZŽ so usmerjeni predvsem v ozaveščanje, izobraževanje in preventivno delovanje. V okviru tega hodijo po terenu in obiskujejo šole, saj so ugotovili, da je pomembno vzgajati mlajše generacije, če želijo videti trajnejšo spremembo v odnosu do živali. Obenem sodelujejo tudi z zavetišči, delijo letake, kjer ozaveščajo, kako pravilno ravnati z živalmi (npr. kakšne vrste priboljškov lahko puščamo ptičem, ježem...) in ozaveščajo o negativnih vplivih novoletnih ognjemetov na živali. Zagovarjajo in se trudijo spremeniti tudi testiranje na živalih, ki ga obravnavajo kot kruto in nepotrebno, verjamejo, da se morajo izboljšati pogoji za rejne živali. Trenutno sodelujejo v mednarodni akciji Končajmo dobo kletk, ki se zavzema za končanje nehumane obravnave živali na kmetijah.

Pripadnost društvu

Skupinsko pripadnost udeležencev smo ocenjevali tudi s pomočjo Lestvice skupinske samopodobe. Na celotni lestvici je skupni rezultat znašal $M = 5,46$ ($SD = 1,37$). Člani so se na podlestvici članstva nadpovprečno strinjali, da so vredni in aktivni člani svoje skupine, kar kaže na to, da so samozavestni člani svojega društva ($M = 6,15$, $SD = 0,89$). Prav tako so visoke vrednosti na vprašalniku dosegli pri dimenziji zasebne samopodobe, kjer so se strinjali, da so zadovoljni, da pripadajo skupini in imajo o njej dober občutek ($M = 6,35$, $SD = 0,83$). Bolj deljena mnenja pa sva dobila na preostalih dveh dimenzijah, pri javni podobi skupine in pri pomembnosti članstva za identiteto posameznika. Pri javni podobi skupine, kjer so se morali odločiti, ali drugi ljudje vidijo njihovo skupino kot vredno in jo odobravajo, so označevali nižje vrednosti kot pri drugih postavkah, kljub temu pa so se še vedno bolj strinjali s postavkami, kot jim nasprotovali ($M = 4,48$, $SD = 1,13$). Eden izmed sogovornikov iz SVD je povedal, da imajo lahko nekateri ljudje ob prvem stiku določene predsodke, a da se ti kar hitro razblinijo, ko spoznajo, »da je naš pristop umirjen, odprt in podprt s strokovno literaturo«. Po njegovem mnenju k uspehu društva veliko pripomore tudi grafična podoba, saj »je vse narejeno tako privlačno v zeleno-beli kombinaciji, da človeka kar vabi k branju«. Članice DZZŽ so v pogovoru dejale, da znotraj skupnosti za pravice živali niso najbolj priljubljeni, saj pogosto »opozorijo na problematičnost kakšne stvari, ki jo preostanek živalovarstvene skupnosti izvaja ali celo hvali«. Po drugi strani pa so mnenja, da jih širša javnost podpira in da državne institucije v njih prepoznavajo resne sogovornike, ki k pogovorni mizi prinašajo konstruktivnost. Pri identiteti v povezavi s skupino, ki ji pripadajo, pa so člani podajali zelo različne odgovore, zato je tudi standardni odklon precej večji kot pri drugih podlestvicah. Nekateri so skupino ocenili kot zelo pomembno za njihovo samopodobo in se strinjali, da

ima ta skupina pomemben vpliv na njihov občutek o sebi, drugi se s temi postavkami sploh niso strinjali ($M = 4,88$, $SD = 1,51$). Pri pogovoru s člani SVD je ena izmed članic dejala, da se je pred včlanitvijo počutila neizpolnjeno in da ji delo znotraj društva pomeni neko potrditev, s katero opravičuje svoj obstoj. Eden izmed sogovornikov pa je povedal, da se v tem društvu »popolnoma najde« in da je to način, s katerim »daje (družbi) nekaj nazaj«.

Člani so rešili tudi Lestvico zadovoljitve temeljnih potreb. Glede na lestvico pripadnosti so člani v splošnem občutili pripadnost drugim ljudem okrog sebe ($M = 5,15$, $SD = 0,74$). Tudi na lestvici avtonomnosti so imeli dokaj visoke rezultate, večinoma so se strinjali, da svobodno odločajo o svojem življenju in so lahko v vsakdanjem življenju takšni, kot v resnici ($M = 4,57$, $SD = 0,67$). Kljub temu so na tej lestvici podajali nižje vrednosti kot na lestvici pripadnosti, morda je to zato, ker so se te postavke lahko nanašale tudi na njihove trenutne službe, kjer verjetno morajo delati stvari, ki jim jih naročajo drugi in se zato čutijo manj avtonomne, kot bi se sicer. Na lestvici kompetentnosti so člani v večji meri odgovarjali s strinjanjem na postavke, torej se čutijo sposobne, obvladujejo stvari, ki so jim naložene in menijo, da tudi drugi opazijo, da so dobri pri svojem delu ($M = 4,90$, $SD = 0,79$). Iz pogovorov s člani obeh društev je bilo mogoče razbrati, da so bili vsi z izjemo enega s svojim delom zadovoljni in da nimajo težav z opravljanjem različnih zadolžitev. Predsednica SVD je povedala, da je ena tistih oseb, ki da premalo prednosti sebi v primerjavi z društvom in nadaljevala: »Če gledam širše veliko dosežemo, veliko naredimo in s tem sem zelo zadovoljna.« Njen sogovornik iz društva pa je komentiral, da sam s svojim doprinosom ni ravno zadovoljen, je pa »izredno zadovoljen s samim društvom« in še dodal: »To, kar počnejo drugi, je res ogromen napredek in česa vsega se poslužujejo, je neverjetno, da to lahko počne peščica ljudi popolnoma na prostovoljni osnovi.«

Pripravljenost za aktivistično delovanje in stališča do družbenega sistema in pravičnosti

V povprečju so imeli člani visoko vrednost na vprašalniku aktivistične usmerjenosti ($M = 5,14$, $SD = 1,99$). Večinoma so se strinjali s postavkami, ki sodijo pod faktor konvencionalnega aktivizma ($M = 5,59$, $SD = 1,79$). Za malo manj verjetna pa so večinoma označevali dejanja, ki bi lahko vodila v nasilje iz njihove ali druge strani oziroma dejanja, ki na vprašalniku spadajo pod faktor visokega tveganja ($M = 3,39$, $SD = 1,71$). Velikokrat so se v okviru tega faktorja predvsem manj strinjali s postavkami, ki so se nanašale zgolj na politično delovanje, kot da ne bi želeli svojih društev dojemati v okviru političnih možnosti.

Dimenzija splošne pravičnosti sveta ($M = 2,35$, $SD = 1,38$) je bila nižje izražena kot osebna pravičnost ($M = 4,00$, $SD = 1,08$). Aktivisti, ki so izpolnili vprašalnike, torej v splošnem ne verjamejo v pravičnost sveta in uravnavanje krivic, hkrati pa bolj verjamejo, da so njihova življenja pravična. V pogovoru je ena izmed članic SVD dejala, da »se na tem svetu marsikaj napačnega dogaja, mogoče nepoštenega do drugih v nekem smislu predvsem živalim, ker sem, nekako za dobro ljudi in živali. Ljudje si znamo sami pomagati. Imamo besede, s katerimi lahko prosimo za pomoč. Toliko drugih ljudi že deluje za ljudi, da sem se jaz odločila, da delam za živali«. Sogovornica iz DZZŽ pa je povedala, da si njihovo društvo v prvi vrsti prizadeva za kulturni premik, saj se »zavzemajo za živali, spremeniti pa skušajo ljudi«. Zanimivo je tudi to, da so si bili člani obeh društev enotni v prepričanju, da je problem nepravilnosti večplasten, saj odgovornost nosijo tako posamezniki in posameznice kot tudi društva, lokalne skupnosti, državne institucije ipd. Na vprašalniku upravičevanja družbenega sistema sva dobila nizke vrednosti, kar pomeni, da člani ne verjamejo, da je sistem, v katerem živimo dober ali da družba deluje pravično in imajo vsi enake možnosti ($M = 3,14$, $SD = 1,55$). Najnižjo vrednost so pripisali postavki »Slovenski politični sistem v splošnem deluje tako, kot bi moral« ($M = 1,90$, $SD = 0,74$). Tak odziv je bil pričakovan, saj aktivisti želijo spreminjati družbo, verjetno prav zato, ker ne verjamejo, da je ta popolna in vidijo prostor za izboljšave.

Vrednote

Največ udeležencev je na Rokeachevi lestvici terminalnih vrednot kot najpomembnejši vrednoti izbralo občutek izpolnitve in svobodo. Občutek izpolnitve so izbrali, ker čutijo, da zaradi sodelovanja v društvu delajo nekaj pomembnega, nekaj, kar presega le zadovoljevanje njihovih lastnih potreb. Ena izmed sogovornic DZZŽ se je sprva včlanila z željo po tem, da bi bila koristna, kasneje pa je to preraslo v polno zaposlitev. Dejala je, da je v svoje delo močno vpeta in da ji ta dejavnost prinaša nepredstavljivo mero izpopolnjenosti, ki ji je ne bi mogla nuditi katerakoli druga povprečna služba. Prav tako je veliko udeležencev med najpomembnejših pet vrednot uvrstilo pravo prijateljstvo, modrost in enakost. Prijateljstvo je bilo poleg občutka izpopolnjenosti tisto, kar so sogovorniki obeh društev tudi skozi intervjuje močno poudarjali. Veliko pozornosti je posvečeno prav krepitevi medsebojnih odnosov in številni so skozi leta v društvu spletli številna prijateljstva. »Tukaj je neko sporočilo, ki nas povezuje in nas krepi in verjamem, da nas bo vsako leto več,« je dejal eden izmed sogovornikov iz SVD.

Zaključek

Številni veliki misleci so skozi človeško zgodovino posvetili svojo pozornost živalim in razpravljali o njihovem mestu na našem planetu. Večina si jih je bila enotna, da so neločljivo povezane s človeškim preživetjem in njegovim ustvarjanjem. Gibanje za pravice živali se je iz človeškega sočutja za njihove obupne bivanjske pogoje v viktorijanski dobi skozi poldrugo stoletje razvilo v globalno pobudo, ki je danes predmet številnih študij in vse večjega zanimanja. V Sloveniji sta na tem področju najbolj aktivni in prepoznavni DZZŽ Ljubljana in SVD. Njuni člani se zaznavajo kot vredni in aktivni pripadniki svojih društev in so zadovoljni z društvom, ki mu pripadajo. V povprečju bodo delovali aktivistično v konvencionalnem smislu, manj pa se bodo udeleževali tveganih, nasilnih akcij. V splošnem ne zaznavajo sveta kot pravičnega in tudi ne upravičujejo družbenega in političnega sistema. Za najpomembnejši vrednoti so člani izbrali občutek izpolnitve in svobodo, med intervjuji so poudarili tudi prijateljstvo in povezanost v društvih. Zavedajo se obsežnosti problematike proti kateri se borijo, a obstajajo optimistični in verjamejo, da bodo sadove njihovega dela uživale prihajajoče generacije. Gibanje za pravice živali ima potencial postati novo razburljivo polje antropološkega preučevanja, a le, če se bo veda pripravljena odreči svojemu antropocentričnemu pristopu.

VIRI

Guither, D., H. (1998). *Animal rights: History and scope of a radical social movement*. Carbondale Illinois: Southern Illinois University Press.

Kaj zagovarjamo. (b.d.). Pridobljeno s: <http://www.dzzz.si/sl/kaj-zagovarjamo.html>

Za ljudi. (b.d.). Pridobljeno s: <http://www.vegan.si/za-ljudi/>

OKOLJSKI AKTIVIZEM

Nina Gartner, študentka psihologije

Robin Tigran Keršmanc, študent etnologije in kulturne antropologije

Pregled akterjev okoljskega aktivizma v Sloveniji

V Sloveniji se z okoljsko problematiko ukvarja več društev. Javnosti najbolj znano je društvo Ekologi brez meja, ki je organiziralo tudi prvo vseslovensko čistilno akcijo *Očistimo Slovenijo*. Podobna društva so še: Smetumet, ki se osredotoča na kreativno ustvarjanje z odpadki in kroženjem materialov, Društvo za ekološki in trajnostni razvoj, Društvo Planet Zemlja itd. Pod nevladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z okoljsko problematiko je registriranih 32 organizacij. V raziskavi obravnavava Ekologe brez meja, eno izmed vodilnih slovenskih nevladnih organizacij. Prizadevajo si za izboljšanje stanja okolja s poudarkom na učinkoviti rabi virov in aktivnem državljanstvu. Društvo se je začelo oblikovati med organizacijo akcije *Očistimo Slovenijo* leta 2010. Akcijo so organizirali še dvakrat, zadnjič lani, leta 2018, saj ne želijo, da čistilne akcije postanejo poglavitna okoljevarstvena dejavnost državljanov. S svojim delom zasledujejo višje cilje – na lokalni in svetovni ravni spreminjati človeške navade, ki so škodljive za okolje (Ekologi brez meja, b.d.).

Oblikovanje okoljske miselnosti v svetu in v Sloveniji

Skrb za okolje je začela rasti v 60. letih, glavni temi pa sta bili predvsem onesnaževanje in varčevanje z energijo. Preko preteklih desetletij sta proizvodnja in potrošnja le še naraščali, kar je pomenilo še več poseganja v okolje in preoblikovanje narave. V tem času je okoljska problematika postajala vedno bolj pomembna tema (Brochado, Teiga in Brochado, 2016).

Ključna prelomnica za okoljevarstvo se je zgodila, ko je antropocentričen pogled, ki v ospredje postavlja človeka in njegovo dominacijo, naletel na ekocentrični pogled, ki bistvo vidi v okolju. V 60. in 70. letih so se pojavili prvi aktivistični posamezniki, ki so opozarjali na negativne vplive globalnega ekonomskega razvoja na okolje. V Sloveniji so se v 70. letih zgodile zakonodajne spremembe,

ki so pripomogle k drugačni okoljski miselnosti. Še večji vpliv na okoljsko zavedanje javnosti pa so imele okoljske katastrofe, kot so bile onesnaženost belokranjske reke Krupe, degradacija okolja, ki sta jo povzročila Premogovnik Velenje in Termoelektrarna Šoštanj, ter jedrska katastrofa v Černobilu. Ti dogodki so bili povod, da je sredi 80. let v Sloveniji nastalo civilno ekološko gibanje, ki se je ukvarjalo s problematiko okolja in si je med državljani prizadevalo prebuditi večjo okoljsko zavest (Polajnar Horvat, 2009).

Potek raziskovanja

Stik z društvom sva vzpostavila preko elektronske pošte. Prvo srečanje je potekalo januarja 2019 v prostorih društva, kjer sta naju sprejela dva člana, ki sta v društvu zaposlena. Na sestanku sva predstavila raziskovalni projekt, dogovorili pa smo se tudi o samem poteku raziskovanja. Na koncu sva razdelila psihološke vprašalnike. Pri reševanju vprašalnikov nisva bila navzoča in člani so jih izpolnjevali samostojno. Rešene vprašalnike sva prevzela na društvu, tri pa sva dobila izpolnjene preko elektronske pošte. V naslednjih dneh so sledili intervjuji, ki sva jih opravila s tremi člani, od tega z enim na sedežu društva, z dvema pa izven.

Začetki delovanja društva

Društvo je formalno nastalo leta 2009 z namenom organiziranja okoljskih projektov. Sicer pa člani začetek delovanja društva povezujejo s prostovoljno akcijo *Očistimo Slovenijo* v enem dnevu!, ki je potekala leta 2010 in v kateri je sodelovalo, po besedah sogovornika, 14 % prebivalstva. Članica je akcijo opisala kot »absolutni aktivizem«. Dve leti kasneje so organizirali še en dogodek *Očistimo Slovenijo*. Obe akciji veljata kot največji civilnodružbeni iniciativi v zgodovini samostojne Slovenije. Kljub temu, da so čistilno akcijo že leta 2012 organizirali z željo, da tovrstne akcije ne bo potrebno ponoviti še enkrat, pa so se leta 2018 odločili, da izvedejo še zadnjo vseslovensko čistilno akcijo pod geslom »Še zadnjič«. S čistilnimi akcijami so uspeli povezati Slovenijo, saj so v njih sodelovali politiki, umetniki, športniki, vojska, gasilci in ostali državljani. Skupaj so nabrali več ton odpadkov iz okolja, zbrani kupi smeti pa so ljudem predočili konkretno predstavo okoljske problematike, kot so po besedah članice »divja odlagališča, s katerimi se pred tem ni nihče ukvarjal in je bilo tudi zakonodajno slabo rešeno«. Kljub izjemnim rezultatom, ki so jih akcije prinesle, pa jih v prihodnosti po vsej verjetnosti ne bodo več organizirali. Na tem mestu je članica iz-

postavila, da želijo tovrstni aktivizem prekiniti, saj lahko takšne akcije vsebujejo tudi napačne interpretacije kot denimo, da se lahko neodgovorno ravnanje do okolja nadomesti z odgovornostjo aktivistov in posameznih prostovoljcev. Ključna se jim zdi dobra preventiva, s katero bi poskrbeli za občutno zmanjšanje negativnih posledic na okolje. Društvo se je usmerilo v iskanje sistemskih rešitev, ki jih prinese zakonodaja in dobra ozaveščenost državljanov.

Opis vzorca

V vzorec sva zajela sedem aktivnih članov društva, ki so bili pripravljene za sodelovanje. Med njimi sta dve osebi moškega spola. Povprečna starost je 32,71 let (min = 27, max = 38). Vsi v vzorcu so zaposleni, v času raziskovanja so štirje izmed njih zaposleni v društvu. Glede na smer študija ne izstopa nobena smer, zastopane so tako naravoslovne kot družboslovne. Trije člani imajo doseženo VII. stopnjo, dva VI./2 in dva V. stopnjo izobrazbe. Povprečen čas članstva v društvu je 48 mesecev. Po času članstva izstopata predsednica, ki je v društvu 9,5 let in generalni sekretar, ki je član društva 8 let in 2 meseca. Če ju izvzamemo, je povprečen čas članstva ostalih v vzorcu 25,40 meseca. V času raziskave je bilo v društvu zaposlenih pet oseb.

Osebni razlogi za aktivistično delovanje

Ena izmed članic je bila že od nekdaj aktivna v različnih društvih in organizacijah. Ogled videa z okoljsko tematiko je v njej vzbudilo zanimanje za tovrstno problematiko. Na osebni ravni je začela veliko bolj paziti na svoj odnos, ki ga ima do okolja. Sledilo je sodelovanje z društvom pri organiziranju akcije *Očistimo Slovenijo*. Njena želja je, da s svojimi organizacijskimi prispevki pripomore k družbeno odgovornemu projektu, s katerim lahko vplivajo na družbeno vedenje in zavedanje ter posledično dosežejo okoljske spremembe.

Naslednja intervjuvana članica se je priključila množici aktivistov v času prve akcije *Očistimo Slovenijo*. Pred tem se je angažirala s pisanjem bloga, kjer je naslavljala okoljske in tudi druge družbene problematike. Poleg tega je tudi sama pobirala odpadke, ki jih je opazila v okolici. Odločila se je, da se priključi ostalim aktivistom, pri tem pa so jo gnali bes in jeza nad okolico in frustracija ob zavedanju, da sam lahko spremeniš bolj malo. Svoje delovanje

znotraj društva vidi kot možnost za izobraževanje, ozaveščanje in opozarjanje različnih institucij na okoljsko problematiko ter spodbujanje lokalnih skupnosti k odgovornemu okoljskemu ravnanju. Eden izmed članov se je društvu prvotno priključil iz birokratskih razlogov, saj so društvo potrebovali kot pravno osebo za organizacijo dogodka *Očistimo Slovenijo*. Razlog za njegovo aktivno delovanje znotraj društva pa je po njegovih besedah »odlična ekipa, ki zmore veliko več kot posameznik«.

H. Holeman (2007) je preko analize osebnih zgodb aktivistov opazila, da je opažanje ali osebna izkušnja krivice in določene problematike v svetu pogosto pomemben faktor pri odločanju za aktivizem. Z lestvicama Upravičevanje družbenega sistema in Pravičnost sveta sva skušala izmeriti stališča udeležencev do obstoječega družbenega sistema in pravičnosti sveta. Odgovarjali so na 7-stopenjski lestvici (1 – popolnoma se ne strinjam; 7 – popolnoma se strinjam). Po pregledu rezultatov sva ugotovila, da se udeležencem sistem v povprečju ne zdi niti upravičen niti neupravičen ($M = 4,16$, $SD = 0,63$), podobno neodločeni so tudi glede na skupni rezultat na pravičnosti sveta ($M = 4,27$, $SD = 0,50$). To se ne sklada s teorijo, ki kot glavni dejavnik aktivističnega delovanja navaja občutek nepravilnosti (Holeman). Lestvica Pravičnost sveta meri dva faktorja, med katerima pa se pokaže večja razlika. Udeleženci imajo občutek, da je svet (faktor splošne pravičnosti) v splošnem manj pravičen ($M = 3,24$, $SD = 0,83$), zase (faktor osebne pravičnosti) pa menijo, da so večinoma pravično obravnavani ($M = 5,2$, $SD = 0,4$). Tudi pregled posameznih postavk pokaže, da se na lestvici Pravičnost sveta v najmanjši meri strinjajo s trditvijo »Menim, da je svet v splošnem pravičen.« ($M = 2,29$, $SD = 1,16$). Možna razlaga za razliko med rezultati in teorijo je specifična problematika, s katero se to društvo ukvarja. Ko razmišljamo o pravičnosti sveta, so pogosto prva asociacija človekove pravice, ki so na okolje orientirane v majhni meri. To lahko vpliva na to, da okoljske problematike z njimi in pravičnostjo sploh ne povežemo.

Identifikacija članov s pojmom aktivist

Preko Lestvice aktivistične usmerjenosti sva poskušala ugotoviti, kako verjetno je, da bi udeleženci storili določeno aktivistično dejanje. Ocenjevali so se na 7-stopenjski lestvici (1 - sploh ni verjetno, 7 - popolnoma verjetno). Povprečen rezultat je 3,75 ($SD = 1,25$). Vprašalnik meri dva faktorja – dve obliki vedenja. Faktor konvencionalnega aktivističnega vedenja ($M = 4,19$, $SD = 1,38$) je izrazito višji kot faktor tvegane aktivističnega vedenja ($M = 2,31$,

$SD = 1,08$). Tudi člani sami povedo, da se ne ukvarjajo s tveganim aktivizmom, ki vključuje kazniva dejanja, kjer bi se lahko soočali z aretacijo. Mnenja med člani niso tako enotna (glede na SD). Med intervjujem je sogovornica povedala, da jo zanima aktivizem na nivoju ozaveščanja in širjenja pozitivnih praks, pri tem pa dodala še: »Ne bi se pa tistih tipičnih veganskih aktivističnih stvari posluževala, tako da bi protestirala pred klavnicami, ne tako radikalno. Z aktivističnim protestiranjem na izpostavljenih mestih se mi zdi, da s tem večinoma ne dosežeš pravih ljudi in so s tem samo še večji problemi.« Po pregledu odgovorov na vprašalnike sva opazila, da je eden izmed članov proti označevanju delovanja društva kot »političnega«, ampak želi oznako »družbeno«. Ker je v trditvah večinoma uporabljena oznaka »politično«, je nanje odgovoril z najnižjo oceno verjetnosti, v postavkah, kjer sta omenjeni obe oznaki, pa podčrtal oznako »družbeno« in trditvi pripisal višjo vrednost. Ta razlika med razumevanjem delovanja društva verjetno vpliva na rezultate na vprašalniku. Tudi različni avtorji (Hessell, 1972; Hammer, 1983, v Thomas, 1986) ločujejo med družbenim in političnim aktivizmom. Politični aktivizem je le eden izmed vidikov družbenega, ki pa želi poleg vpliva na politične institucije vplivati tudi na izobraževalne, ekonomske, religiozne itn. Postavki, ki so ju člani označili, kot najbolj verjetni dejanji sta »Naredil več, kot je od tebe pričakovano, da bi izbral informacije o političnem ali družbenem problemu.« ($M = 5,29$, $SD = 1,70$) in »Širil informacije, ki predstavljajo cilje določene družbene ali politične skupine.« ($M = 5,29$, $SD = 1,89$). Obe postavki pripadata konvencionalni obliki aktivističnega vedenja in obe vsebujeta obe oznaki za aktivistično delovanje (»politično« in »družbeno«). V intervjujih so se vsi trije sogovorniki jasno identificirali z besedo aktivist. Eden od članov besedo aktivist razume tako: »Nekdo, ki ni samo aktiven, ampak je njegova aktivnost povezana z bolj ali manj širšim dobrim oziroma zlom. Tudi, če do tega pride zaradi povsem egocentričnih razlogov.«

Skupinska pripadnost gibanju in medsebojni odnosi

Občutek skupinske pripadnosti članov sva poskušala doseči tudi preko Lestvice skupinske samopodobe. Udeleženci so trditve ocenjevali na 7-stopenjski lestvici (1 - popolnoma se ne strinjam; 7 - popolnoma se strinjam). Lestvica meri štiri faktorje: zasebna samopodoba, javna samopodoba, članstvo in identiteta. Skupni rezultat na lestvici je v povprečju znašal 5,9 ($SD = 0,5$). Rezultat kaže na to, da člani močno pozitivno ocenjujejo svojo pripadnost skupini (faktor članstvo), v svojih ocenah pa so dokaj enotni. Najvišje vrednosti so člani v povprečju pripisovali faktorju zasebne samopodobe ($M = 6,57$, $SD = 0,56$), kar pomeni, da

so močno zadovoljni z lastno pripadnostjo tej skupini. To se kaže tudi na faktorju identitete ($M = 5,00$, $SD = 0,89$), kar kaže, da je pripadnost skupini posameznikom tudi pomemben del lastne identitete. Tu so razlike med člani nekoliko večje, ocene se gibljejo med 4 (posameznik ni odločen o pomembnosti pripadnosti tej skupini za lastno identiteto) in 6,5 (pripadnost skupini je zelo pomembna za posameznikovo identiteto). Tudi faktorja javne samopodobe ($M = 6,11$, $SD = 0,44$) in članstva ($M = 5,93$, $SD = 1,03$) kažeta na to, da se posamezniki čutijo kot pomemben del skupine ter imajo močan občutek, da je skupina v javnosti odobravana in učinkovita. Po ocenah izstopa postavka »Na splošno ima moja pripadnost skupini majhen vpliv na moj občutek o sebi.« ($M = 3,71$, $SD = 1,67$).

Vsi člani društva so v intervjujih izpostavili zelo dobre medsebojne odnose. Članica je poudarila, da ravno odnosi predstavljajo eno od glavnih motivacij za delovanje v društvu. Te so pomembni tudi zaradi raznolikosti narave dela, ki ga je možno opravljati zgolj z medsebojno vzajemnostjo.

Vrednote in vsakdanje življenje

Vrednote so pomembne determinante socialnega vedenja, zato nam njihovo poznavanje lahko pomaga pojasniti posameznikovo obnašanje in delovanje. Na podlagi poznavanja vrednot ne moremo sklepati o vzročnih odnosih, vseeno pa obstajajo vrednote, ki se z nekaterimi načini vedenja povezujejo močneje kot z drugimi. Thomas (1986) je pri pregledu lastnih in že narejenih raziskav izluščil dve vrednoti, ki se konstantno pozitivno in visoko povezujejo z aktivističnim vedenjem: enakost in svoboda. Ti dve vrednoti naj bi tudi najbolje razločevali med aktivisti in neaktivisti.

V najini raziskavi rezultati niso podprli teh ugotovitev. Glede na pripisane range je bila svoboda na tretjem mestu, vendar so jo izbrali samo trije udeleženci, ki so ji očitno pripisali veliko pomembnost. Za najpomembnejšo vrednoto so udeleženci izbrali notranjo harmonijo (izbralo jo je šest članov), na drugem mestu je občutek izpolnitve (izbralo jo je pet članov), na tretjem mestu pa družinska varnost (izbrali so jo štirje člani). Glede na pripisane range je družinska varnost na četrtem mestu, skupaj z vrednoto zrele ljubezni (ki so jo izbrali trije člani). Vrednota zrele ljubezni se je v raziskavah prav tako pokazala kot pomembna, pri razlikovanju med aktivisti in neaktivisti (Thomas, 1986).

Enakost sta kot eno izmed pomembnejših vrednot izbrala le dva člana društva. Razlog je lahko tudi specifična problematika, s katero se ukvarjajo,

saj se ne borijo proti neenakosti, ampak za družbeno spremembo v odnosu do okolja. Pogosteje so izbirali vrednote povezane z osebnostno rastjo. Odnos do okolja ne vežejo zgolj na društvo, temveč je to njihov način življenja. Sogovornica je začela živeti po načelih »Zero Waste«¹ še pred članstvom v društvu. V svojem vsakdanjem življenju tako pazi, da so njeni koraki okolju kar se da prijazni. Odgovornost do okolja izraža tako, da se vozi s kolesom in se izogiba uporabi plastičnih vrečk ter embalaže. S temi dejanji želi biti pozitiven zgled za okolico.

Problematika delovanja nevladne aktivistične organizacije

V intervjujih naju je zanimalo tudi s katerimi problemi, ki jih prinaša aktivistično delovanje v nevladni organizaciji, se spopadajo. Problem, ki so ga izpostavili, je predvsem financiranje. Vezani so namreč na javne razpise, ki so pomemben segment pri realizaciji projektov. Članica je opozorila na zastarelo zakonodajo in na slabo družbeno razumevanje nevladnih organizacij, kar naj bi izhajalo še iz bivšega sistema. Eden izmed članov je izpostavil, da se nevladne organizacije pri nas še vedno tolmačijo kot prostovoljska združenja, ki obstajajo same po sebi in ne potrebujejo podpore. Društvo, ki poudarja strokovnost in zaposluje strokovnjake, se s tako oznako težko identificira. Neredno financiranje vpliva tudi na nizko število zaposlenih, kar je po besedah sogovornika problem, saj ima to v okolju visokih pričakovanj lahko negativen vpliv na delovanje ekipe. Izpostavil je tudi faktor negotovosti, ki spremlja aktivistično delo v nevladni organizaciji.

Zaključek

Društvo je svoje poslanstvo začelo s čiščenjem okolja leta 2010. V prvi tovrstni akciji, ki je bila opisana kot »absolutni aktivizem«, je sodelovalo okoli 270.000 prebivalcev. Kljub uspešnosti akcij, ki so konkretno poskrbele za večjo okoljsko čistost pa s tovrstno obliko aktivizma ne želijo več nadaljevati, ker menijo, da je potrebno spremeniti miselnost ljudi s pomočjo ustrezne zakonodaje in izobraževalnega sistema. Zavedajo se tudi dejstva, da je na tem področju veliko »zeleno-

¹ Zero Waste je etičen, ekonomski, učinkovit in vizionarski cilj, ki vodi družbo v spremembo življenjskega stila in navad ter k posnemanju trajnostnih naravnih ciklov, kjer so vsi odpadni materiali surovina za nekoga drugega. Zero Waste pomeni oblikovanje in upravljanje izdelkov in procesov tako, da se zmanjša volumen in toksičnost odpadkov, ohranja ter predela vse materiale in se jih ne sežiga ali odlaga. Implementacija Zero Waste bo preprečila vsakršne izpuste v zemljo, vodo ali zrak, ki bi lahko ogrozili zdravje ekosistemov, ljudi, živali ali planeta. Definicijo je leta 2004 sprejela Mednarodna Zero Waste zveza (Definicija Zero Waste, b.d.).

ga zavajanja«, zato imajo v svojih vrstah strokovnjake za gozdarstvo, ekonomijo in pedagogiko. Skozi raziskavo sva ugotovila, da člani društva v povprečju ne zaznavajo sistema niti kot upravičenega niti kot neupravičenega. Poleg tega sva pri članih opazila močno prisoten čut odgovornosti, ki so ga razvili do okolja. Ta se še posebej kaže pri tistih članih, ki so razvili »Zero Waste« način življenja, ki si prizadeva za svet brez odpadkov in kjer vsak korak šteje. Kljub temu, da bi čisto okolje pomenilo verjetno konec njihovega delovanja, pa ravno v tem vidijo svoj cilj. Glede na trenutne okoljske prakse se to po vsej verjetnosti ne bo zgodilo prav kmalu.

VIRI

Corning, A. F. in Myers, D. J. (2002). Individual orientation toward engagement in social action. *Political Psychology*, 23(4), 703–729.

Brochado, A., Teiga, N. in Oliveira-Brochado, F. (2017). The ecological conscious consumer behaviour: are the activists different? *International Journal of Consumer Studies*, 41, 138–146.

Ekologi brez meja. (b.d.) Pridobljeno s <http://ebm.si/o/sl>

Definicija zero waste. (b.d.). Pridobljeno s <https://ebm.si/zw/o/definicija-zero-waste/>

Holeman, H. J. (2007). *Awakening a social conscience: toward a model of activist identity development* (Doktorska disertacija). University of Oklahoma, Graduate college, Oklahoma.

Polajnar Horvat, K. (2009). Razvoj okoljske miselnosti v Sloveniji. *Geografski vestnik*, 81(2), 71–81.

Thomas, C. B. (1986). Values as predictors of social activist behaviour. *Human Relations*, 39(3), 179–193.

**"Tisti, ki dobro mislijo,
morajo biti glasni."**

(Tomo Križnar, 2015)

Zbornik je izšel s finančno podporo:

MAONA
tourist agency

VASCO
d.o.o.

KOLLMANN
APARTMENTS

Bokas d.o.o.

ALDEKOR
www.aldekor.si